

NOVOSTI HUBOČIA

#1272

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 3. 5. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007
182024

ISSN 1845-8955

Dovabiti ili ne dovabiti

Andrej Plenković je doveden u situaciju da mora raditi protiv vlastitih uvjerenja i intuicije kako bi ugodio HDZ-u i sačuvao političku moć. Shvaća da će morati štošta važno žrtvovati za DP-ov pristanak na koaliciju i da tu neće biti kraj zahtjevima i problemima

str. 2-3, 5.

U stranačkom peterokutu

Dok traju pregovori o sastavljanju vlade, Novosti analiziraju pozicije i unutrašnje okolnosti u pet najvećih stranaka, koje kontroliraju više od 80 posto svih mandata u Saboru. Naime, unutarstranačka dinamika uvelike određuje generalna politička kretanja, a mogla bi postati naročito važna ako se ipak dogode ponovljeni izbori

Neformalni vođa desnije struje u HDZ-u
– Ivan Anušić pored Andreja Plenkovića
(Foto: Davor Javorović/PIXSELL)

DVA tjedna poslije parlamentarnih izbora, čini se da je Hrvatska i blizu i daleko od formiranja parlamentarne većine, pa onda i sastavljanja vlade. HDZ i Domovinski pokret pregovaraju o koaliciji, i to je trenutno najizgledniji scenarij za skla-

panje buduće vlasti, ali prema onome što je poznato u srijedu poslijepodne, kad zaključujemo ovaj broj Novosti, nije blizu razrješenju ključni prijedor: hoće li ANDREJ PLENKOVIĆ popustiti IVANU PENAVI i MARIJU RADIĆU, čiji je ultimativni zahtjev da SDSS ni na koji način ne sudjeluje u vladajućoj većini?

Još su uvijek (teorijski) moguće i neke druge solucije za okupljanje 76 zastupnika u Saboru. Plenković bi najradije u koaliciju s osam manjinskih zastupnika, IDS-om, Sjeverom MATIJE POSAVCA, Fokusom i dvoje prebjega s drugih lista: IDS, Sjever i Fokus, međutim, zasad odlučno odbijaju takvu

moćnost. Plenkoviću nikako ne bi bilo mrsko ni stvoriti vlast s osam manjinskih zastupnika i sedam preletača, uključujući i neke iz DP-a, no to je na vrlo dugom štapu. S druge strane, SDP-u je praktički ostala samo veoma tanka nada, ako i to, u okupljanje namjenske parlamentarne većine, koja bi osujetila dolazak IVANA TURUDIĆA na čelo Državnog odvjetništva i ukinula Lex AP, a zatim bi se vidjelo može li se oformiti vlada ili se ide na nove izbore.

U nastavku teksta vidjet ćemo kakve su pozicije i unutrašnje okolnosti u pet najvećih stranaka, koje kontroliraju više od 80 posto svih mandata u Saboru. To stoga što unutarstranačka dinamika uvelike određuje generalna politička kretanja, i što bi mogla postati naročito važna ako se ipak dogode ponovljeni izbori.

HDZ (56 plus 5 partnerskih)

Stranka koja je relativni pobjednik izbora, odnosno krug ljudi koji u toj stranci donosi ključne odluke, sastoji se od grupacije predvođene Plenkovićem i grupacije koja je više ili manje otvoreno nastrojena desnije od Plenkovića i ekipe njegovih istomišljenika. IVAN ANUŠIĆ neformalni je vođa desnije struje: taj status potvrdio je najvećim brojem preferencijalnih glasova od svih što su izišli na parlamentarne izbore i zalaganjem za 'prirodnu' koaliciju s Domovinskim pokretom odmah po objavi prvih neslužbenih rezultata. Anušić je od onih u HDZ-u što smatraju da ne treba puno filozofirati i da se DP-u mora dati što god je potrebno da bi se oformila koalicija i da bi se sačuvala vlast. To je, uostalom, i kazao u ponedjeljak, nastupajući više kao pregovarač DP-a nego HDZ-a. Plenković bi, pak, nastojao izbjeći savez s DP-om čak i u situaciji kad Penava i Radić ne bi imali doslovno nikakvih uvjeta, a kamoli u okolnostima DP-ovih zahtjeva da šef HDZ-a izlije cisternu blata na politička načela kojih se držao u proteklih sedam i pol godina.

No Plenkovića je nevolja što, barem u ovom času, nema na vidiku realnu alternativu DP-u kao glavnom partneru u sastavljanju većine i vlade. Čak im i u takvoj kombinaciji – opet kažemo: barem u ovom času – nedostaju dva glasa do 76, jer DP odbija bilo kakav oblik sudjelovanja SDSS-a u većini, a ostalih pet manjinskih zastupnika odlučili su biti solidarni sa SDSS-om. HDZ bi, vjerojatno, mogao naći ta dva glasa (gotovo je sigurno da bi jedan od ta dva glasa pripadao VESNI VUČEMILOVIĆ iz Hrvatskih suverenista), ali pitanje je kako bi se postavili partneri s HDZ-ovih izbornih lista – HSLs (2 zastupnika), HNS (1) i Hrvatska stranka umirovljenika (1) – ako bi se pravila većina bez svih osam manjinskih predstavnika. I HNS i HSLs stidljivo poručuju da im ne bi bio prihvatljiv takav sastav koalicije. Nije im pametno vjerovati, premda ne treba sasvim isključiti ni takvu mogućnost.

Plenković, dakle, mora odustati od sebe da bi ugodio HDZ-u: ako ne ugodu HDZ-u, a to može samo zadržavanjem na vlasti, prijeti mu degažiranje iz stranke, što bi

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 03/05/2024

NOVOSTI
HOVOŠTA #1272

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE

Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta

REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

mu umanjilo šanse da se u kasno ljeto vine na jednu od tri-četiri najvažnije funkcije u Bruxellesu. Otud Plenkovićeve recentne manifestacije nervoze i ogorčenja na političku konkurenciju, koja nastoji spriječiti ili maksimalno otežati HDZ-ovo okupljanje većine u parlamentu. On je doveden u situaciju da mora raditi protiv vlastitih uvjerenja i intuicije e da bi sačuvala političku moć i da bi svoju političku karijeru ostavio na uzbrdici. Plenković shvaća da će morati štošta važno žrtvovati za sami čin DP-ova pristanka na koaliciju, ali i da tu neće biti kraj zahtjevima i problemima. Svjestan je da će vladanje u savezu s DP-om jako sličiti HDZ-ovoj vladi s Mostom koja je trajala od jeseni 2016. do ranog proljeća 2017. godine, i znamo kako je završila. Ima li Plenković hrabrosti za rizik ponavljanja izbora? Ima li snage i autoriteta da u to uvjeri ili da na to natjera stranačke neistomišljenike predvođene Anušićem? Zasad nema takvih naznaka, ali jasno je da Plenković nije zadovoljan sadašnjim razvojem događaja. I jasno je da se stavio na prvo mjesto HDZ-ove liste za Europski parlament kako bi, između ostalog, osigurao sebi izlazni koridor.

SDP (37 plus 5)

SDP je opet izgubio na izborima, ali je uspio zadržati status velike stranke. To uvelike može zahvaliti angažmanu predsjednika Republike ZORANA MILANOVIĆA, koji je podigao izborni rezultat SDP-a za osam do deset postotnih poena, usprkos ozbiljnim limitima što su proistekli iz njegove odluke da se uključi u parlamentarnu kampanju na strani SDP-a (i ne samo SDP-a) a da pritom zadrži položaj predsjednika države. PEĐA GRBIN, predsjednik SDP-a, pokazao je u prošlih šest mjeseci da ima osjećaj za političku realnost, da je pragmatičan i da je sposoban zatomiti taštinu u korist izbornog rezultata. I to je sve što je pokazao, a to nije dovoljno da bi se primaklo HDZ-ovom rezultatu. To nije dovoljno da bi se s utemeljenjem pretendiralo na premijersku dužnost. Grbin je to na neki način i sam priznao kad je 15. ožujka prepustio Zoranu Milanoviću status premijerskog kandidata.

Pogriješio je što, nakon Milanovićeva ulaska u kampanju, nije učinio sve da zadrži Fokus u svojoj koaliciji i da se dogovori s Možemo! o zajedničkim listama u najmanje četiri izborne jedinice, one jedinice u kojima je HDZ najjači. U vezi s time, prekombinirao se i Možemo! Pogriješio je što je cijelu kampanju prepustio Milanoviću, a Milanović nije mogao voditi uobičajenu kampanju em zbog upozorenja Ustavnog suda, em zbog svoje odluke da ostane na Pantovčaku. SDP nije organizirao ni jedan jedini pravi predizborni skup. Grbin se, po svemu sudeći, ni u jednom času nije usudio upitati Milanovića je li ikad ozbiljno pričao sa šefovima Mosta i Domovinskog pokreta o mogućnostima i modelima nadideološke postizborne suradnje, niti je sam učinio išta da bi tu suradnju učinio malo izglednijom, što uključuje i razgovore s Možemo! o takvoj opciji. Da bi se maglovita zamisao o 'vladi nacionalnog spasa' iole približila stvarnosti, bilo je potrebno neusporedivo više od uzdanja u antihadezeovske izjave i pokliče IVANA PENAVE i NIKOLE GRMOJE.

Neovisno o daljnjem razvoju događaja oko formiranja vlade, Peđa Grbin nema što tražiti na položaju predsjednika SDP-a. Stjecajem okolnosti, on ipak nije upropastio SDP i uspio je donekle stabilizirati unutarstranačke odnose, no nije kapacitiran za više i bolje od toga. Zasad se ne vide aspiranti za preuzimanje njegove funkcije.

SDP je opet izgubio na izborima, ali je uspio zadržati status velike stranke – Peđa Grbin
(Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

Tko god da se pojavi, teško da će SDP ući u novi ciklus žestokih unutrašnjih trvenja, jer su iz stranke izbačeni ili su otišli gotovo svi što nisu bili na liniji aktualnog vodstva.

Domovinski pokret (14 minus 1)

Premda se Ivan Penava i Mario Radić ne prestaju javno zaklinjati da je Domovinski pokret jedinstven i da se neće rascijepiti, jasno je da u toj stranci postoji frakcija spremnija na popuštanje Plenkoviću kako bi se formirala vlast i frakcija koja bi išla s HDZ-om pod nimalo jednostavnim uvjetima. Postoje oni koji su zainteresirani za tri-četiri konkretna resora u Vladi i ostvarivanje presudnog utjecaja u nekim područjima gospodarstva, a postoje i oni s ambicijom da s pozicije vlasti povedu džihad protiv svega što smatraju protuhrvatskom rabotom u kulturi i medijima, da legaliziraju antisrpsstvo kao vladajući politički program, da militariziraju društvo te da ksenofobiju i radikalni konzervativizam pretvore u temeljne stupove državne politike. Može li doći do rascjepa po toj liniji? Ne bi bilo nikakvo iznenađenje da se to dogodi, no zasad nema iskakanja u tom smislu i teško da će ih i biti prije eventualne propasti pregovora HDZ-a i DP-a.

U slučaju da cjeloviti Domovinski pokret sklopi vladajuću koaliciju s HDZ-om, Penavi i Radićevoj stranci prijete opasnost gubljenja političkog identiteta, s obzirom na to da se radi o ideološki srodnim organizacijama. Jedini način na koji se DP može oduprijeti svojevrsnom idejnom utapanju u HDZ-ovu bazenu jest stalno održavanje tenzije u od-

Neovisno o daljnjem razvoju događaja oko formiranja vlade, Peđa Grbin nema što tražiti na položaju predsjednika SDP-a. Zasad se ne vide aspiranti za preuzimanje njegove funkcije

nosu s HDZ-om, odnosno izazivanje svjetonazorskih sukoba s većim koalicijskim partnerom da bi podsjećali birače na svoje postojanje i na svoju različitost spram HDZ-a. Tako se ponašao i Most. I to je ono što Plenkovića najviše brine u vezi s ovom potencijalnom koalicijskom kombinacijom: može se, naime, pozdraviti sa stabilnošću većine i vlasti, a to je jedna od centralnih Plenkovićevih vladarskih opsesija. Svega toga, naravno, ne bi bilo kad bi šef HDZ-a bio Anušić kojem je ionako bliža politika DP-a nego današnjeg HDZ-a.

Možemo! (10)

Ova stranka u najlagodnijoj je poziciji od svih pet kojima se bavimo u ovom tekstu, mada se osvajanje deset mandata baš i ne može smatrati pobjedom ili velikim uspjehom. Razlog je u tome što ni ambicije nisu bile visoko postavljene, iako je Možemo! bilo istaknulo premijersku kandidaturu SANDRE BENČIĆ, a sve da je izborni rezultat bio i slabiji, ta platforma ne bi bila uzdrmana unutrašnjim bunama i javnim izljevima nezadovoljstva ili kritike. Ovo potonje posljedica je modela funkcioniranja te stranke, odnosno maksimalnog opreza ili nepovjerenja prema novim ljudima. Negativna ili ograničavajuća strana tog modela jest njegova suštinska suprotstavljenost logici politike: bez novih ljudi nema novih lokalnih organizacija, a bez toga nema širenja. Ishod izbora svjedoči da stranka Sandre Benčić i TOMISLAVA TOMAŠEVIĆA u protekle četiri godine nije osjetnije narasla mimo zagrebačkih izbornih jedinica, ali stječe se dojam da nisu ni htjeli narasti: šira slika njima je ipak od sporedne važnosti, okrenuti su sebi i interesima svoje stranke, i čini se da im se nikuda ne žuri.

Možemo! se nakon izbora gotovo u potpunosti, i s osjećajem samozadovoljstva, izmaknulo iz pregovaračkih aktivnosti oko sastavljanja većine. Objavili su da ni u kakvoj varijanti neće s HDZ-om, a s Mostom i DP-om mogu samo kao parlamentarna po-

Možemo! se nakon izbora gotovo u potpunosti, i s osjećajem samozadovoljstva, izmaknulo iz pregovaračkih aktivnosti oko sastavljanja većine

držka SDP-ovoj manjinskoj vladi, pri čemu ta opcija ni u jednom času nije imala ni promil šanse da zaživi. Priljavi politički poslovi, što podrazumijeva i uzaludne pregovore s DP-om, prepušteni su SDP-u, pa ako upali – dobro, a ako i ne upali – opet dobro.

Most (7 plus 1)

Na 8 s 11 saborskih mandata pala je predizborna koalicija Mosta i Hrvatskih suverenista. MARIJA SELAK RASPUDIĆ i NINO RASPUDIĆ odvojili su se od Mosta, a Vesna Vučemilović razišla se, premda do ovog momenta ne i formalno, s Hrvatskim suverenistima, to jest s MARIJANOM PAVLIČEKOM, predsjednikom HS-a i drugim izabranim saborskim zastupnikom te stranke. Marija Selak Raspudić i njezin muž digli su sidro zbog sukoba s MARIJANOM MILETIĆEM koji se usred kampanje – uz prešutno odobravanje BOŽE PETROVA i NIKOLE GRMOJE – javno ogradio od stava Selak Raspudić u pogledu prava na pobačaj: to je, naravno, bio sam povod razlaza, a razloga sigurno ima više, među kojima i onih krajnje banalnih. Vučemilović se, pak, odvojila od Suverenista, jer joj nije po volji odluka vodstva da ne ide u koaliciju s HDZ-om.

Most se poslije izbora pogubio u pogledu onoga što bi htio i onoga u čemu ne želi sudjelovati. Na kraju je stigao do toga da želi razgovarati jedino s Domovinskim pokretom, premda nije bistro čemu bi služili ti razgovori, a ušao je u partnerstvo s HSP-om za predstojeće europske izbore. Sve to, uključujući i odlazak rečenog bračnog para, govori da Most dodatno skreće udesno i da se kani pozicionirati kao antihadezeovski i antikorupcijski Domovinski pokret. Kad je riječ o ljudima limitiranih političkih dometa, kakvi su Petrov i Grmoja, to je najlakše rješenje u okolnostima podrhtavanja tla pod nogama. ■

Odvojili se od Mosta – Nino Raspudić i Marija Selak Raspudić (Foto: Matija Habljak/PIXSELL)

Grahom o zid

Hrvatska realnost za Prvi maj svodi se na reklamu s roštiljem i pivom, uz prelet eskadrile polovnih Rafalea i posjetu državnog vrha Okučanima, pored generičke čestitke za Praznik rada. Uostalom, nema razloga da postupe drukčije, ako su po to i sindikalni lideri ovih dana išli na Mirogoj

JEDNA domaća komercijalna reklama uoči ovoga Prvog maja nedvosmisleno je upućivala na zauzimanje izričitog stava u vezi s tim praznikom: ležaljka u vrtu, roštilj i pivo. Nešto od toga spadalo je i u zastupani proizvod, ali nama je ovdje zanimljivije to čime je on reklamiran kad je Međunarodni praznik rada posrijedi. Od toga dana, sva je prilika, ostali su samo odmor i razonoda kao vrijednosti do kojih i dalje treba držati. Odnosno, dvije od one tri slavne osmice iz Chicaga prije 138 godina, a treća je iz javnog prostora izbačena skupa s dijalektičkim materijalizmom.

Nije rad nestao, jasno da ne, ali se politički i simbolički odnos prema njemu pretvorio u nešto drugo, i transformaciju nastavlja doživljavati stalno. Uvjeravamo se u takav proces kroz proglašenje stranaka i javljanja dežurnih televizijskih izvjestitelja, pa nam taj praznik lagano zadobiva izgled turističke manifestacije bez turista. Ili, u svakom slučaju, bez onih stranih, dok se domaći ionako broje na prste, ne računajući one koji su iz socijalizma izašli s vikendicom.

Običnoj raji, penzionerima i nezaposlenim, svima kojima puki roštilj znači luksuz, za simbol Praznika rada namijenjena je tzv. svečana povorka. Grah s javnog kazana postao je mjera karitativne srdačnosti lokalnih političara, čin gazdinskog milosrđa umjesto svečarskog obroka u radničkom zajedništvu i evokaciji klasnih bitaka. A sama povorka, na prvome mjestu u Hrvatskoj, ili na prvome mjestu u vijestima Hrvatske radiotelevizije, to je ona maksimirska. Za nju se ove godine najprije čulo kad su se pojedini sindikati konfrontirali oko toga treba li joj uopće pristupiti, sazvati radnike u nju.

Jedan pristup bio je možda više defetističan nego ciničan, a drugi je inzistirao na tome da se maksimirska pozornica ne smije prepustiti vlastima, ili da se od proslavljanja borbene radničke tradicije ne smije odustati. Nezavisni hrvatski sindikati, jedna od najvećih središnjica, otkazali su svoj udio u toj svečanosti. Njihov predsjednik KREŠIMIR SEVER nazvao je povorku besmislenom, jer 'hrvatsko društvo ne pokazuje interes za radničke akcije'. S druge strane, tajnik Novog sindikata TOMISLAV KIŠ poručio je da bi se radnici ipak morali i ovaj put okupiti u redu za tu 'sirotinjsku hranu' koju su 'više nego zaradili'.

No to je tek, rekosmo, simbolika; ona definitivno ima svoj izuzetan značaj, ali samo

onda kad nije sve ostalo na njoj. Hrvatske sindikalne središnjice zaglavile su u povijesno itekako poznatom stanju inertnosti naspram sistema, zauzdane legislativom koja ih usmjerava ka međusobnoj kompetitivnosti. Umjesto da se bore protiv diktata tržišta, i to prvenstveno tržišta rada, u prilično farsičnom ishodu zatekli su se usred tržišnog nadmetanja s radničko-predstavničkom konkurencijom.

Izostala je tako njihova akcijska podrška odlučnijim, netom stasavanim žarištima radničkog otpora, a svakako nema primjera masovnijih sindikalnih uspjeha u bilo kojem vidu. Povrh svega, strani radnici kao goruća politička i ekonomska činjenica padaju im na slijepu pjegu. Oni ne plaćaju članarinu, završavaju nezaštićeni poput garbarajtera u reportažama GÜNTERA WALLRAFFA, i nitko ih neće pozvati na prvomajsku svečanost niti im se pridružiti na novogodišnjoj. Hrvatska nema alternativnu organizaciju nalik slovenskoj Delavskoj svetovalnici, kakva bi terenski priskočila upomoć tolikim Nepalcima i Bosancima.

Zato ima glavne radničke predstavnike koji su o Prazniku rada iznova položili vijence 'za sve žrtve radničke borbe, poginule radnike i hrvatske branitelje' kod središnjeg križa u Aleji branitelja na Mirogoju. Valjda misle da povinovanjem nacionalnom sentimentu mogu ojačati socijalno-politički svoj

rejting. Nikad im neće biti jasno zbog čega se događa nešto upravo obrnuto, a u krajnjoj liniji ni zašto im 'društvo ne pokazuje interes'. No lijepo bi još sve i bilo da postoje snage drugog tipa koje progresivnije tretiraju društveni razvoj s obzirom na opreku kapitala i rada.

Na kolege s Prislavlja više nećemo trošiti prostor, ali ne bi smisleno bilo da propustimo navesti slučaj najvećeg privatnoga radijskog izdavača, Media servisa. U emisiji 'Intervju tjedna' oni su prvomajski termin ustupili predsjednici Hrvatske udruge poslodavaca IRENI WEBER. Nedostajalo je samo da mediji po uzoru na ALEKSANDRA VUČIĆA popljuju one radničke žrtve koje bi sindikati potom ionako umivali na pogrešnoj adresi. 'Baš me briga šta su mislili radnici u Chicagu. Čovek mora da radi više', rekao je Vučić uoči ovog Praznika rada. Predsjednik Republike Srbije izjavio je to na valu reforme u npr. Grčkoj, kojom se tamošnjim radnicima nameće šestodnevni radni tjedan. Nemojmo se pritom zavaravati, ni Hrvatska ne uzima mnogo u obzir kvalitetnije primjere državnog odnosa prema radnicima. Šampionski regresivni porezi, u okviru EU-a, najuvjerljivija su hrvatska zastava i kravata po kojoj smo zaista prepoznatljivi. A vodeća pak naša opozicija,

Dijeljenje porcija
graha u Osijeku (Foto:
Borna Jakšić/PIXSELL)

socijaldemokratska, ni po čemu, pa ni po tzv. zagovoru, nije socijalnija od konzervativne, unekoliko demokršćanske vlasti.

U potrazi za ostacima ljevice po ovoj zemlji nekadašnjeg socijalističkog, s vrha osujećenog samoupravljanja, naći ćemo ju eventualno, bar što se stranaka tiče, na izlaznim vratima Sabora. Ispraćanjem stranke Radnička fronta, tj. zastupnice KATARINE PEOVIĆ, radništvo je ostalo bez jedine sistematične parlamentarne borkinje za njihov interes. Štoviše, nije u pitanju tek ispraćaj, nego više izbacivanje uslijed lančanog predizbornog razdora. Pisali smo već o nekoaliranju lijevog centra i ljevice prije izbora, čime su izgubili ukupno osam zastupničkih mjesta, ujedno iole upotrebljiviju poziciju za sastavljanje vlasti.

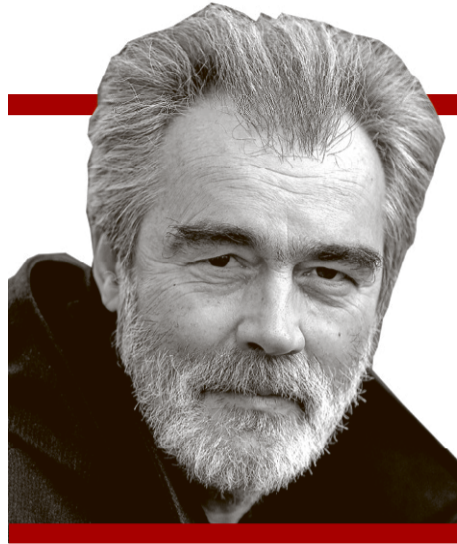
Odgovornost za takvo spektakularno ispaljivanje metka u vlastito koljeno neprijeporno ide SDP-u, zatim stranci Možemo. Potonja druga snaga hrvatskoga lijevog centra ostaje razapeta između neiskorištenog društvenog potencijala i svog pogleda na svijet politike. Indikativna je u tom svjetlu jedna novija primjedba Možemovog nositelja liste za europarlamentarne izbore, GORDANA BOSANCA, na temu potrebe vraćanja kvota za uvoz strane radne snage o kojoj je protekcionistički kazivala Peović. 'Realnost je da će Hrvatska i dalje biti u velikoj potrebi za stranom radnom snagom', rekao je, 'i sve priče koje čujemo od nekih političkih aktera kako to treba preko noći zaustaviti, promašene su priče.'

NO ako i postoji lijevi argument protiv vraćanja kvota, onda to nipošto ne može biti zatečena tobožnja realnost. Ona jednostavno nije nekakva apstraktna i bogomdana neumitnost, nego živa ekonomsko-politička situacija naturena s pozicije vlasti popustljive prema interesu kapitala. Sadržaj politike i jest mijenjanje realnosti, uređivanje odnosa prema ovim ili onim interesima društva i njegovih pojedinih skupina.

Ograničenja na koja pristaje lijevi centar ipak dakle nisu inherentan limit same politike, čak sasvim ni one liberalno-demokratske, nego takvog stranačkog profila. Pritom je fatalna zabluda uvjerenje da se obaranje cijene rada može zaustaviti uz angažman stranih radnika, ako su oni suštinski i pozvani da dođu ovdje zbog održanja te vrijednosti što nižom. Naravno, to ne samo u Hrvatskoj, nego maksimalno široko, definitivno unutar EU-a, a po mogućnosti globalno. Desnica će to nazvati projektom tajnovite, ali planetarne zamjene stanovništva, dok će centar, i lijevi i desni, pribrano kazivati o realnosti.

Hrvatska realnost za Prvi maj svodi se tako na onu reklamu s početka, uz prelet eskadrile polovnih Rafalea i posjetu državnog vrha Okučanima zbog godišnjice vojno-redarstvene akcije 'Bljesak', pored generičke čestitke za Praznik rada. Uostalom, nema razloga da postupe drukčije, ako su po to i sindikalni lideri ovih dana išli na Mirogoj. Rješenja ni pomoći ionako ne bi ni moglo biti isključivo od sindikalizma ili nevladino-udrugaskog aktivizma, kamoli od parlamentarne scene.

Bez pomnog oslušivanja i pridruživanja svakom probu otpora koji dopire odozdo, uvjetovan egzistencijalnim nedaćama, neće biti ni prvomajske borbe ni socijalno boljeg sutra. Uzdamo se u protivnom radije u komercijalne oglase, jer oni nude barem potrošačku utjehu po diskontnim prazničnim cijenama. Ili ga slavimo radno i svečano, kao što se nekoć govorilo, npr. pišući tekstove za novine i društvene mreže o svemu onome što nam Praznik rada danas više nije, a navodno bi mogao biti. ■

UVREDE
& PODMETANJA

PIŠE Viktor Ivančić

'Kapitalizirati domoljubno-šovensku sirovost vlastitoga Biračkog tijela radi neke liberalno-koruptivne limunade i osobnog probitka, to tako dalje ne ide, dragi moj. Ako si uistinu hadezeovac, ako si dostojan ovoga Biračkog tijela, sad je prilika da se autaš. Ili te nema!' reče Biračko tijelo Andreju Plenkoviću

Malo udesno

V EĆ sam ti rekao da uvažavam to što tražiš da se maknem malo više udesno. Shvatio sam poruku, mičem se koliko mogu, ali nastaviš li me dalje gurati pastću s kreveta, jebo ga bog! I što onda imamo? – reče ANDREJ PLENKOVIĆ Biračkome tijelu. 'Onda imamo pad s kreveta', mirno reče Biračko tijelo.

Blizu dvjesto kila žive vage Biračkoga tijela razbaškarilo se posred postelje, u donjem rublju XXXL formata, raširenih ruku i nogu, naguravajući tehničkog premijera uz sami rub. Kakav fićfiric, pomisli. Kad već dijeliš krevet s Biračkim tijelom – a jednom u četiri godine si, htio-ne htio, to obavezan činiti – nitko normalan ne očekuje da mu bude udobno.

'Što ustvari hoćeš?' upita Plenković ogurujući napasnika nogama.

'Bolje je da znaš što neću', reče Biračko tijelo. 'Neću Srbe, neću Novosti, neću Istanbulsku konvenciju, neću abortus...'

'Ali to je neinteligentno!' obrecnu se Plenković.

'Neinteligentno je očekivati da Biračko tijelo bude inteligentno', mirno reče Biračko tijelo.

'Mislio sam da si u stanju shvatiti moju strategiju. Ali očito nisi.'

'Što se tu ima shvatiti?'

'Da nema boljeg načina za vođenje radikalno desne politike nego da se nominalno držimo političkog centra', reče Plenković. 'Razumiješ? Desničarski ekstremizam neusporedivo je efikasniji uz centrističku kamuflažu. Osam godina se ja trudim to demonstrirati u praksi, a onda mi Biračko tijelo pada s Marsa, i to ravno u postelju, s namjerom da me izgura. Što bi rekli Srbi, džabe sam krečio!'

'Što si krečio?'

'Jesam li faktički legalizirao ustaški pozdrav 'Za dom spremni'? Jesam, tako što sam mu pripisao 'dvostruku konotaciju' i omogućio da bude zakonski dopušten. Jesu li, na primjer, ministri MEDVED I KRSTIČEVIĆ, uz moju punu podršku, oдали počast osuđenome ratnom zločincu MIRKU NORCU? Jesu, a ja sam poslije rekao da time 'ne dovode u pitanje odluke hrvatskih sudova'. I ratnim zločinima sam dakle prišao 'dvostruku konotaciju'. Jesam li opoziciju optuživao za protudržavnu djelatnost? Jesam. Zar to nisu postupci ordinarnog desničara?'

Biračko tijelo nonšalantno slegne ramenima.

'Što sam ja napravio kada su HOS-ovci u Jasenovcu postavili ploču s nacističkom parolom?' nastavi tehnički premijer. 'Premjestio sam je dvadeset kilometara dalje, uz partizansku kosturnicu... O tome ti ja pričam. O taktici da se politika desničarskog ekstremizma provodi pod firmom zaštite društva od pošasti desnih radikala. I što sam izjavio kada sam ozakonio ustaški pozdrav? Izjavio sam: 'Ovo je bitka za jačanje političkog mejnstrima!' Shvaćaš?'

'Ne shvaćam', reče Biračko tijelo i zauzme još pedalj postelje.

'Nije poanta u tome da se preko mejnstrima udaljiš od fašizma, već da fašizam uneseš u mejnstrim. Kužiš? Treba se furati na mejnstrim, a zadržati proustašku matricu. 'Dvostruka konotacija'. Tako jačaš ono od čega se navodno distanciraš. Provodiš u djelo ono čega se tobože groziš. O tome su u srp-

Andrej Plenković (Foto: Davor Puklavec/PIXSELL)

skim Novostima pisali još prije šest godina, a sad bi ih moje Biračko tijelo zabranilo! Ma molim te!'

'Što su pisali?'

'Citiram: 'Hrvatska demokratska zajednica sve vrijeme spašava društvo od same sebe, tako da svinjarije koje poduzima izaziva ju olakšanje u odnosu na svinjarije koje bi mogla poduzimati. Misija priručnih lidera poput Andreja Plenkovića nije da ukloni zvijer s političke scene ili joj trajno iščupa zube, nego da, režirajući igrokaz njezina tobožnjeg kroćenja, zadrži zvijer na vlasti. On samo perpetuira uvježbanu nacionalističku onaniju u vidu lažne samodresure.'

'Tko je tu splaćinu sročio?'

'Neki JOVANČIĆ iz Novosti. Prije šest godina. Hoćeš još? Citiram: 'Potpuno je dakle pogrešno stvarnu i efektivnu moć HDZ-ova fašizma prepoznavati u manifestacijama razularena ustaštva i šovinističke isključivosti, jer ona leži u politici koja se deklarira kao lažna alternativa takvoj prijetnji.' Eto. I sad meni nije jasno kako neko srpsko piskaralo može dokučiti u čemu je stvar, a hrvatsko Biračko tijelo ne može.'

'To smo već razjasnili, neinteligentno je očekivati da Biračko tijelo bude inteligentno', reče Biračko tijelo. 'S druge strane, nije baš pristojno računati na glasove glupana, a poslije ih ogovarati zbog nedostatka pameti.'

'Ali što zapravo hoćeš od mene?' podvikne Andrej Plenković.

'Ponovit ću ti što neću', s dosadom ponovi Biračko tijelo. 'Neću Srbe, neću Novosti, neću Istanbulsku konvenciju i rodnu ideologiju, neću abortus, neću istinu o Jasenovcu, neću slobodnu raspravu o Domovinskom ratu...'

'Pa zar nije bolje navući krinku i uživati podršku europskih moćnika i liberalnih publicista, a postizati isti efekt?' zavapi tehnički premijer. 'Zar nije bolje usvojiti Istanbulsku konvenciju i tolerirati nasilje nad ženama? Zar nije bolje dopustiti abortus i učiniti ga nemogućim? Zar nije bolje voditi suštinski antisrpsku politiku i imati predstavnike Srba u vladi?'

'Kako to tvoja vlada vodi antisrpsku politiku?' začudi se Biračko tijelo.

'Tako, na primjer, što se trudi da ne uvodi struju, vodu i kanalizaciju u ruralnim krajevima gdje žive pretežno Srbi, za razliku od ruralnih krajeva gdje žive pretežno Hrvati. Tako, na primjer, što nam nije padalo na pamet dopustiti korištenje ćirilice u Vukovaru. Tako, na primjer, što nacionalne knjižnice, po nalogu Ministarstva kulture, ne otkupljuju knjige na srpskom jeziku. I onda sam još predstavnike Srba prisilio da glasaju za

mistifikatorski Zakon o hrvatskom jeziku. Što se njih tiče, uvjeravam te da su uzorno pripitomljeni i dresirani. Jedu mi iz ruke.'

'Čim Srbi jedu, to je već pogrešno...' promrmlja Biračko tijelo, gurnuvši za još pedalj djelitelja postelje udesno.

'E stvarno si idiot, u pičku materinu!' plane tehnički premijer. 'Nema tu pomoći. Glavna osobina jastrebova je ptičji mozak.'

'Zar isto ne vrijedi i za golubove?'

'Pa što si se toliko upeo da nam navučesh na vrat bijes civiliziranog svijeta i liberalnih kolumnista? Zašto ti ne dopire do uma tako jednostavna stvar – da desničarski ekstremizam, ako nije zbrinut u toplini mejnstrima, ostaje na razini verbalnih parola, na nivou kreštanja i vrištanja, a tek kada je prikladno centriran, kada je zamaskiran umjerenjačkim dekorom, postaje moguć prelazak s riječi na djela.'

'Vidiš, Plenkoviću, ja sam kao Biračko tijelo jedan prostodušan entitet, takoreći sirovina', reče Biračko tijelo. 'A kao prostodušnom entitetu naročito mi idu ma živce tvoje maske, tvoje 'dvostruke konotacije' i tvoje licemjerje. Ono što od tebe tražim nije prelazak s riječi na djela, nego baš obratno, prelazak s djela na riječi. Očekujem da ono što činiš barem ispravno nazivaš.'

'Što to znači, jebote?'

'Kapitalizirati domoljubno-šovensku sirovost vlastitoga Biračkog tijela radi neke liberalno-koruptivne limunade i osobnog probitka, to tako dalje ne ide, dragi moj. Hajde de dok je Hrvatska krčila put do Europe, pa smo svi skupa prodavali maglu i predstavljali se drukčijima nego što jesmo, ali sada u Brisel putuješ jedino ti, a partija se vraća kući. Za razliku od pojedinca, kolektiv teško održava dvoiličnost na duži rok. Prema tome, ako si uistinu hadezeovac, ako si dostojan ovoga Biračkog tijela, sad je prilika da se autaš. Ili te nema!'

'Pa nemoj me dalje gurati, na samom sam rubu...'

'Dobro, izvini.'

'Stvarno ću pasti s kreveta.'

'Okej.'

Biračko tijelo tada se brzim pokretom prevrne u postelji i svom težinom navali preko tehničkoga premijera. Pod dvjesto kila žive vage ovaj iskolači oči, zacrvni se u licu, vratne mu žile nabreknu, bezuspješno pokušava doći do daha, osjeti čak neugodno probadanje ispod struka... U trenutku kada završavamo ovaj tekst još se ne zna je li Andrej Plenković ispustio dušu. ■

Na mladima svijet zaostaje

U popularnim interpretacijama koje se oslanjaju na 'generacijsku prizmu' prevladava konsenzus da su mlađe generacije bitno progresivnije od starijih. No aktualni su izbori pokazali da mladi u Hrvatskoj češće biraju desne stranke, u skladu s istraživanjima koja već godinama ukazuju na njihovu sklonost konzervativizmu

KADA SU na nedavno održanim parlamentarnim izborima počele pristizati fotografije i snimke velike gužve koja se protezala od birališta u zagrebačkoj Varšavskoj ulici pa sve do Ilice, dala se osjetiti određena suzdržana nada u to da je riječ o potencijalnom signalu političke promjene – uglavnom potaknuta time što je red bio napučen mladim osobama. To očekivanje nije bez razloga. U popularnim interpretacijama političkog djelovanja koje se oslanjaju na 'generacijsku prizmu' prevladava konsenzus o tome da su milenijalci i posebno Gen Z supstancijalno progresivniji od svojih starijih prethodnika i prethodnica. Implicirana teza pritom pretpostavlja da su desetljeća višestrukih kriza i društvenih previranja – politike štednje nakon velike recesije, klimatske krize, rastući troškovi obrazovanja, stanovanja i života uopće, pristup novim medijima – pripremili plodno tlo za generacije koje će nužnom logikom prigrliti progresivnije politike. Međutim, takav narativ dolazi u opasnost da nekritički prevede konkretan politički kontekst prisutan unutar nekoliko konkretnih situacija u generalni trend svojstven mladima kao takvima.

Vratimo se na trenutak na aktualne izbore. Dostupni podaci o tome kako su mladi glasali opravdavaju određeno kritičko preispitivanje. Iako rezultati izlazne ankete, koju je provela privatna agencija na nalog nacionalnih medijskih kuća, ne donose informacije o udjelu mladih među anketiranimima – ili ih naručitelji jednostavno nisu prenijeli jer sama anketa u trenutku pisanja ovog teksta nije javno dostupna – ipak su objavljeni podaci o zastupljenosti mladih (18 do 29 godina) u biračkoj strukturi pet najvećih stranaka. Tako je najveći udio mladih imao Možemo s 21,7 posto, zatim Most s 18,2 posto i Domovinski pokret s 14,6 posto. Najmanji udio mladih imao je SDP s 10,7 posto, dok je HDZ na 11,9 posto. Na prvi pogled rezultati donekle podržavaju dominantan narativ o progresiv-

Srce progledalo udesno – mlada publika na koncertu duhovne glazbe na zagrebačkom Maksimiru (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

nim tendencijama među mladima – štoviše, vijest je u medijima formulirana na pomalo nespretan način koji je dao naslutiti kako je Možemo dobio relativno najviše glasova mladih. No, kako je spomenuto, riječ je o udjelima mladih glasača i glasačica u ukupnom broju glasova pojedinih stranaka. Preračunamo li u glasove dolazimo do znatno drugačijih rezultata: mladi učestalije biraju desne stranke, otprilike u istom omjeru (3:2) kao cjelokupna glasačka populacija.

Takvi rezultati nisu potpuno iznenađenje. Sociološka istraživanja već godinama redovito pokazuju da su mladi u Hrvatskoj skloni konzervativizmu i tradicionalnim vrijednostima. Na primjer, sveobuhvatno, iako već ponešto zastarjelo, istraživanje Friedrich Ebert Stiftung objavljeno 2019. pokazalo je da među mladima dominiraju vrijednosti 'poput neovisnosti, vjernosti prijateljima i partneru, preuzimanje odgovornosti te ostvarivanje uspješne karijere. Pored toga, u vrhu vrijednosne hijerarhije nalazi se želja za potomstvom što je dio tradicionalističke matrice (...). Na samom dnu ljestvice vrijednosti nalaze se različite vrste javne i društve-

ne afirmacije poput sudjelovanja u građanskim inicijativama i aktiviranja u političkoj areni koje su označene važnima od strane 25, odnosno 15 posto mladih.' Drugim riječima, mladi su slijedom niza sistemskih razloga usmjereni na individualne egzistencijalne probleme i društveno djelovanje ograničeno na privatnu sferu.

Kada je riječ o percepciji političkog djelovanja isto je istraživanje pokazalo kako su mladi skloni politiku promatrati tek kao još jednu moguću sferu za ostvarivanje privatnih interesa. Autori/ce studije tako su napomenuli da mladi primjećuju značajan utjecaj osobnih poznanstava, klijentelizma i korupcije u rješavanju egzistencijalnih problema. U skladu sa zabrinutošću za individualnom egzistencijalnim pokazuju i sklonost toleranciji spram takvih oportunističkih ponašanja. 'Raširenost benevolentnog stava prema klijentelizmu i korištenju veza pokazatelj je slabosti svih društvenih institucija,

uključujući i političkih, u sankcioniranju necivilnih ponašanja. Štoviše, pokazatelj je i poraza tih istih institucija u ispunjavanju svoje uloge spram građana kojima se zaobilaznje institucionalnih procedura i pravila, u svrhu rješavanja svakodnevnih problema i potreba, čini efikasnijom i 'normalnom' opcijom', zaključuju autori/ce. Oportunističku percepciju političkog djelovanja prati i niska razina poznavanja političkih činjenica, što su redom pokazale tri uzastopne iteracije longitudinalne studije zagrebačkog Instituta za društvena istraživanja o političkoj pismenosti maturanata iz 2010., 2015., i 2021. godine. Upravo ta razina političke (ne)pismenosti sugerira da su mladi u političkom djelovanju prepušteni vlastitoj intuiciji kao glavnom orijentacijskom alatu.

Umjesto o političkoj progresivnosti mladih generacija čini se dakle opravdanije govoriti o uspješnoj reprodukciji konzervativnih ideologija. Uzroke toj uspješnoj reprodukciji potrebno je pak potražiti u materijalnim uvjetima u kojima se ona odvija. Spomenuto desetljeće višestrukih kriza zaista je u određenim društvenim kontekstima (posebno se tu ističe Ujedinjeno Kraljevstvo) proizvelo generaciju mladih koji postaju nositelji progresivnijih i radikalnijih politika, no specifičnosti domaćeg konteksta pobrinule su se za nešto drugačije ishode.

Dugogodišnja visoka stopa nezaposlenosti, erodiranje institucija i socijalnih prava, strukturne prepreke studentskom aktivizmu, znatne regionalne razlike, mjera stručnog osposobljavanja bez zasnivanja radnog odnosa (SOR), izostanak političkog organiziranja tijekom prošlog desetljeća, kao i pandemija početkom ovog, pobrinuli su se za to da su velikom broju mladih za osiguravanje osnovnih životnih uvjeta pružene dvije alternative: emigracija ili oslanjanje na neformalne mreže potpore. Te neformalne mreže uglavnom su se svodile na obiteljske odnose, o čemu svjedoči i često reproducirana statistika Eurostata da 78 posto mladih (do 34 godine) živi s roditeljima ili u višegeneracijskim kućanstvima. Budući da obitelj predstavlja važan materijalni element preživljavanja, pronalaženje uvjerljivih razloga zašto su mladi prijemčivi za generacijsku reprodukciju konzervativnih društvenih odnosa nije nedostižno. Zaoštren diskurs oko tradicionalnih vrijednosti, ksenofobije, transrodnosti, antifeminizma i svega ostaloga što se može predstaviti kao opasnost po patrijarhalnu obitelj – na kojem parazitiraju i oko kojeg se ideološki organiziraju razni akteri s desnice – stoga itekako lako pronalazi svoju publiku, serviranu demontažom socijalne države i radničkih prava. Kako je to sažela mrtva britanska premijerka: postoje samo pojedinci i njihove obitelji.

Sistemska discipliniranje mladih je prema tome kroz permanentnu prekarnost osiguralo ideološku reprodukciju individualističkog oportunizma i konzervativizma kao intuitivnih političkih strategija preživljavanja. Pritom ovdje nije riječ o pokušaju moralističke osude, nego o isticanju posljedica izostanka političkog organiziranja i uključivanja mladih koje bi osiguralo alternative pravce društvenog djelovanja. Bez takvog organiziranja mladi su, između ostaloga, prepušteni utjecaju raznoraznih poduzetničkih influensera, fitnes trenera, kanadskih psihologa, antifeminističkim romantizacijama patrijarhata i sličnim internetskim pojavama. Stoga je krajnje vrijeme da napustimo nadu da će dovoljan broj mladih glasača riješiti probleme konstantnih višestrukih kriza. Umjesto toga bilo bi bolje stvarati prostor i sistemske uvjete za klasnu solidarnosti i participaciju mladih u javnoj sferi u kojoj će kroz politički rad artikulirati svoje interese. ■

ZRINJKA PERUŠKO Ideološko podčinjavanje medija suprotno je europskim vrijednostima

Takvom ideološkom prisilnom profiliranju medija analitičari svjedoče posljednjeg desetljeća u Poljskoj i Mađarskoj. Mađarska se u međuvremenu srozala na status 'izborne autokracije'

S PROFESORICOM ZRINJKOM PERUŠKO razgovarali smo povodom napada Domovinskog pokreta na medije i o najavama njihove 'kroatizacije', o prozivanju određenih skupina za antihrvatsko djelovanje, prijetnjama ukidanjem financiranja Novosti i općenito ophođenju političara prema medijima.

Iz Domovinskog pokreta (DP) u posljednje vrijeme pristizu aveti prošlosti. Zaprijetili su 'kroatizacijom medija', kulturnih i obrazovnih institucija, ukidanjem financiranja ovog tjednika, ne prvi put. Udar na slobodu medija i prava nacionalnih manjina jasna je agenda ove stranke. Citirajmo stoga izvadak iz njihovog političkog programa: 'Ideološka preferencija kojoj se ide ususret pod okriljem takozvane politike neovisnog medijskog prostora, redovito se pronalazi u neo-jugoslavenskom kadrovskom i duhovnom okviru.' Kako biste ovo potonje preveli?

Teško je razumjeti rečenicu koju citirate a koja se svada s hrvatskim standardnim jezikom. Ako bismo ju razumjeli tako da bi medije trebalo procjenjivati prema ideološkim preferencijama stranke ili vlade u kojoj sudjeluju, onda bi takva politika bila potpuno suprotna europskim vrijednostima slobode medija, neovisnosti medija, kao i pluralizma ideja i političkih stavova u medijskom prostoru. Takvom ideološkom prisilnom profiliranju medija analitičari svjedoče posljednjeg desetljeća u Poljskoj i Mađarskoj. Mađarska se u međuvremenu srozala na status 'izborne autokracije', odnosno više nema status demokratske države za Europski parlament, za što je velikim dijelom zaslužno državno podčinjavanje medija. U teorijskom definiranju odnosa medija i države ideološko podčinjavanje medija, tj. prisilu medija da objavljuju sadržaje koji veći imaju bilo koju ideološku poziciju, nalazimo u totalitarnim političkim sustavima.

Predsjednik Hrvatskog novinarskog društva Hrvoje Zovko na konferenciji za medije povodom otvorenih prijetnji DP-a prema određenim medijima upozorio je na izostanak šire javne osude takve prakse. Kako komentirate tu činjenicu?

Ne čudi me, u Hrvatskoj su rijetke reakcije javnosti ili elita. Ne postoji kultura rasprave o važnim temama ili događajima. Mediji bi mogli u tome biti agilniji pa tražiti komentare ili organizirati rasprave. Što se tiče uki-

danja financiranja Novosti, ne vjerujem u ostvarenje takvog scenarija. Hrvatska ima po posebnim zakonima obavezu podupirati manjinsku kulturu i medije pa kad bi došlo do promjene u tom segmentu državne podrške, vjerojatno bi status Hrvatske u EU-u bio značajno narušen. Vjerujem da vjerojatni budući premijer PLENKOVIĆ ne bi pristao na takvo narušavanje i vlastitog ugleda u Europi. Svjedočili smo 2015. kako izgleda kulturna politika kad ju vodi radikalna desnica: ukinute su mnoge potpore nezavisnim medijima, a kulturne institucije našle su se pod velikim pritiskom, uključujući i javni HRT gdje su smijenjeni mnogi urednici i promijenjena je uređivačka politika. Svesrdno se nadam da se to neće ponoviti, jer se hrvatski medijski prostor još nije oporavio od tog udara.

Treba reći da je i premijer Plenković bio sklon dociranju i omalovažavanju novinara i medija, posebno u trenucima kad su oni razotkrivali nečasne radnje njegovih ministara. Govorio bi im da su neprofesionalni, nekorektni i agresivni, premda su mediji očito bili u pravu. Svisoka je medijima docirala i resorna ministrica Nina Obuljen Koržinek, kao u slučaju afere na Geodetskom fakultetu. Izglasana je takozvani Lex AP, koji je poguban za zviždače i istraživačko novinarstvo. Možete li se osvrnuti na to?

U domeni je političkog polja da želi definirati stvarnost. Pojedine političke stranke se natječu upravo u mogućnosti da nametnu svoju definiciju stvarnosti ili barem da provode politike na temelju svojeg viđenja stvarnosti ako već ne uspiju uvjeriti većinu građana u ono što same vjeruju ili propagiraju. U demokracijama su mediji u konkurenciji s političkim poljem jer također žele biti oni koji definiraju stvarnost. To je normalna i uobičajena uloga medija u demokratskom društvu. U Hrvatskoj je vidljiva netrpeljivost političke sfere, posebno nekih aktera, upravo prema toj normalnoj i potrebnoj ulozi medija u demokratskom društvu, da propituju i kritiziraju političke definicije stvarnosti, da otvaraju ono što sami smatraju temama. Ta je netrpeljivost kod nas došla do granice nepodnošljivog, do momenta u kojem je već moguće govoriti o pritisku na medije. Neprijateljstvo političkih aktera prema konkurentskim mišljenjima ili videjima stvarnosti odiše autoritarnim duhom koji bi volio da se samo njegove ideje vide u javnosti. To tako ne ide u demokraciji.

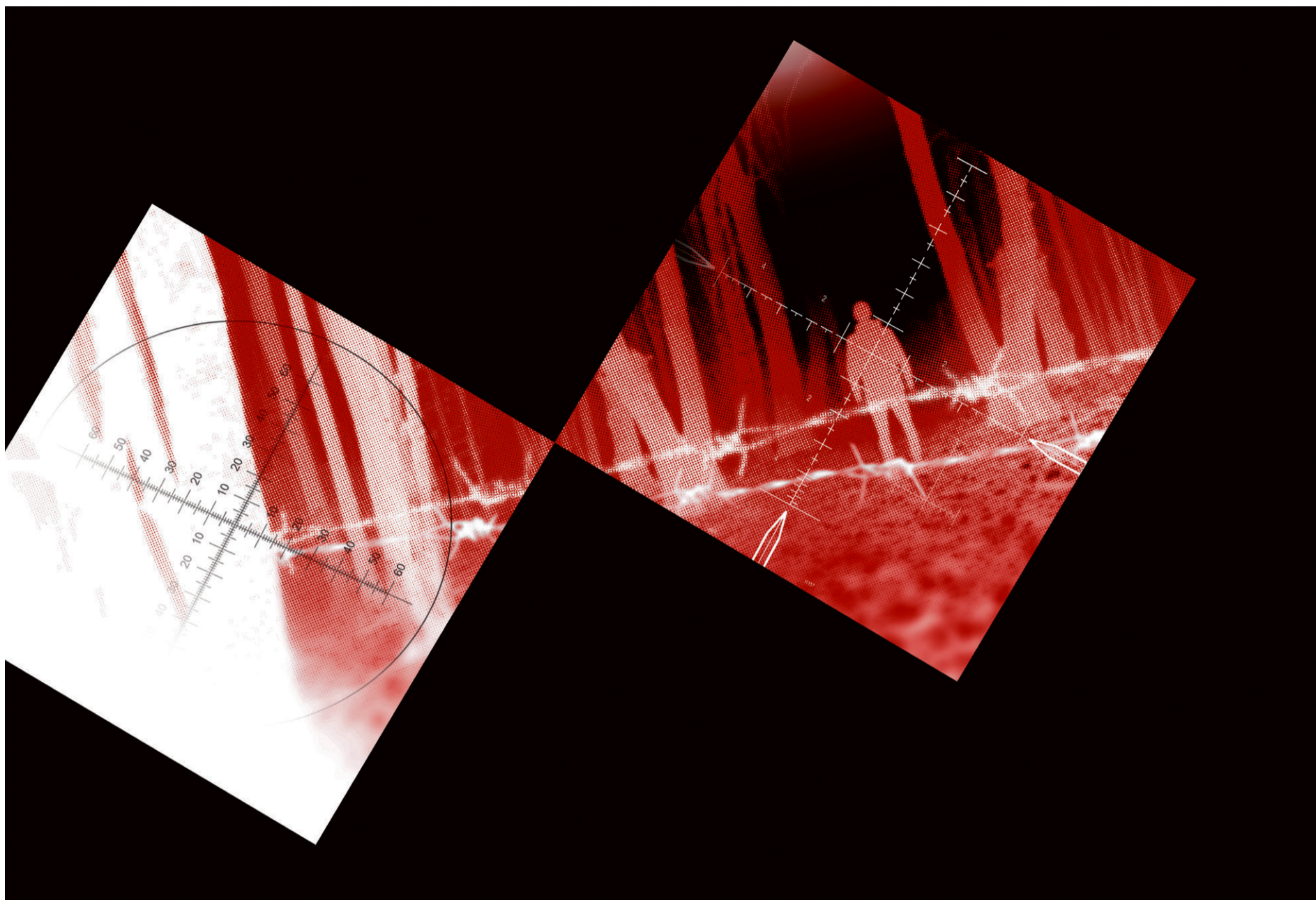
Pretpostavljamo da imate saznanja iz aktualnih istraživanja medijskih politika: kako zapravo stojimo u vezi povjerenja prema medijima? Kakva je pritom uloga javnog medijskog servisa?

Francuski teoretičar PIERRE BOURDIEU kaže da se i polje znanosti također nadmeće s političkim i novinarskim u definiranju stvarnosti. Prema zadnjem izvještaju V-Dem instituta Sveučilišta u Gothenburgu, Hrvatska se ubraja u izborne demokracije, što je kategorija ispod liberalnih demokracija, s trendom pogoršanja, dok su recimo Mađarska i Srbija rangirane kao izborne autokracije, velikim dijelom zbog slobode izražavanja i medija. Povjerenje u medije u Hrvatskoj je slično, dakle nisko kao u drugim zemljama južne Europe, dok je u zemljama istočne Europe još niže. Prema novom Reutersovom izvještaju o digitalnim vijestima, koji će biti objavljen idući mjesec, nastavlja se trend pada povjerenja u medije, koje je lani bilo na 34 posto. Naš dodatni problem je da je povjerenje i upotreba društvenih mreža u Hrvatskoj, kao i u nekim drugim južno i istočnoeuropskim zemljama, veća od upotrebe i povjerenja u tradicionalne medije tiska, radija i televizije. To se pokazalo kao značajan rizik za uspješnost deliberativne demokracije u međunarodnom komparativnom istraživanju projekta Mediadelcom u kojem je sudjelovao i naš Centar za istraživanje medija i komunikacije. Također među negativnim nalazima, na donjem smo dijelu ljestvice u odnosu na druge europske zemlje u ocjeni naših građana o političkoj neovisnosti javnog medija i povjerenja u javni medij, iako je, da istaknemo i dobru stranu, HRT i dalje među dva ili tri prva izvora informacija za hrvatske građane. Kao i u EU-u, i u nas je povjerenje najviše u komercijalne televizije.

Kakav je po vama položaj novinara s obzirom na to da su mnogi potplaćeni, da ne govorimo o prijetnjama i tužbama koje su poslovično dio njihove javne izloženosti? Srećom, Hrvatska ima još uvijek odlične novinare i novinarku i medije koji se ne plaše pritiska, bez obzira na to što rastu prekarijat i socijalna nesigurnost, a prema nekim indicijama i broj novinara se smanjio u posljednjih desetak godina. Ipak, količina tužbi kojima su izloženi novinari negativno djeluje i stvara pritisak, što je dodatno pojačano izmjenama Kaznenog zakona. I promjena medijskog sustava, digitalizacija, platformizacija, vode prema propasti starog poslovnog modela medija temeljenog na oglašavanju i plaćanju za uslugu, pa se urednički mediji nalaze u nezavidnoj ekonomskoj situaciji. To sve, naravno, utječe i na promjene u novinarskoj profesiji. ■

Foto: Davorin Višnjic/Pixsell

Sabirni centri na periferiji

Deset zakonodavnih tekstova nedavno izglasanih u Europskom parlamentu podrazumijeva pooštrevanje pravila za dobivanje azila, obavezu zadržavanja većine migranata na granicama EU-a i olakšavanje deportacija. Države poput Hrvatske postat će svojevrсни sabirni centri zaduženi za prljave poslove. Za je bilo svih šest hrvatskih europarlamentaraca koji su se pojavili na glasanju

LJUDI koji borave u izbjegličkim kampovima izolirani su od zajednice, a ovo što im mi nudimo je drugačija priča. Zajedno kuhamo, jedemo, družimo se, bavimo sportom, igramo društvene igre. Svi su dobrodošli i to je ovdje jedina politika – govori ROBERTA NIKŠIĆ, službenica za zagovaranje prava izbjeglica i ljudi u pokretu Isusovačke službe za izbjeglice (JRS) u Bihaću.

Njihov dnevni centar, uspostavljen sa svrhom pružanja pomoći migrantima, svakodnevno u prosjeku posjećuje 30 do 40 ljudi, a u posljednjem periodu većina ih je porijeklom iz Sirije, Afganistana, Maroka, Pakistana i Sierra Leonea.

— Ima i Kurda iz Iraka i Turske, a dolaze nam familije s djecom, samci, muškarci i žene različite dobi. Neki od njih trenutno borave u lokalnim kampovima Borići i Lipa, a ima i onih koji su u Bihaću u prolazu pa provedu dan kod nas dok čekaju na odlazak u *game* (pokušaj prelaska granice, op. a.) – dodaje Roberta koju smo zatekli usred priprema za zajednički ručak.

Ovih dana generalno ima nešto manje ljudi u spomenutim kampovima, što ne znači da ih manje prolazi kroz Bosnu i Hercegovinu, tumači nam službenica JRS-a, nego da se izbjeglička ruta u posljednje vrijeme izmijenila, pa sada dobar dio migranata granicu s Hrvatskom pokušava prijeći iz Kladaše. A na njoj su i dalje izloženi *pushbackovima*, nasilnim protjerivanjima u režiji hrvatske granične policije.

— U tom smislu je sve po starom: uhvate ih, oduzmu mobitele, unište im ih i potom natjeraju da se preko rijeke vrate u BiH – opisuje Roberta Nikšić dobro uhodane policijske postupke koji se već godinama provode duž vanjske granice Europske unije.

Sva je prilika da bi ih u narednom periodu moglo biti i više, jer se od Hrvatske, kao i ostalih 26 članica EU-a, očekuje da u naredne dvije godine svoja nacionalna zakonodavstva i potrebne kapacitete prilagode novom Paktu o migracijama i azilu. Riječ je o setu od deset zakonodavnih tekstova nedavno izglasanih u Europskom parlamentu, koji podrazumijevaju pooštavanje pravila za dobivanje azila, obavezu zadržavanja većine migranata na granicama EU-a i olakšavanje deportacija, što će u praksi, izvjesno je, rezultirati daljnjim kršenjem prava, porastom stradanja ljudi u pokretu i povećanjem pritiska na države s periferije Unije kakva je Hrvatska. Od njih se očekuje da postanu svojevrсни sabirni centri zaduženi za obavljanje prljavih poslova – zadržavanje, obradu, profilaciju i deportacije migranata, uključujući i djecu. Države članice istovremeno su se obvezale da će osigurati jednake standarde za tražitelje azila kad je riječ, primjerice, o stanovanju, školovanju i zdravstvenoj skrbi. Za takav tekst Pakta ruku je diglo svih šest hrvatskih europarlamentaraca koji su se pojavili na glasanju: HDZ-ovi KARLO RESSLER i TOMISLAV SOKOL, SDP-ovi ROMANA JERKOVIĆ, PREDRAG FRED MATIĆ i TONINO PICULA te IDS-ov VALTER FLEGO.

Aktualne izmjene europske migracijske politike i politike azila rezultat su kompromisa na kojem se radilo godinama, a protiv kojih su negodovali zastupnici krajnje desnice, tvrdeći da nisu dovoljno restriktivne te Zelenih i ljevice koji su upozorili na kršenje izbjegličkih prava. Istovremeno je više od 160 ljudskopravaških organizacija, uključujući Amnesty International i Human Rights Watch, osudilo novi zakonodavni paket, upozoravajući da će on dovesti do većih patnji i manje zaštite migranata. MARIJANA HAMERŠAK, znanstvenica s Instituta za etnologiju i folkloristiku i voditeljica projekta 'Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji Europske unije' (ERIM), podsjeća da je Pakt jedan u nizu pokušaja reforme EU-sustava regulacije migracija koji datira još iz 1990-ih.

Marijana Hameršak (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

— Radi se o sustavu kojim je na paneuropskoj razini sustav azil promoviran u organizacijsko načelo regulacije migracija i položaja osoba bez statusa. Osim naglaska na azilu, za taj su sustav karakteristični: fokus na granici, graničnim kontrolama, administraciji i tehnologiji, percepcija migracija kao problema i prijetnje, eksternalizacija kontrole migracija i drugo – govori Hameršak i ističe da je on do danas, u nekim svojim segmentima, doživio niz reformi.

Dodaje da je Europska komisija na migrant-ski val iz 2015. i popratno urušavanje robusnog i fragmentiranog administrativnog aparata te sigurnosno orijentiranog sustava kontrole migracija relativno promptno reagirala prijedlogom obuhvatnije reforme sustava, ali da je tada sve ostalo na prijedlozima. I tako sve do rujna 2020. godine, kada je, nakon izbijanja razornog požara u izbjegličkom kampu Moria na grčkom Lezbosu, novi sastav Komisije izašao s prijedlogom aktualnog Pakta o migracijama. I za ovaj se prijedlog dosta dugo činilo da će to i ostati, samo prijedlog, da bi odjednom prošle godine izašao iz limba i započeo slalom kroz EU-tijela, uz popratne pozadinske pregovore. U tom se procesu ionako golemi tekst Pakta neprestano usuglašavao i mijenjao, objašnjava Hameršak, ali su cilj i metode ostali isti.

— Osnovna intencija Pakta ostala je nepromijenjena, a to je, kako doslovno piše u dokumentima, smanjiti broj zahtjeva za azilom, ubrzati procedure, proširiti detencije i pojačati deportacije. Zvuči nevjerovatno iz humanističke, pa i recentne povijesne perspektive, ali je nažalost istinito. Kao eksplicitno nadahnuće pritom su poslužile notorne tranzitne zone i zastrašujući *hot-spotovi*, te prešutno rasna profilacija i *pushbackovi*, kolektivna protjerivanja ili *pushbackovi* nakon minimalnih ili nikakvih procedura. S Paktom su opcije regulacije statusa u Uniji dodatno svedene na azil, dok je sam pristup azilu uvelike sužen – govori ona.

Postignuti dogovor podrazumijeva stroži postupak stjecanja azila s ciljem zaustavljanja masovnijih migracija prema Uniji. Najveći dio posla past će na države na vanjskim granicama EU-a, Grčku, Italiju, Maltu, Španjolsku, Cipar i Hrvatsku, koje će biti zadužene za dubinsku provjeru svih pristiglih iz tzv. trećih zemalja, uključujući identifikaciju, prikupljanje biometrijskih podataka te zdravstvenu i sigurnosnu kontrolu. Podaci o osobama koje iregularno pristižu u EU, uključujući otiske prstiju i prikaze lica za osobe starije od pet godina, zatim će se pohranjivati i razmjenjivati kroz Eurodac bazu podataka, što će, izgledno je, dovesti do masovnog policijskog nadzora migranata kroz sve daljnje postupke kojima će biti podvrgnuti.

Usto bi oni porijeklom iz zemalja s višim stupnjem priznavanja azila, kakav je npr. Afganistan, trebali prolaziti nešto bržu proceduru nego što je dosad bio slučaj, a koja će podrazumijevati intruzivne tehnološke prakse u različitim fazama tog postupka. Uredbom o azilnim postupcima tako je predviđena pojačana pretraga osobnih stvari migranata, prije svega mobitela i računala, što bi u praksi

moglo rezultirati izvlačenjem podataka koji se mogu koristiti za pronalaženje dokaza za procjenu istinitosti njihovih zahtjeva. Također, Pakt predviđa da će, kada se države članice na vanjskim granicama nađu pod velikim izbjegličkim pritiskom, ostale članice moći birati hoće li primiti određen broj migranata ili će uplaćivati po 20.000 eura po svakoj odbijenoj osobi u zajednički fond.

Oni migranti koji ne uspiju ostvariti azil ili za koje se u startu procijeni da ne bi trebali ni ući u taj proces, po ubrzanom postupku bit će deportirani u matične države ili tzv. sigurne treće zemlje. Dotad će ih veći broj, uključujući čitave obitelji i djecu bez pratnje, biti držan u detencijskim objektima sličnim zatvorima, opremljenima visokotehnološkim sustavima nadzora.

— Osim navedenog, Pakt skraćuje rokove za žalbu i uklanja automatski suspenzivni učinak, što u praksi znači da osobe mogu biti deportirane prije nego što dobiju konačnu odluku o podnesenoj žalbi. Mjere odvratanja na unutarnjim granicama i kažnjavanje sekundarnog kretanja dodatno produbljuju odgovornost zemalja članica na vanjskim granicama u odnosu na dosadašnju Dublin-sku uredbu – govori SARA KEKUŠ iz Centra za mirovne studije (CMS).

— Također, u vremenima krize ili suočavanja s 'višom silom', države članice mogu odstupati od europskog azilnog prava, što može dovesti do masovnog kršenja ljudskih prava i dugotrajne zlouporabe političkih ovlasti. Konačno, i mehanizam solidarnosti u praksi gubi smisao jer predviđa fleksibilnost kojom države umjesto relokacije izbjeglica mogu odabrati platiti penale te tako produbiti *hot-spot* situaciju u zemljama na vanjskim granicama – nastavlja ona.

Pritom je paradoksalno, dodaje Marijana Hameršak, što se navedene antimigrantske mjere na razini tijela EU-a, pa i šire, promoviralo kao preduvjet, nužna i jedina brana pred nadirućom antimigrantskom navalom koja dolazi s desnice. Takvom tipu navala sve češće svjedočimo u Hrvatskoj, u kojoj se o Paktu, veli voditeljica ERIM-a, govorilo malo ili nikako.

— To je dosta neobično s obzirom na to da je fokus Pakta na vanjskim granicama, ali ne i s obzirom na strukturu medijskog polja u nas. Upravo na vanjskim granicama bi se trebali provoditi nabrojani noviteti toga akta, a na tom teritoriju u planu je otvaranje novih, velikih detencijskih centara u kojima bi se provodili rečeni postupci, poput onog već otvorenog u Dugom Dolu u Hrvatskoj ili kampova tog tipa najavljenih u susjednoj Sloveniji – kaže Hameršak.

Dugi Dol u Općini Krnjak prvi je od tri prihvatna centra čiju su gradnju lani najavili iz MUP-a s obzirom na to da postojeći kapaciteti ne udovoljavaju trenutnim, a kamoli potrebama predviđenima Paktom. Naime, tim zakonodavnim paketom, objašnjava Sara Kekuš, predviđeno je da bi 30.000 osoba u bilo kojem trenutku moglo biti u različitim postupcima na vanjskim granicama EU-a, a zabrinjava što šira javnost već sada, i prije stupanja na snagu

Roberta Nikšić (Foto: Sandro Lendler)

Sara Kekuš (Foto: Goran Stanzl/PIXSELL)

novog režima migracija, nema uvida u postupanje u kampu u Dugom Dolu koji je otvoren krajem 2023. Ministar unutarnjih poslova DAVOR BOŽINOVIĆ tek je uoči početka protekle predizborne kampanje tamo proveo odabrane novinare. Ako je vjerovati onome što im je tamo rečeno, migrante se u Dugom Dolu zadržava 24 sata, a nepoznanica je što se potom događa s njima. Na to, kao i niz drugih pitanja, iz MUP-a nam nisu odgovorili do zaključenja ovog broja Novosti.

— S obzirom na dugogodišnju sustavnu praksu nezakonitog protjerivanja na hrvatskim granicama, svakako zabrinjava i što je jedan od fokusa Pakta na readmisijama u susjedne zemlje, kao i širenje koncepta 'sigurne treće zemlje', što može dovesti do protjerivanja i vraćanja osoba u države u kojima mogu biti podvrgnute mučenju i nehumanom postupanju. Također, promašena reforma Dublinske uredbe produbljuje odgovornost zemalja prvog ulaska za tražitelje azila, što znači da možemo očekivati porast broja osoba vraćenih u Hrvatsku iz drugih EU-članica – govori Kekuš.

Aktivistkinja CMS-a dodaje da posljedice Pakta o migracijama trenutno možemo samo anticipirati, ali i da se boji da ne ostaje puno prostora za optimizam.

— Zbog trenutnih političkih interesa dokidaju se vrijednosti na kojima EU počiva kao i standardi zaštite ljudskih prava koji su se gradili desetljećima. Umjesto da se poradi na smanjenju sukoba, političkih nestabilnosti, ekonomskih nejednakosti i negativnog utjecaja na okoliš, dakle konkretnih uzroka prisilnih migracija, radi se na onemogućavanju migracija u Uniju, što nije održivo rješenje. Provedivo možda jest, ali nauštrb ljudskih prava, sigurnosti, slobode i života ljudi u pokretu – kaže Sara Kekuš.

Marijana Hameršak također ističe da u kontekstu buduće provedbe Pakta i njegovih posljedica trenutno ima još nepoznanica, pri čemu se prva odnosi na pitanje hoće li nove zakonske odredbe za dvije godine, do kada bi procesi implementacije trebali završiti, biti primjenjive i aktualne u svijetu u kojem ćemo tada živjeti.

— Druga je nepoznanica koliko će u praksi biti učinkovita silna birokratsko-tehnološka sigurnosna mašinerija koja se mobilizira Paktom. Deportacije u zemlje porijekla i susjedne zemlje bile su i ostale teško izvedive bez obzira na to koliko su sofisticirane baze podataka i avioni koji bi ih trebali facilitirati, kao što su i masovna zatvaranja ili zone izuzeća dugoročno neodrživi. Treća je nepoznanica zašto bi Paktom odjednom nastupilo doba normativnog reda. Zašto bi u sukobu između norme i prakse, kontrole i migracija, dugoročno pobijedila kontrola, kada desetljeća iza nas, unatoč brojnim ljudskim žrtvama, ipak govore suprotno? Mislim da je do danas već svima u Europskoj uniji, ma što se javno govorilo, ipak posve jasno da zatvaranja, protjerivanja, zastrašivanja, kriminalizacija, stigmatizacija i ilegalizacija mogu otežati, oblikovati i usporiti, ali ne i zaustaviti kretanje ljudi – zaključuje Hameršak. ■

Medari 29 godina nakon Bljeska

Životi nam nisu isti kao Hrvatima

Dvadeset i devet godina nakon Bljeska i dvadeset i šest nakon povratka naši sugovornici ističu teškoće koje osjećaju i danas: neravnopravan tretman, sumnjičavost prema njima zato što su Srbi, netrpeljivost, a nakon što su se iselili Srbi, posljednjih godina masovno iz besperspektivnog kraja odlaze i Hrvati

OKUČANSKI kraj, cestovna i željeznička poveznica, mrtva je točka kroz koju vrijeme prolazi, mimo ljudi. Teško je negdje zapaziti slavonsku ravnicu, sigurno je osvajaju nejak, pomlađeni zeleni šumarci. Iako je podne, sunčan dan, nigdje na vidiku traktora ni ljudi u proljet-

nim radovima. Pitoma sela, nizove poratno obnovljenih kuća iz kojih ne izvire život, s vremena na vrijeme presijecaju visoka, ozeleljela stabla koja iz unutrašnjosti neobnovljenih nekadašnjih domova prkose svojom visinom kao znakovi u prostoru suludih ratnih stradanja, ljudskih nepravdi i vječitih potreba za međunacionalnim revanšizmom.

Nailazimo i na nekoliko zidina iz kojih se nazire nekadašnja monumentalnost koju su popunjavali visoki zvonici pravoslavnih crkvi, sada samo granje i šiblje. Fotografiramo jednu takvu, onu u Medarima, zastaje policijski auto i službenici provjeravaju tko smo i zašto fotografiramo. Dani sumnje i nevjerice.

Dvadeset i devet je godina od legitimne, hrvatske vojne redarstvene akcije Bljesak kojom je zapadna Slavonija vraćena u ustavnopravni poredak Hrvatske, ali i posljedica koje je ostavio egzodus većinskog srpskog stanovništva iz tadašnje zaštićene UN-ove zone. Tu, u Medarima, prvog maja 1995. živjelo je 24 srpskih civila, između

njih i prve linije Hrvatske vojske nalazio se nepalski bataljun UNPROFOR-a, udaljen samo sto metara od prvih kuća sa zadaćom da štiti srpsko stanovništvo od eventualnih hrvatskih napada. Poslije napada HV-a u Medarima je ubijeno 22 civila, od toga troje maloljetne djece i osmero nemoćnih staraca u osmoj i devetoj deceniji života. Na mapi prvomajskog stradanja je i Paklenica, također selo na liniji razgraničenja pred kojim je bio jordanski bataljun UN-a. U njoj su pripadnici HV-a ubili 20 srpskih civila. Kroz Novi Varoš hrlili su izbezumljeni ljudi na traktorima, konjskim zapregama, biciklima, pješice, u tri kolone prema mostu na Savi i na izlazu prema Bosanskoj Gradišci. Iz obližnjih šuma Prašnik i Ljeskovača, po izbjegličkoj koloni padale su bombe, granate, meci. Nekoliko dana nakon prolaska izbjegličke kolone kroz Novi Varoš, ta dionica puta bila je zatvorena i za pripadnike UN-a. Mira nije bilo ni preko Save, u Bosanskoj Gradišci koju su hrvatske snage također granatirale u dva majska dana, a među poginulima je bilo i djece. To su tek neki segmenti iz Bljeska koji u hrvatskom javnom prostoru ni jedne godine nisu spomenuti u danima obilježavanja pobjede hrvatske vojske pa čak ni službeni podatak da je u organizaciji Uprave za zatočene i nestale ekshumirana 151 osoba stradala u Bljesku.

Priče o stradanju već zamiru. Sve su kraće. Kao i životi njihovih aktera. Samo uzdasu postaju dublji, a pogledi teži od tišine pitome Slavonije od Papuka do Save. Većina naših sugovornika vratila se još 1998. i to ne zato što nisu imali kamo i što nisu uspjeli tamo negdje, u izbjeglištvu. Imali su tada vremena za neki novi život, nudile su im se prilike zahvaljujući međunarodnim organizacijama, jednosmjerne karte za Kanadu, Ameriku, Australiju, daleko, što dalje od stradalničke slavonske stvarnosti. Umjesto toga izabrali su svoj zavičaj, gdje su dočekani kao stranci, svoj kućni prag, bez obzira na to bio on spaljen, srušen ili su ga zauzeli pripadnici većinskog, hrvatskog naroda. Danas, 29 godina poslije Bljeska i 26 godina poslije povratka, čuvaju svoj bljesak života i svjetlosti za koji su se izborili unatoč nejednakim društvenim uvjetima. Mnogo je nepravdi na njihovim leđima, mnogo prešućenih istina izbrazdalo je njihova lica, mnogo se životnih šansi ugasilo u njihovim očima.

ALEKSANDAR VUKASOVIĆ je te 1995. imao 13 godina. Dovoljno emocionalno zreo da pamti slike, osjeti tadašnju težinu, bude svjestan gubitaka, praznina i posljedica.

— Otac mi je ranjen u Bljesku. Danas se u hrvatskoj javnosti o stradanju Srba u Bljesku čuje jedino priča kako su srpski tenkovi gazili po živim Srbima u izbjegličkoj koloni kroz Novi Varoš čime se skriva istina da je iz šume Prašnik hrvatska vojska granatirala izbjegličku kolonu. Znam o čemu pričam, bio sam u toj koloni kroz Novi Varoš kad je Hrvatska vojska pucala po nama. Moja devetogodišnja rođakinja ranjena je na Bijelim stijenama kad je Hrvatska vojska pucala na autobus civila. Sve se to negira. Znamo da pobjednici pišu povijest, ali negdje bi trebalo biti i mjesta za civilne, srpske žrtve jer su i oni državljani i građani Hrvatske. Nakon svega, otac mi je prvi put u Okučane došao dvije godine nakon Bljeska, preko Mađarske. Jednostavno, htio je doći svojoj kući. Ja sam se vratio godinu poslije, 1998. Nije bilo jednostavno – govori Aleksandar o nepravdi koju svakog prvog maja otada iznova proživljava.

Danas u zrelih godinama, Aleksandar je profesionalni vozač, uz njega je nova generacija, četvero djece: DRAGANA, MILICA, LAZAR i ALEKSANDRA. U braku je s Hrvaticom, izbjeglicom iz Bosanske Posavine.

— Formirao sam ovdje život. Služio sam

Svjedočio sam kako mladi Srbi pored sve svoje želje nisu mogli postati hrvatski policajci. Sad kad više nema tko raditi, kad su za mladim Srbima u Europu otišli i mladi Hrvati, gledam kako nam u hrvatskoj policiji može radi svatko, bez ikakvih kriterija – priča Milenko Ećimović

Hrvatsku vojsku 2001. u Bjelovaru. Nisam morao, mogao sam birati gdje ću odslužiti vojni rok: u Hrvatskoj, Republici Srpskoj ili Srbiji. Hrvatska mi je jedina domovina, tu mi je kuća, tu sam se rodio i odrastao, vratio se poslije svega. Iako je bilo svježe poratno vrijeme, odluka je bila sasvim jednostavna. I zašto sad poslije svih odluka i izbora da me netko u Hrvatskoj stavlja u drugi red građana ili da se moja djeca sutra osjećaju neugodno jer su Srbi? Nekako nam većina, hrvatska javnost, uvijek nameće potrebu da moramo dokazivati tu lojalnost, pripadnost Hrvatskoj! Zar moja životna priča i priča moje generacije nije dovoljna? Ja nemam potrebu nikome ništa dokazivati. Radim svoj posao, svoj sam na svome, poštujem zakon i sistem, hrvatski sam porezni obveznik, što bih još trebao – priča Aleksandar.

VUKASOVIĆ se sjeća Okučana iz vremena njegovog djetinjstva kada su postojala po četiri razredna odjeljenja u svakog generaciji. Prema selima su svakih sat vremena vozili puni autobusi. Okučani u kojima odrastaju njegova djeca sasvim su neka druga sredina.

— Okučani su mjesto čudnih promjena, odricanja i apsurdna. U Zagrebu postoji Vinogradska ulica, ali u Okučanima se ta Vinogradska ulica morala preimenovati u Ulicu Hrvatskog vijeća obrane. Nije mogla ostati ni Zagrebačka ulica, preimenovana je u Ulicu blaženog Alojzija Stepinca. Ne znam kome su u Okučanima poslije Bljeska smetali Vinogradska ili Zagrebačka ulica? Mogao bih čak razumjeti da se ulica zvala Beogradska pa da su je preimenovali, ali da su morali mi-

jenjati i ime Zagrebačke ulice, to ne razumijem. Koliko me stranaca iz Europe zaustavlja i pita gdje je autocesta za Beograd. Stranci uopće ne znaju što je i gdje je Lipovac, oni pitaju gdje je Beograd. Na autocesti nema nikakvog obilježja da se ide prema Beogradu. Koja je to boljka i potreba da se distancira od nekog grada, 30 godina nakon rata? Da li je to slika malograđanstva ili potreba da se uporno dokaže i potvrdi jače hrvatstvo – kaže Aleksandar.

Okučani imaju sreću da se u njihovom kraju rodio pjesnik i začetnik moderne hrvatske književnosti za djecu GRIGOR VITEZ. Pokopan je u rodnom Kosovcu. Međutim, današnji stanovnici Okučana nemaju potrebu iskazati poštovanje, a kamoli ponos na veličinu kakva je bio Vitez. Bilo bi logično, da ne kažemo i zdravo, da sredina koja je iznjedrila tako veliko ime nazove osnovnu školu i dječji vrtić po njemu, ali to nije slučaj. Dječji vrtić u Okučanima zove se Bljesak, a osnovna škola po imenu mješta. Da li je to zbog stida što je Grigor Vitez imao nepoželjna krvna zrnca ili još jedan primjer dokazivanja hrvatstva isticanjem naziva vojne akcije u imenu dječjeg vrtića? Na zgradi vrtića u Okučanima postavljena je i spomen-ploča: 'Mrtvim i živim suborcima bljeskovite pobjede – Hrvati su stoljećima domovinu snili, stvarali je u teškim trenucima rata, a bljeskovitim pobjedama podarili slobodu naraštajima koji dolaze.'

Zamjenik načelnika iz srpskih redova SINIŠA MARTINOVIĆ podsjeća da se predratni dječji vrtić zvao po Grigoru Vitezu sve do Bljeska 1995. i da se takvim društvenim odnosom, bez razvijanja kulture mira, suživota, otvorene tolerancije Okučane želi zarobiti u ratnom vremenu.

— U Hrvatskoj se najstarija nagrada za dječju književnost i ilustraciju zove po Grigoru Vitezu. Njegova djela prevedena su na 60 jezika. Grigor Vitez je još uvijek u svim hrvatskim čitankama, ali u Okučanima dječji vrtić ni osnovna škola ne mogu nositi njegovo ime. Osnovna škola donedavno nije imala ni knjige Grigora Viteza. Poslije Bljeska sve su njegove knjige izbačene iz škole. U Okučanima nema sluha za Grigora Viteza. Ili je živio u pogrešnom vremenu, ili je bio na pogrešnoj strani, ili se želi na svakom koraku što više distancirati od bilo kakvog srpskog obilježja Okučana i što više udaljiti od nekadašnjeg izgleda i značaja – govori Martinović. — Srpska zajednica u Okučanima prethodne dvije i po decenije bori se za svoje etničko preživljavanje i bitisanje u društvenom životu naših Okučana. Ali teško se i poslije tri decenije probijaju blokade. Zadnjih nekoliko godina, suživot je mirniji, otvoreniji. Valjda su konačno ljudi shvatili da ne vrijedi iskazivati netrpeljivost. Ali prečesto smo svjedočili da su nas slali da idemo svojim kućama, u Srbiju. Koliko danas Hrvata zna otpjevati našu, hrvatsku himnu Lijepu našu, ali nam znaju nabijati na nos neku neloyalnost. Mi nismo rođeni ni u Bosni ni u Srbiji, učili smo Lijepu našu u školi, na nastavi srpsko-hrvatskog jezika. Ovdje su grobovi

Bio sam u koloni kroz Novi Varoš kad je Hrvatska vojska pucala po nama. Moja devetogodišnja rođakinja ranjena je kad je Hrvatska vojska pucala na autobus civila. Sve se to negira. Znam da pobjednici pišu povijest, ali negdje bi trebalo biti i mjesta za civilne, srpske žrtve – kaže Aleksandar Vukasović

Ankica Vlaisavljević

naših predaka. U mojoj porodici ima i Hrvata i Srba, nitko nije iz Bosne ni iz Srbije, moji su svi iz Hrvatske. Meni moj tetak Hrvat ne smeta niti mi je ikad smetao, ali to nekome smeta. Ako nije Jovan, onda je Ivan. Zašto našu djecu ne učimo da grade zajedništvo, da se više našoj djeci ne bi desilo ono što se desilo nama, mržnja i rat – govori Siniša Martinović napominjući da podjela ima i unutar srpske zajednice.

— Srbi koji su ostali u Srbiji pitaju nas što tražimo ovdje. Normalno je da im djeca odlaze raditi u Njemačku, ali im nije normalno da dođu svojoj kući, u Okučane. Da živim u Njemačkoj bio bih dobar Srbin, ali nisam dobar jer živim u Okučanima. Ne znam u čemu je razlika. Ili Švabo je dobar zet, samo nek' nije Hrvat, zašto? Što se desilo u našim glavama? Prije su nas Srbijanci zvali Prečanima, sad nas tako zovu i naši Srbi iz Okučana koji su ostali u Srbiji. Žalosno. Ljudi koji se mogu odreći svoje djedovine, zaboraviti na svoje grobove, ne mogu imati ni budućnost – zaključuje Martinović.

MILENKO EĆIMOVIĆ, umirovljeni hrvatski policajac, ističe da se u Okučanima drastično promijenila nacionalna struktura. Prema popisu stanovništva 1991. u Okučanima je živjelo 72,43 posto Srba, 12,65 posto Hrvata i 8,11 posto Jugoslavena. Multietnička sredina koju je krasila multikulturalnost. Danas je Srba u Okučanima samo 17,6 posto i jedina su sredina na području zapadne Slavonije koja je uspjela zadržati pravo koje proistječe iz Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina na mjesto zamjenika načelnika u izvršnoj vlasti.

— Srbi decenijama nisu mogli dobiti posao u državnoj i javnoj upravi. Ja sam Srbin, hr-

Milenko Ećimović

Cesta i ruševine
u selu Novi Varoš

vatski policajac s područja mirne reintegracije. Svjedočio sam kako mladi Srbi pored sve svoje želje nisu mogli postati hrvatski policajci, nisu prolazili testove provjera o svojim roditeljima, rušilo ih se na sve moguće načine. Samo da ne budu dio sustava, tjeralo ih se. Sad kad više nema tko raditi, kad su za mladim Srbima u Europu otišli i mladi Hrvati, gledam kako nam u hrvatskoj policiji može raditi svatko, bez ikakvih kriterija, pretili mladići koji jedva hodaju, bez ikakve kondicije – priča Milenko Ećimović i dodaje da u poslijeratnim Okučanima država potencira nerad.

— Nekad izdašnim socijalnim povlasticama, a danas nerad hrani poljoprivrednim poticajima. Naše ravnice pretvorene su u šume, ispražnjena su sela, najvažnije je zaorati, nevažno koliki je urod, kakav je klip kukuruza, kad sve to pokriva poljoprivredni poticaj. Naša prirodna bogatstva prodaju se za bagatelu. Šuma se masovno siječe, kamen eksploatira, lokalna zajednica od svega toga nema apsolutno ništa. Zemlja se prodaje u besćenje, bez realne, tržišne cijene jer ovdje je ipak još uvijek zemlja vlasnika srpske nacionalnosti. Otišao je srpski narod, ostala je njihova zemlja, katastarski i gruntovno. Trideset godina poslije, Srbe u rasijanju ne zanima ništa više, ta zemlja im predstavlja samo problem, izdatak. Prodajom zemlje

srpstvo se trajno briše s ovih prostora. To je posljednji čin nestanka. Ostaju još samo groblja, još nam to nisu uzeli, to su zadnji znakovi na putu. Pokušavamo očuvati i obnoviti crkve ne zato da zvone za krštenja, vjenčanja, za okupljanje naroda za velike vjerske praznike, nego da budu spomenici o nama kad srpskog naroda više ne bude, u nekad pravoslavnoj zapadnoj Slavoniji – govori Milenko Ećimović.

ANKICA VLAISAVLJEVIĆ sve vrijeme posljednjeg rata bila je u Hrvatskoj, u Novoj Gradišci, danas je zamjenica načelnika iz

srpskih redova općine Dragalić kojoj pripada i srpsko selo Medari koje je stradalo u Bljesku. Ona smatra da je osnova gospodarske i demografske propasti krajeva stradalih ratom neiskorijenjeno međunacionalno nepovjerenje.

— Samo zavaravamo jedni druge. Kao da smo po nekoj zloj kobi zatočeni u nekoj proklesoj avliji i moramo se trpjeti. Većinsko hrvatsko stanovništvo i nakon tri decenije ima snažnu potrebu dokazivati svoju snagu i premoć u svakom pogledu prema nacionalnoj manjini, Srbima. Ostalo je prikriveno zlo u ljudima. Ovdje u Drugom svjetskom ratu nema srpske porodice iz koje netko nije stradao u Staroj Gradišci ili u Jasenovcu. Sve je bio pepeo, ali naši djedovi i očevi su ponovo sagradili svoja ognjišta. Pa opet posljednji rat. Potičem iz selâ požeške kotline iz kojih je u jesen 1991. iseljeno srpsko stanovništvo na temelju poznate naredbe Kriznog štaba Požege. Država je uzela starateljstvo nad svom našom imovinom, a zemlju su podijelila Hrvatima iz susjednog sela. O toj mučnoj epizodi današnje Hrvatske više nema ni spomena. Ne spominju je čak ni sami Srbi. Koliko puta sam u očima ljudi vidjela nevjericu kad bi otkrili da sam Srkinja, kao da više nisam dobrodošla ovdje, a ja nikada nisam otišla iz Hrvatske – govori Vlaisavljević.

— Sve su oko nas izgubljene bitke. Nitko nije dobio. Izgubljena je zapadna Slavonija. Samo u ovoj našoj maloj sredini godišnje se zaključa po sto hrvatskih kuća, cijele familije odlaze što dalje odavde za boljim životom. Razlika je samo što su prvo otišli Srbi, a za njima i Hrvati. I tko na kraju može

biti sretan, i slaviti pobjedu? – pita se Ankica Vlaisavljević.

GORDANA LJUBIŠIĆ iz Medara u maju 1995. imala je 21 godinu i dvoje djece: trogodišnju RAJKU i dvomjesečnog MITRA. Vratili su se još 1998. Kuća im je bila srušena, snalazili su se uz pomoć roditelja, a 2005. rodila je i treće dijete, NEMANJU. Danas je sve troje Gordanine djece u Njemačkoj. Poslije svih tragedija, Gordana smatra da je uspjela.

— Uspjela sam odgojiti djecu i poslati ih na pravi put. Oni su najveća radost koju sam mogla doživjeti nakon rata. Nije lako bilo biti Srbin povratnik u Okučanima. Moj otac je otišao u mirovinu prije 1990-ih. Nakon Bljeska sve do 1998. nije primio ni jednu mirovinu. Nikad mu te mirovine nisu isplaćene. Radila sam po njivama za dnevnicu. Danas sam bez dana radnog staža. Nisam imala želju da idem za Srbiju, mogla sam ići za Dansku, za Norvešku, ali ne, ja sam se željela vratiti u svoje selo, željela sam ostati u svojim Okučanima, a znam da bi nam svi ma bio život lakši i jednostavniji da smo se spakovali i otišli dalje. Sigurno bismo imali zaposlenje, radni staž, veće mogućnosti, bili ravnopravni s drugima. Ali nemam žaliti ni za čim. Te odluke, ti bolovi, dio su mog identiteta, dio života, svakog dana – govori Gordana koja danas živi s majkom STANOM SAMAC.

— Postoji težina, vlastita nemoć da nešto promijenim. Moja djeca to nisu proživjela, ne sjećaju se, ne pamte, ne znaju, bili su mali. Znaju po pričama. Ali šute, ne govore ništa. Ne trebaju se time opterećivati, golem je to životni teret nas generacija koji za neki ljepši početak života ne znamo. Nikad nam životi nisu bili isti kao našim vršnjacima Hrvatima, nismo imali iste mogućnosti, da bismo uspjeli uvijek smo morali biti nekoliko koraka ispred, uvijek smo se morali mnogo više truditi, mnogo više znati, savladavati mnoga ograničenja, to je društvo koje nas je zbog prošlosti kažnjavalo bez sudije i bez presude. Nastojim djecu zaštititi od mojih doživljaja, osjećaja i straha. Naša djeca zaslužuju ljepše djetinjstvo i mladost, bar to vrijeme života da im bude bezbrižnije. Daleko od svih ovdašnjih tuga, nepravdi, zaborava, tragedija. Da se taj lanac prekine – zaključuje Gordana o još jednoj hrvatsko-srpskoj priči dvadesetog vijeka. ■

Stana Samac i
Gordana Ljubišić

Ispravak

Netočno je da je Roche stekao isključivo pravo pristupa osobnim podacima pacijenata

SA zahtjevom za objavu ispravka informacija iz članka 'Korporativna onkologija' objavljenog 29. ožujka u tiskanom izdanju Novosti i 31. ožujka na Portalu Novosti obratio nam se Otvjetnički ured Došen kao punomoćnik društva Roche d.o.o. iz Zagreba. Temeljem čl. 40 Zakona o medijima (NN 59/04, 84/11, 81/13, 114/22) njihov ispravak u nastavku donosimo u cijelosti:

Obraćamo Vam se povodom članka pod naslovom 'Korporativna onkologija' autorice NATAŠE ŠKARIČIĆ objavljenog 29.03.2024. u tiskanom izdanju Novosti i 31.03.2024. na Portalu Novosti koji sadrži netočne informacije na štetu Rochea kao jednog od sudionika Projekta personalizirane medicine u onkologiji koji provodi Vlada Republike Hrvatske (dalje u tekstu: Projekt). Te informacije ovim putem ispravamo:

(1) Zavod za personaliziranu medicinu u KBC Zagreb (Zavod) i Nacionalni laboratorij za gensko profiliranje (Laboratorij) nisu otvoreni 13.01.2024. nego 19.03.2024. Zato se prije 19.03.2024. 'obrade karcinoma' nisu provodile u 'hrvatskom labosu' tj. Laboratoriju.

(2) G. MARK DAVIS, Generalni direktor Rochea u Hrvatskoj, nije izjavio 26.03.2024. da nije uspjelo povezivanje Hrvatske onkološke baze podataka (HOBP) sa informatičkim sustavima bilo koje hrvatske javne zdravstvene ustanove. Snimka dostupna na <https://www.youtube.com/watch?v=obigYmNEWA8> to dokazuje. Ovome dodajemo: Hrvatska je dobila HOBP koji je u potpunosti funkcionalan i trenutno povezan sa sedam hrvatskih onkoloških ustanova.

(3) Netočni su svi navodi kojima se tvrdi da je Roche navodno 'hakirao kompletnu nacionalnu onkologiju' i temeljem Projekta 'odmah

dobio posao sveobuhvatnog genskog profiliranja tumora'. Takva stavka nije ugovorena u korist Rochea, a Hrvatska država nema obvezu kupnje bilo kojeg Rocheovog proizvoda i usluge kao rezultat suradnje s Rocheom na Projektu.

Činjenica da se opskrba hrvatskog zdravstvenog sustava robama i uslugama namijenjenima onkološkoj skrbi vrši putem javne nabave, čiji je cilj poticanje konkurencije, izravno pobija tvrdnju da je, navodno, 'danom potpisa Memoranduma o suradnji' (između Vlade Republike Hrvatske i Rochea u svrhu provedbe Projekta, op. Rochea) istisnuta svaka konkurencija'. Roche ostvaruje pristup tržištu javne nabave pod jednakim uvjetima kao i ostali poduzetnici, pa je vjerojatnost odabira Rochevih ponuda isključivo rezultat Rocheove sposobnosti ispunjenja definiranih natječajnih kriterija u uvjetima slobodne tržišne konkurencije.

(4) Potpuno je netočna informacija da je Projektom Roche stekao isključivo pravo pristupa osobnim podacima pacijenata. U okviru Projekta Roche će primati samo set potpuno anonimiziranih podataka koji ne otkrivaju ničiji identitet. Takav opseg razmjene podataka, koji ne isključuje eventualne druge korisnike, utvrđen je sporazumom između Rochea i Ministarstva zdravstva (koje odlučuje o svrsi i načinu obrade podataka u javnozdravstvenim registrima) i utemeljen je na stručnom mišljenju Agencije za zaštitu osobnih podataka.

Obzirom da autorica prije objave spornog teksta nije izvršila provjeru informacija o kojima piše, jasno je da se ovdje radi o slučajju objave zlonamjernih dezinformacija na štetu Rocheovog ugleda i njegove uloge u Projektu.

Snježana Došen, odvjetnica

Школа без живота

Резултати истраживања укључивости образовања у домаћој друштвеној хијерархији указују да се приоритет поправака према тоталном ремонту организма образовне политике мора посветити раном, предшколском и основношколском образовању, а онда и средњошколском

Ситуација на живом тлу школе бива све гора (Фото: Ивана Ивановић/PIXSELL)

ОТКАКО је пропао покушај Цјеловите курикуларне реформе као први и посљедњи хепенинг јавне (образовне) 'политике одоздо' у повијести Хрватске, на хоризонту се не назире разумне претпоставке за репризу сличног типа. Подсјетимо, била је 2015. а затим и 2016. година кад је више стотина професионалаца праксе и теорије домаћег образовања под водством Бориса Јокића искушало капацитете политичке воље за тоталном реформом образовања. Реформа је пропала, а учинак тог пораза осјетили смо као имплозију демократског друштва. Било је то посљедње хрватско јавно разочарање у политичку снагу неког демократичног алата.

Из перспективе актуалног тренутка, испада да је то био и чин готово револуционарног друштвено-политичког експеримента чији би се јавни одјек данас могао (доколичарски) мјерити тек у неким разликама домаће меритократије при интерпретацији нијанси образовних политика. Рецимо, док Јокић користи сваку јавну прилику да ствари назове правим именом (реформским поразом) и обавијести нас о спорадичним мјерењима аспеката образовних статуса у земљи са својих алтер-институционалних позиција, репрезентације ресорног министарства девет година упорно парфимирају чињеницу пропале реформе прикладно хадезеовским маркетингом по чему је 'курукурална реформа итекако успјела – али овако и овако'.

Другачије казано, оно што као практични грађани данас видимо и осјећамо у исходу покушаја образовне реформе Јокића и осталих је апатични статус кво. Фигура депресивних чињеница, гдје се границе разлика домаћих табора у пољу образовних стратегија чине све мутнијима, а ситуација на живом тлу школе бива све гора. А кад је у школи грозно, све постаје људски неиздрживо. И ако је школа у Хрватској по вертикали и хоризонтално 'грозна', ријеч је о људски важној чињеници због чега је свака амбициозна анализа стања институционалног образовања најмање добродошла.

Кад, на име, исти професионалци годинама изнова покушавају с разних позиција и методологијама 'добрих европских пракси' побољшати круто-тром систем хрватског образовања, значи ли да је поправак по хоризонтално негдје ипак могућ? Вјечити поправак умјесто реформе, мини крпања у очекивању

великог захвата или нешто између, по обичају? Без цинизма, интерес за 'нешто између' већ је доказ акције. Чак и уз цинизам дојма академизиране 'аналитике у леру' какав у правилу припада жанру 'истраживачких мјерења у име заговарачких пракси', корак у прогресији неког аспекта образовног стања у Хрватској неупоредиво је бољи од пасивно агресивног нерада у том пољу или пријетње у регресију читавог ресора којом ових дана маше политичка десница.

Углавном, у тоналитету оваквих чињеница и дојмова прилазимо новим резултатима пројектног истраживања које је објавио Институт за развој образовања из Загреб. Ријеч је о пројекту 'Тематска мрежа: Цјеложивотно образовање доступно свима' што је суфинансиран средствима из Европског социјалног фонда (85 поста) и средствима државног прорачуна РХ (15 посто), укупне вриједности од око три и пол милијуна куна. Пројект је одржан између 2020. и 2023., а резултати које овом приликом врло кратко и слободно интерпретирамо (анализе и стручни радови истраживања су јавно доступни) занимљиви су у првом реду због широко постављеног радијуса, по чему вриједи успоредба с покушајем 'Јокићеве' реформске проведбе.

Пројект 'Мреже' заправо обухвата серију истраживања на националној разини о неједнакостима у образовању у Хрватској од ране и предшколске до одрасле доби коју је провело шездесетак професионалаца најширег спектра образовних политика. Уз десетке стручних радова, истраживања су обухватила више од 2500 анкетираних судионика и око три стотине судионика фокус група. Пројект је 2020. године иницирао састанак министара образовања из 48 земаља Европског простора високог образовања (ЕХЕА), оваквим закључком о уклањању друштвених неједнакости у образовању: 'Укључивост читавог образовног сугава требала би се побољшати развијањем кохерентних политика од раног и предшколског одгоја и образовања, кроз школовање до високог образовања и тијekom цјеложивотног учења. Важно је створити синергију са свим разинама образовања и сродним подручјима јавних политика (попут финансија, запошљавања, здравствене и социјалне скрби, становања, миграција итд.) како би се развиле мјере јавних политика које ће створити укључиво окружење у цијелом образовном сектору за потребе шире заједнице.'

Резултати овог хрватског истраживања о карактеристикама неједнакости у образовању и плану укључивости свих категорија становништва у континуиран процес образовања, распоређени су у документима за препоруку јавних политика, па чине платформу за заговор националног плана. Закључци препорука јавних политика идентични су цитираној изјави европских министара високог образовања, а мјере за њихову примјену не разликују се од уобичајених (у значајном дијелу постојећих иако непроведених) позитивних домаћих примјера образовних политика на локалној и националној разини.

У реалитету вишеструких друштвених механизма што производе читав спектар неједнакости сувременог хрватског друштва, резултати широко постављеног истраживања о степеницама праведне укључивости у образовање од најраније доби надаље не само да широкој јавности нису занимљиви него таквој јавности углавном нису ни намијењени. Разину домаће проведивости побољшаних линија јавних политика јамчи искључиво политичка воља и моћ, а све док су разлике у етапама и категоријама институционалног образовања тако драстичне, никакве верзије стратешких планова не могу покренути нужну реформу система.

Из тог је разлога најширој јавности драгоцјен онај дио истраживања 'Мреже' што се односи на резултате фокус група професионалних дионика домаћег образовног система: од локалне заједнице преко невладиних организација, предавача у образовним институцијама и истраживачких платформи, до националне администрације.

Правилно претпостављате да у складу са живљеним искуством и логиком спојених посуда резултати истраживања укључивости образовања у домаћој друштвеној хијерархији указују да се приоритет поправака према тоталном ремонту организма образовне политике мора посветити раном, предшколском и основношколском образовању, а онда и средњошколском. Затечене неједнакости унутар домаћег високог образовања с једне, као и статус врло ниског ступња укључивања одраслих у наставак образовања у Хрватској (тек 3,2 посто за разлику од 9,2 посто што је просјек ЕУ-а) с друге стране резултата овог истраживања изгледају као козметичке, лако рјешиве грешке система – у успоредби с хорором раног, предшколског, основношколског и средњошколског институционалног одгоја и образовања. Професионалци те најфрагилније категорије образовног система знају што, гдје и како треба увести гипкост у кичму образовне политике у Хрватској. У том смислу они захтијевају реформу наставничког студија, опћениту дебиократизацију наставничког посла и додатну едукацију свог кадра о темељним појмовима Конвенције права дјетета. Залажу се за промјену смјера (европејских) образовних политика од ноторних 'исхода учења' према 'процесима учења', што би био коперникански обрат за тектонику постојеће образовне структуре. Одгојитељи у вртићима, наставници у основним и средњим школама су први протагонисти праведних образовних политика свих епоха и система. Ако је иједно дијете гладно, школа не ваља ништа. ■

INTRIGATOR

Milijarde
pod skepsom

U narednom desetljeću trebalo bi se na željezničku infrastrukturu potrošiti oko šest milijardi eura

Obnova pragova na dionici Šibenik-Ražine (Foto: Hrvoje Jelavić/PIXSELL)

VIJEST o uvrštavanju Hrvatske na još dva koridora Europske prometne mreže sigurno je obradovala svakog dobronamjernog medijskog konzumenta. U kombinaciji s ovdje već razglašenim Desetljećem željeznice, takva vijest zvuči kao garancija svijetle perspektive, jer je logično da poslije nje slijedi obimno ulaganje u niz razvojnih projekata. No s elementarnom dozom realističnog pristupa stvarima te poznavanja konteksta, prije bi strepnja bila primjerena reakcija na pretpostavku o takvoj šansi. U narednom desetljeću, naime, imalo bi se na željezničku infrastrukturu – gradnju nove i obnovu stare – potrošiti oko šest milijardi eura. U pitanju je puno složeniji zadatak od izgradnje mreže autocesta s početka ovog stoljeća, već i zbog veće raznolikosti željezničkih objekata. Sličan zahtjev nešto manjeg opsega proteklih godina obilježen je bio aferama, ako se sjetimo onih par desetaka odvojenih radova, i gotovo svaki je zadesilo teško kašnjenje. Kako sad bolje izvesti to što se ponegdje marketinški naziva skorom renesansom željeznica u RH, teško da itko živ ima blagog pojma.

Glasovita nizinska pruga Rijeka-Budimpešta, primjerice, a na kojoj trasi je ovih godina zapelo na više mjesta, npr. kod Karlovca i Križevaca, pomalo se već doima kao ukleta. No uzmimo da bi novodobnim hrvatskim neimarima ipak nekako mogao poći za rukom takav pothvat, konstrukcija željezničke mreže u prihvatljivom roku, i stavljanje nove vrijednosti ovom društvu na raspolaganje. Neće to biti dosta, odmah da kažemo, jer željeznica nije samo infrastruktura – tračnice, mostovi, kolodvori, itd. Niti njezino višedecenijsko rasturanje

nije bila samo guranje toga javnog dobra u nemilost za korist privatno-poduzetničkog cestovno-prevoznikog lobija. Hrvatske željeznice rasturene su nadasve holdingizacijom, tj. tendencioznim razdvajanjem i konfrontiranjem njezinih sastavnica, pa bi prije ulaganja onih milijardi bilo uputno ispraviti taj problem, ili je bolje da se ništa od svega toga ne gradi i ne obnavlja tako uludo.

■ Igor Lasić

Tražeći
Ljubicu

POSTAMENT s imenom narodne heroine LJUBICE GEROVAC, na uglu Stupničke i Odranske ulice u Zagrebu, još uvijek stoji obezglavljen. Za ukradenom bustom ličke partizanke gotovo tri godine tragaju vijećnici iz Vijeća Gradske četvrti Trnje. U Mjesnom odboru Savski kuti, nekadašnjoj Mjesnoj zajednici Ljubica Gerovac, donijeta je službena odluka da će biti ispravljena ružna epizoda zatiranja njenog imena i lika u Cvjetnom naselju. Vijećnici su nedavno naišli na važan trag u lociranju biste. Dokument naslovljen kao odgovor na dopis tadašnjem Javnom pravobranilaštvu Grada, od 15. decembra 1993., otkriva i okolnosti vremenom bezumnog rušenja spomenika NOB-u. Nekadašnji predsjednik Mjesne zajednice Sigečica napisao je da su bista VLADIMIRA BAKARIĆA, LJUBICE GEROVAC i BOŽIDARA DAKIĆA – JAKOVA uklonjene s postamenta

'u kolovozu 1991.', te nastavlja 'Biste se nalaze u Hrvatskom povijesnom muzeju i ne dolazi u obzir njihovo ponovno postavljanje jer ono nije primjereno ni vremenu niti sadašnjosti našeg okruženja.'

Nada da se nestala bista doista nalazi u Hrvatskom povijesnom muzeju brzo je splasnula. Na upit VGČ-a Trnje, direktorica te ustanove kazala je da bista ipak nije u njihovom fundusu. Potražili su je u Gliptoteci te Muzeju skulptura HAZU-a, ali bezuspješno. Postoji još jedna šansa. Dio postava IVANA SABOLIĆA, autora biste, nalazi se u Muzeju grada Koprivnice. Kako navode vijećnici, ako ne pronađu originalni kalup, predložiti će raspisivanje natječaja za radove studenata kiparstva.

Ljubica Gerovac umrla je u borbi s ustašama 16. aprila 1942. u zaselku Holjevci u rodnom Jezeranama. Nekoliko metaka ispalila je prema svojim protivnicama, a onaj zadnji sačuvala je za sebe. Sahranjena je u Jezeranama tek 1947. zajedno s ocem i bratom, također partizanskim borcima. U članku o njoj pogibiji, u listu Žene u borbi, navodi se da je Ljubica bila 'divan primjer ženske borbenosti i svijesti'.

■ Anja Kožul

Sukob
u nevrijeme

UVRIJEME postizbornih pregovora, zbio se sukob OGNJENA KRAUSA, predsjednika Židovske općine Zagreb i VELJKA KAJTAZIJA, saborskog zastupnika Roma i još 11 manjina, uključujući i židovsku. 'Kajtazi služi i predstavlja samo sebe i svoje interese. I nikoga drugog. Ne jednom pokušali smo s njim razgovarati, ali bezuspješno. I odlukom našeg Vijeća zahtijevamo da nas više ne treba zastupati', izjavio je Kraus za Večernji list, najavivši da Kajtazija neće smatrati legitimnim predstavnikom njihovih interesa u Saboru. Razlog Kraus nalazi u nedovoljnoj upornosti Kajtazija da ustaški pozdravi i veličanje NDH budu gonjeni kazneno, a ne prekršajno.

— Kraus ne primjećuje da nitko osim mene i MILORADA PUPOVCA o tome nije govorio u tolikoj mjeri u Saboru i na sastancima vladajuće koalicije. Upravo zahvaljujući nama došlo je do povećanja kazni, kao i ukupnog poboljšanja po tom pitanju, kazao nam je Kajtazi na nedavnoj komemoraciji pobijenim Romima u Mariji Gorici. U izjavi za Jutarnji list Kajtazi je dodatno ustvrdio da je romska zajednica puno više učinila za židovsku nego židovska za romsku. Tvrdi da je digao buku kad je u Jasenovcu, nedaleko nekadašnjeg ustaškog logora, bila postavljena spomen-ploča sa ZDS-om te da je zbog svojih stavova na meti desničara. Ipak, osmero saborskih zastupnika manjina u pregovorima o sastavljanju parlamentarne većine i dalje su jedinstveni.

— Ako potrajemo jedinstveni, više će nas cijeliti. Nema stabilne Vlade bez manjinaca – rekao je Kajtazi Novostima u Mariji Gorici.

■ N. J.

KRATKO I JASNO

Milijun
za pobačaj

Počelo je prikupljanje potpisa europske građanske inicijative 'My Voice, my Choice' ('Moj glas, moj izbor'). O čemu se radi?

Cilj je skupiti milijun potpisa za zahtjev da Europska unija učini ono što je u njezinoj moći kako bi osigurala siguran i dostupan pobačaj za sve. Zahtijevamo da EU usvoji zakonodavstvo da bi se stvorio financijski mehanizam kojim bi se pomoglo državama članicama da osiguraju sigurnu skrb o pobačaju za sve one koji joj nemaju pristup. Inicijativa MVMC rezultirala bi mehanizmom na razini cijelog EU-a pomoću kojeg bi žene mogle putovati u zemlje koje su odlučile osigurati skrb za pobačaj, a trošak usluga pobačaja u potpunosti bi pokrivala Europska komisija. Sličan mehanizam već postoji za pacijentice s rakom dojke. Peticiju se može potpisati na platformi Europske komisije, čitačem e-osobne iskaznice ili unosom OIB-a. Zbog pravila Europske komisije, peticiju mogu potpisati samo državljani zemalja članica EU-a, ali će koristiti imati sve osobe na teritoriju Unije.

Koliko je inicijativa brojna?

Inicijativu 'My Voice My Choice' pokrenuo je slovenski Institut 8. mart, u suradnji s organizacijama iz Slovenije, Španjolske, Finske, Poljske, Irske, Francuske, Austrije, Italije i Hrvatske. Inicijativa konstantno raste i sada uključuje više od 100 organizacija iz različitih zemalja koje se aktivno bore za prava žena na nacionalnoj razini i solidariziraju se sa svim ženama koje se nalaze na teritoriju Europe, pozivajući EU na akciju.

Kakav je pristup prekidu trudnoće u EU-u?

Više od 20 milijuna žena širom Europe nema pristup pobačaju, što predstavlja rizik za njihovo fizičko zdravlje i uzrokuje nepotreban ekonomski i mentalni stres. To posebno pogađa žene i obitelji koje su siromašne i na marginama društva. Inicijativom ćemo promijeniti situaciju za žene u zemljama u kojima im je ograničena dostupnost pobačaja te žene iz marginaliziranih zajednica bez pristupa zdravstvenom osiguranju i sigurnom pobačaju u svim državama članicama. Zalažemo se da bude dostupan ženama iz Poljske i Malte koje imaju gotovo potpunu zabranu pobačaja. Više od 200 tisuća žena u Poljskoj mora ilegalno pobačiti svake godine, a najmanje 15 tisuća mora ih putovati izvan Poljske i moraju same platiti pobačaj. Inicijativa će pomoći ženama iz zemalja u kojima pobačaj nije besplatan te onima koje žive u zemljama u kojima je pobačaj legalan, ali im je onemogućen jer medicinsko osoblje odbija vršiti pobačaje zbog priziva savjesti.

■ Mirna Jasić Gašić

Amputirati priziv savjesti

Osım 'kroatizacije' medija, kulturnih i obrazovnih institucija, Domovinski pokret zalaže se za vojnu obuku u hrvatskim školama i reviziju priziva savjesti za odlazak na obavezni vojni rok

DOMOVINSKI pokret, stranka koja ima nemale šanse da naredne četiri godine sukreira državnu politiku, najavila je podriavanje prava na priziv savjesti oko eventualnog obaveznog služenja vojnog roka i prisiljavanje svih medija da vrše vojnu propagandu, proizvode domoljubne emisije te da izvještavaju o Domovinskom ratu po njihovom ukusu. Radi se o rijetko zabilježenoj namjeri kršenja Ustava.

Osım već nadaleko čuvene namjere 'kroatizacije' medija, kulturnih i obrazovnih institucija, Domovinski pokret zalaže se za vojnu obuku u hrvatskim školama i reviziju priziva savjesti prilikom odlaska na obavezni vojni rok, koji ionako još nije ponovo uveden. Osım toga, DP je službeno obznanio da će hrvatski mediji u najgledanijim terminima 'morati', odnosno biti obavezni 'emitirati programe promocije služenja u Hrvatskoj vojsci i općenito emisije kojima se iskazuje i dokazuje domoljublje te prestati demonizirati branitelje HV i kriminalizirati Domovinski rat'.

U predizbornom programu, Domovinski pokret založio se, naravno, i za uvođenje obaveznog vojnog roka. 'S obzirom na relativnu odbojnost prema služenju vojnog roka koji javno zastupaju mladi populistički ljevičarski političari, ne nudeći alternativu, te pritisak zainteresirane javnosti, u skladu s financijskim mogućnostima RH, kao i mogućnošću nastavka obuke u pričuvnom sastavu, model od četiri mjeseca je prihvatljiv i provediv', najavili su iz DP-a.

Za postojanje vojske, potrebni su vojnici. Stranka IVANA PENAVE i MARIJA RADIĆA toga je svjesna. Kao glavnu prepreku u istom je dokumentu naveden prigovor savjesti kao načina za izbjegavanje služenja. Stoga bi domovinci zakonski preduhitrili stanje kakvo je bilo zabilježeno u zadnjim godinama obaveznog vojnog roka, kad se najveći dio regruta odlučivao upravo za civilno služenje. 'Prigovor savjesti je već jednom bio glavni razlog za suspenziju vojnog roka, te ga se treba zakonski drugačije urediti ako se želi ustrojiti vojsku', poručili su iz DP-a, najavljujući uvođenje 'odgovarajućih izmjena u zakonskim odredbama vezanim za prigovor savjesti, kako bi se smanjila zlorabotrebna u smislu izbjegavanja služenja vojnog roka'.

Međutim, prigovor savjesti u služenju vojske upisan je u Ustav. Prema članku 47., on je dopušten 'onima koji poradi svojih vjerskih ili moralnih nazora nisu pripravnici sudjelovati u obavljanju vojničkih dužnosti u oružanim snagama. Te su osobe obvezane ispunjavati druge dužnosti određene zakonom', piše u Ustavu. U Zakonu o obrani stoji da prigovarači mogu podnijeti zahtjev za civilnu službu, te da se 'vojnom obvezniku može odobriti civilna služba'. Prema Zakonu o civilnoj službi, posebno Povjerenstvo odlučuje o takvim zahtjevima, u kojima treba pisati traži li kandidat civilnu službu zbog vjerskih ili moralnih nazora.

U prijevodu, Domovinski je pokret najavio rat građanima koji ne žele služiti vojni rok u oružanim snagama. Nejasno je, međutim, po kojim kriterijima bi bilo razlučeno

koga istinski muči odlazak u vojsku, a tko je prevarant. Kako u DP-u misle spriječiti buduće 'zlouporabe', to u svome programu nisu obznanili.

Svjesni su pritom da prisiljavanje hrvatskih mladića (i potencijalno kršenje njihovih ustavnih prava) ne može biti jedini uspješan mehanizam za njihov plan. Propaganda je drugi. Tu su pak definitivno zašli u protuustavni teritorij. Jer, napisati da 'mediji, posebno oni u državnom vlasništvu' – što znači i privatni i javni mediji – 'moraju (...) emitirati programe promocije služenja u HV i općenito emisije kojima se iskazuje i dokazuje domoljublje, te prestati demonizirati branitelje HV i kriminalizirati Domovinski rat', u izravnoj je koliziji s ustavno zajamčenim konceptom slobode tiska, slobode novinarskog izvještavanja i zabrane cenzure. U demokratskim društvima, država se ne smije miješati u uređivačku politiku medija. No stranka koja ima nemale šanse da naredne četiri godine sukreira izvršnu politiku ove zemlje, faktički je izrazila želju uređivanja cijelog medijskog polja te diktiranja redakcijama što moraju emitirati, a što ne smiju.

Osım podriavanja prigovora savjesti i državnog uređivanja medija, Domovinski pokret predložio je i vojnu obuku u školama. U siječnju 2024., tajnik MARIO RADIĆ

Općenarodna obrana i društvena samozaštita – Mario Radić (Foto: Robert Anić/PIXSELL)

pozvao je tadašnju vladu da 'pokuša barem u srednjoškolski program staviti predmet neke kratke obuke'.

'Mi stariji znamo otprilike kako je to bilo u školama. Bio je taj neki predmet, kako se već zvao, je l' to ONO i DSZ. Znači obuka, da ljudi znaju rastaviti pušku. Da nauče neke osnovne stvari, nekakvo gađanje, koje se može vrlo brzo uvesti u školski program već na godinu. Jer mi moramo znati da u slučaju nekakve ratne ugroze – a ovo su vremena u kojima moramo biti spremni na sve, ja ne prizivam ništa i dao Bog da nam nikad ne bude trebalo – moramo obučiti našu djecu nekakvom minimumu, osnovnim stvarima. Šta ćemo sutra pozivati djecu koja nikada nisu vidjela oružje? Jeste vi svjesni gdje mi guramo našu djecu?', poručio je Radić.

Time je zaokružen plan Domovinskog pokreta o služenju u vojsci: mladićima treba amputirati savjest, medijima slobode, a đacima mozak.

■ Hrvoje Šimićević

Prijeti se i vojnom obukom u školama (Foto: Hrvoje Jelavić/PIXSELL)

FRAGMENTI GRADA

Bio hipokrizija

TO je jedna od onih brojnih, sve brojnijih, trgovina 'zdrave hrane'. Označitelj koji bi nam trebao garantirati da ćemo na tim mjestima dobiti kvalitetnije proizvode.

Tamo je navodno sve iz kontroliranog uzgoja, prirodni proizvodi idealni za stare i nove recepte, fusion kuhinja recimo, bez dodatnih, po zdravlje štetnih, aditiva i tome slično. Pa nam onda tikve, bundeve i patlidžane prodaju na komad, po cijenama suhog zlata, a ne hrane koja je, ne tako davno, bila većini dostupna na placevima. Razmilili su se takvi dućani u dijelovima većih gradova za koje postoji trgovačka procjena da svojim demografskim, socijalno-klasnim profilima odgovaraju njihovoj profitnoj kalkulaciji. Računaju da nas je urbanih, građanskih i srednjeklasnih sa stabilnim i solidnim primanjima, ali i sa životno-stilskim i prehrambenim navikama, u takvim kvartovima dovoljno da pokrijemo njihove poslovne bilance, učinimo ih rentabilnim.

Našao sam se prije nekog vremena u jednoj takvoj trgovini, tragao sam za nekom netipičnijom namirnicom i azijskim začinom, kakve je moguće pronaći samo na takvim mjestima. Pas je bio sa mnom. I sve je izgledalo u redu, tipično i banalno, dok se iza pulta nije uprizorio vođa smjene. Zamolio me da izvedem psa jer ljubimcima nije dopušten ulazak u trgovinu. Nemam problem s tim, mogu to razumjeti i prihvatiti kao kriterij na takvim mjestima, ali onda očekujem da nas se o tome obavijesti na jednostavan način, prikladnom naljepnicom na ulaznim vratima. To je onaj piktogram koji prikazuje prekriznog psa, što znači da ih je zabranjeno uvoditi. Nisam se ustručavao mladom trgovcu to i reći, upitati ga, ako je već takvo pravilo na djelu u dotičnoj trgovini, zašto onda na ulazu nema pripadajućeg znaka. Moja opaska mu se očito nije svidjela, oklijevao je i kružio, pokušavao se izvrdati, ali nisam se dao, ustrajavao sam na tome da mi da jasan odgovor. Pa sam na kraju iz njega odgovor iscijedio, u verziji koju nisam mogao ni očekivati. Izlanuo se da nema prikladne informacije na vratima zato što bi takva obavijest predstavljala loš imidž za trgovinu.

Tako znači. Psi, mačke i ostali kućni ljubimci ne mogu ući, ali nam to ne možete i ne želite jasno reći jer se to ne uklapa u reklamno-ideološki okvir koji o sebi gradite i plasirate. Očekujete da to sami na neki način shvatimo i da se tome shodno ponašamo, ne da biste morali biti baš izravni. A eksplicitni po tom pitanju ne možete biti jer znate da se od trgovina poput vaše – u kojima je hinjena politika organskog, zdravog, bio, vegetarijanskog i veganskog – očekuje da budu i pet friendly, to je nezaobilazna vrijednosna puzzlea u mozaiku. Znači da ste, u najkraćem i najjasnije, licemjeri. Stoga sugestija, ako već ne može slika prekriznog psa, onda barem osmislite, izradite i na vrata naljepite piktogram kojim bi poručili: ovdje prakticiramo i promoviramo hipokriziju.

■ Hajrudin Hromadžić

Kafkina slavina

Iako je Radi Tadiću 1990-ih u Zagrebu bilo oduzeto stanarsko pravo, tek prošlog mjeseca je otplatio ovrhu zbog navodnog neplaćanja računa za vodoopskrbu u stanu u kojem ne živi 33 godine. Strašno zvuči podatak da su sudovi opravdali neosnovane tužbe komunalaca

Voda koja život ne znači – Radi Tadiću naplaćivani su računi za stan u kojem nije živio

RADE Tadić iz Trgova pokraj Dvora, više od tri decenije bio je zarobljen u kandžama surove birokracije potpomognute sudstvom. Poput nevinog okrivljenika u zatvoru, Tadić pod prisilom plaća dugove za režije koje je napravio netko drugi, njemu nepoznat, i po svemu sudeći – dobro zaštićen. Ovaj udžbenički primjer kafkijanskog procesa teško je shvatiti, još teže objasniti. Kao bivši nositelj stanarskog prava, Tadić je u zagrebačkom kvartu Prečko, u ulici Ive Tijardovića 10/6, oko pet godina živio sa suprugom. Krajem avgusta 1991. otišli su na godišnji odmor na rodnu Baniju, u selo Trgovi. U stan od 30 kvadrata više nikad nisu kročili jer ih je početak ratnih zbivanja zatekao na selu. Kako je to bivalo 1990-ih, i njima je jednim potezom pera oduzeto stanarsko pravo. Vlasnik stana, Zrinjevac d.o.o., tužio je Tadića na Općinskom sudu u Zagrebu u novembru 1994. pod poznatim obrazloženjem da nije koristio stan duže od šest mjeseci.

Poslije progona s Banije u 'Oluji' i izbjeglištva u Srbiji, Tadić se 1999. s obitelji vratio na selo. Kao da nije bilo dovoljno što u devastiranoj kući nije bilo uvjeta za život, pa je sve trebalo ni iz čega stvoriti, njegovu je

povratničku muku dodatno zapaprilo prvo rješenje za ovrhu na računu. Na desetu godišnjicu odlaska iz Zagreba, i Gradska plinara mu se nonšalantno obratila kao tekućem korisniku njihovih usluga.

U kući u Trgovima je pokušana čak i ovrha nad pokretninama. Ništa se među golim zidovima nije moglo izvršiti pa je taj postupak privremeno zaustavljen. Na Tadićevoj adresi pojavilo se i potraživanje Vodoopskrbe i odvodnje iz Zagreba. Prvo za njegov stari stan, a onda, da sve bude još bizarnije, i za stan u kojem nikad nije stanovao – neki na adresi Ivana Kukuljevića 25.

Uzalud je navodni dužnik odlazio u glavni grad na šaltere javnih poduzeća i dokazivao da u stanu od 1991. Nije mu uvažena ni pravomoćna odluka o otkazu stanarskog prava, ni potvrda o statusu izbjeglice, a kasnije povratnika. Ne samo da visoki iznosi računa nisu izbrisani s njegovog imena kada

Oguljen do kože – Rade Tadić

je došao uspostaviti dijalog; u zagrebačkom Vodovodu ga čak nisu htjeli ukloniti sa spiska korisnika.

Potraživači dugova nisu stali s naplatom ni kada su bili suočeni s nepobitnim činjenicama. Gradska plinara je tužila Tadića na Općinskom građanskom sudu u Zagrebu. Tamo je 2007. izrečena presuda kojom je bila određena ovrha. Ni žalba na Županijskom sudu je nije mogla suzbiti. On je, uporno tvrde na sudovima, nakon izlaska iz stana morao uredno odjaviti vodu, plin i ostale komunalije. Nikog nije zanimala viša sila i nesretna situacija u kojoj se našao Tadić, poput većine ljudi u to doba. Da su sva javna poduzeća u Hrvatskoj primjenjivala ista pravila, kao ova zagrebačka u određenom slučaju, danas bi bilo na hiljade ojađenih bivših nositelja stanarskog prava s blokiranim bankovnim računima. Nevjerojatno je koliko je apsurdna i brutalnost sustava demonstrirano na ovom čovjeku. Kratka ilustracija je dovoljna: Općinski sud koji je Tadiću 1990-ih oduzeo stan u Zagrebu, nekoliko godina kasnije u novom sudskom procesu, odredio mu je ovrhu zbog neplaćanja računa – u tom istom oduzetom stanu.

Gradska plinara Zagreb je naplatila manji dio potraživanja, ali kroz naredne godine,

ispostaviti će se, to je bila sitnica naspram onoga što će od Tadića tražiti zagrebački Vodovod. Prema njihovom tumačenju, on je bio korisnik usluga od 1986. do 2015. Tek tada su obavili najjednostavniju terensku provjeru i konačno utvrdili da korisnik nije Tadić već Zagrebački holding – podružnica Zrinjevac. Međutim, nisu mu otpisali tražena dugovanja.

U periodu od 2001. do 2016. Vodovod je protiv Tadića pokrenuo najmanje 14 ovrha. Prvi put je ovršen 2016. kada se zaposlio na javnim radovima. Umirovio se 2017. i otada pa do aprila ove godine jedva da je primio puni iznos svoje male mirovine. Pravna osnova kojom se Vodovod opravdava jest naplata potrošene vode prema zadnjem registriranom korisniku. On je, tvrde, bio dužan odjaviti se prema Obavezi o dojavu o statusu korisnika. Nigdje se ne spominje odgovornost vlasnika stana, Zagrebačkog holdinga, kao ni to da se od 1997. do 2015., prema evidenciji Vodovoda, u stanu mijenjao broj članova domaćinstva – od dvoje do šestoro.

Isprva je Općinski sud u Hrvatskoj Kostajnici 2014. u cijelosti odbacio tužbu protiv njega. Ipak, zagrebački Općinski građanski sud djelomično je usvojio tužbeni zahtjev što je rezultiralo time da je Tadiću 14 mjeseci od mirovine uskraćivano 538,39 kuna, čime je Vodovodu uplaćeno 7537,46 kuna. Pravni savjetnici Srpskog narodnog vijeća ocijenili su da je došlo do narušavanja vladavine prava jer je u dva srodna predmeta, između istih stranaka na dva općinska suda, usvojen različiti pravni stav.

Ukupan dug po četiri ovršna rješenja iznosio je 15.721,44 kune. Strašno je i to što sam Tadić nije do kraja upućen koji mu je ovršni nalog ležao na računu, kada jedna ovrha prestaje, a druga počinje i što je točno naplaćivano. Njemu je sada samo želja da je s aprilskom, zadnjom otplatom, ova muka napokon završila. U kratkom razgovoru za Novosti je istaknuo da ga boli nanese na nepravdu te da ne želi svom djetetu ostavljati dug za koji nije kriv. U 30 godina ugrožena mu je egzistencija, a posljedično fizičko i psihičko zdravlje. Prema podatku iz FINA-e, zasad, a nada se i nikad više, nema potraživanja prema njegovim novčanim sredstvima.

Pravnici iz Projekta građanskih prava Sisak (PGP) smatraju da je Tadić diskriminiran po više osnova: etnički, starosno i statusno. Kako navodi predsjednica udruge MILANA KREĆA, u stanu u Tijardovićevoj od odlaska Tadića živi neka druga osoba kojoj se, uvjeren je, pogoduje u nepodmirivanju režijskih obaveza. Napominje da je Tadić bio prisiljen otići iz stana i da sudovi nikako ne bi smjeli zahtijevati odjavljivanje režija u ratu.

— Zamislimo sada rat u Ukrajini ili u drugim zemljama. Odjavljuju li izbjeglice korištenje stana i plaćanje režija? Stanarsko pravo mu je oduzeto i zaista nije jasno što je trebao odjaviti? Nevjerojatno je da otplaćuje vodu za stan u kojem ne živi preko 30 godina. Koliko taj dug za vodu iznosi da se ovršuje preko 20 godina? Do kad će to plaćati? Periodično se stalno pojavljuju naplate, što putem FINA-e što putem HZMO-a. Stranka čak spominje da se naplaćuje dug za vodu iz 2015. – nabraja Kreća sve nelogičnosti mučnog procesa.

Tako, umjesto da budu preispitane namjere vlasnika stana i da se istraži pozadina udruženog nasrtaja na nezaštićenog pojedinca, Tadić je još uvijek u poziciji da mora strepti od neke nove naplate. Može podignuti tužbu protiv Grada Zagreba, odnosno Vodovoda, ali pravници su skeptični prema ishodu. Za početak, bilo bi pošteno kada bi zagrebačka gradska vlast saslušala Radu Tadića. ■

Zorka, žena koje nema

Porodica Tarbuk isključena je po povratku u Veliki Gradac iz elektro-mreže, a kako novca za novi priključak nije bilo, vremenšna Zorka nakon smrti sina i supruga živi sama: bez struje, vode, ali i dokumenata

UZAPUŠTENOM i u korov zaraslom sokaku Velikoga Grada, dobrano opustjeloga banijskog sela, kuća je u kojoj samuje 72-godišnja ZORKA TARBUK: živi bez vode, bez struje, bez primanja i ikoga tko bi joj priskočio u pomoć ili bar povremeno prikratio osamu. Njezina je životna nizbrdica započela, kao i kod tolikih drugih, u devedesetima prošloga vijeka, kad su se nevolje mnogima nizale jedna za drugom, nerijetko na svakodnevnoj bazi. Danas, više od tri desetljeća kasnije, još im ne nazire kraja, a neumitnost vremena samo joj donosi nove. — Rođena sam u nekadašnjoj SR Bosni i Hercegovini, a 1980. sam se udala za svog MILOŠA pa stigla ovamo, na njegovu dje-

dovinu. Moja lična karta i svi drugi papiri izdani u drugoj socijalističkoj republici tadašnje jugoslavenske federacije nisu nikome predstavljali problem sve do osamostaljenja Hrvatske i početka međurepubličkih sukoba. Svejedno, za Oluje smo se s dvoje male djece uspjeli dokopati Srbije, iako je ta naša neželjena putešestvija što pješice, a što konjskom zapregom i tuđim traktorom, potrajala dulje od mjesec dana. Završili smo u Leskovcu, gdje ostajemo dulje od devet godina unatoč tome što smo ondje morali crčiti od jutra do mraka, nerijetko samo za hranu. Ipak, osjećali smo se loše i bilo nam je dosta takvog životarenja, pa se odlučujemo za povratak. U našoj nas je odluci podržao UNHCR, pa put natrag nismo morali platiti i

nije bilo problema s 'papirologijom', no kad smo u proljeće 2004. napokon došli pred svoje imanje, nije bilo ni nalik onome koje smo ostavili, sve je bilo opljačkano i temeljito zapušteno – iznosi nam Zorka svoju priču, bez previše novih, drugačijih i za povratnike u pozitivnom smislu neočekivanih momenta.

Kao i većina njih, Tarbuci su bili prisiljeni sami zasukati rukave pa raskrčiti okućnicu od sve sile korova, zakrpati bar donekle prozore i vrata stare porodične kuće, zametnuti ponešto peradi i nabaviti pokoju ovcu, tek toliko da život ponovno krene i da se ima najnužnije za osnovnu egzistenciju. Nasreću, u to su vrijeme još imali struje, ali ta povlastica u obliku uobičajene civilizacijske

stečevine bila je kratka vijeka. Ubrzo su im na jedva obnovljena vrata zakucali radnici Elektre, pa ih mrtvo-hladno isključili iz distribucijske mreže s prilično bizarnim obrazloženjem: da ih, eto, dugo nije bilo, pa moraju ponovno platiti priključak! Budući da u Tarbuka ni tada ni sada novca nije bilo u izobilju, nastavili su živjeti u mraku, s nadom da će i njima opet svanuti bolje sutra. Ali to sutra nikad nije došlo. Stizale su uglavnom tek nove nevolje, sve jedna gora od druge: Miloš je umro prije desetak godina, a prije nepune tri smrt je prerano uzela i sina MLADENA. Kći RANKA otišla je svojim putem udavši se u nedalekim Martinovićima, no mamu rijetko posjećuje. Tako da Zorka i dalje samuje u mraku, iako strujovod i dalje stoji gdje je bio kad je doselila u Veliki Gradac, dakle odmah preko puta njihova sokača. 'Platite novi priključak, pa ćemo vas opet spojiti', tako joj kažu u Elektri kad ih pita ima li nade da opet bar pokoju žaruljicu za nju upale.

— U mraku mi je prošlo gotovo dvadeset godina i više uopće ne vjerujem da ću struju ikada imati, ionako sam već izgubila sve što sam imala. Prvo sam u onom metežu pogubila jugoslavensku osobnu kartu nakon koje spletom okolnosti nisam vadila drugu, pa sam izgubila zdravstveno osiguranje i moguća primanja. Pa struju i vodu te ono najgore, muža i sina. Na kćer rijetko mogu računati, s nekom mi crkavicom tu i tamo pomogne tek šogor JANKO, brat pokojnog supruga koji živi u Petrinji i koji me jedini nije zaboravio. Nasreću, imam i nešto ovaca, pa ponekad u besćenje uspijem prodati pokoje janje, ali i to je sve rjeđe. Radi ovčjeg mesa nema gladi, no po vodu do potoka Krekovca sve mi je teže silaziti, a dvorišni je bunar davno presahnuo – nabrjava nam Zorka s čime se sve mora svakodnevno nositi, čak i pošto je lani jedva preživjela moždani udar nakon kojeg otežano govori i još se teže kreće. Stalno joj se, kaže, 'manta', posrće do te mjere da ni vrt ne uspijeva obrađivati, pa više ne može računati na besplatno svježe povrće ili zimnicu.

Priupitali smo u PU Sisačko-moslavačke županije bi li se putem tog MUP-ova ogranka, pribavljanjem dokumenata, moglo ikako pomoći Zorki Tarbuk. No iz pisanog odgovora glasnogovornice MAJE FILIPOVIĆ doznali smo – osim citiranja brojnih propisa, uredbi i zakona – da nam policija ne može iznositi detalje vezane uz njezin život i identitet, ali da će svakako o teškim prilikama u kojima živi, izvijestiti glinsku ispostavu Hrvatskog zavoda za socijalni rad. Stoga smo se i mi odmah nakon posjeta Zorki uputili do Gline, voditeljici glinskog odjela HZSR-a MORANI PETKOVIĆ.

Brzo smo stoga prešli na ono radi čega smo se i obreli u Glini, a to je Zorka Tarbuk: voditeljica Petković kaže da se odavno zna za 'njezin slučaj', ali da im svaki upit moramo službeno postaviti putem elektroničke pošte. Jesmo, ali nikakvog odgovora još nema, kao što i dalje ostaje neodgovoreno zašto državno tijelo za socijalnu skrb ništa nije samo poduzelo za tu ženu i to unatoč tome što im takvu obavezu nalažu važeći zakoni i pravilnici.

U lokalnoj podružnici Hrvatskog Crvenog križa pak doznajemo da su Zorku posjećivali, ali da je ona svaki put odbijala njihovu pomoć; svejedno, obećali su opet otići do nje čim prije, pa izvidjeti je li se u međuvremenu promijenilo nešto na što bi oni kao humanitarna institucija mogli brzo utjecati. Nakon Velikog Grada, napuštamo i Glinu, a u glavi nam tupo odzvanjaju riječi naše sugovornice, rođene Bosanke.

— Ovdje sam se udala, djecu rodila i podigla, pa naposljetku muža i sina pokopala. A ta Hrvatska, u kojoj živim skoro pola stoljeća, ne želi priznati da uopće postojim. ■

Par metara od strujovoda, ali u mraku – Zorka Tarbuk

Policijsko osiguranje
na Povorci ponosa
2018. u Zagrebu (Foto
Igor Šoban/PIXSELL)

Izgubljeni kompas

Dota, Duhaček i Zahtila su se objeručke dali u dekontekstualizaciju i individualizaciju narativa o autanju. S jedne strane napominju da ormar nije izbor, s druge strane ističu da treba *izabrati* iz njega izaći. I dok raspetljivamo internaliziranu homofobiju i transfobiju na koje su se namjerili, ekonomski i socijalni kontekst koji ih generira ostaje netaknut

POČETKOM aprila GORDAN DUHAČEK u članku na portalu CroL 'Trebam prajd za koji će nam reći da nam nije trebao' poziva ovogodišnji organizacijski odbor povorke u Zagreb Prideu na radikaliziranje teme i programa. Kaže, 'kontroverznih i kontroverznih' tema ima pregršt, a baš se njima treba baviti. Bio bih oduševljen da ove godine program prajda uključuje i tribine o MISLAVU BAGI, DAMIRU HABIJANU,

chemsexu, o tome je li veći homofob MILANOVIĆ ili PLENKOVIĆ, o monogamiji, LGBT influencerima'. Par dana kasnije, kandidatura izvršnog koordinатора Zagreb Pridea i jednog od administratora društvenih mreža FRANKA DOTE na SDP-ovoj listi za parlamentarne izbore u I. izbornoj jedinici podijeljena je na službenim stranicama udruge. Kako su se razbuktili komentari o korištenju Zagreb Pridea kao predizborne platforme SDP-a tako ih se brže-bolje krenulo zatirati

najavom: 'Podržat ćemo i sve ostale LGBT kandidate i izraditi predizborni LGBT kompas po strankama i osobama, od HDZ-a do RF-a', krenuvši autati redom kandidate koje su Dota ili tko god drugi, kako je pojasnio u intervjuu za N1, ikada sreli na kakvom gej partiju. Što je tu pobogu radikalno? Voda je prilično mlaka tu gdje Gordan Duhaček, Franko Dota i Zagreb Pride gaze. Hoće li Damir Habijan kao ministar gospodarstva biti na HDZ-ovoj listi kao gej muškarac znači

isto koliko i to hoće li NADA MURGANIĆ ili NINA OBULJEN KORŽINEK biti na nekom izbornom spisku kao žene. Murganić je 2020. godine na nasilje HDZ-ova župana ALOJZA TOMAŠEVIĆA protiv partnerice slegnula ramenima: 'Tako vam je to u obitelji', Nina Obuljen Koržinek pobrinula se da na tisuće radnica u novinarstvu i kulturi, među njima i LGBTIQ+ osoba, skapava na egzistencijalno ugrožavajućim poslovima, dok Damir Habijan, evo baš sada, s ostatkom stranačkih

kolega pregovara s Domovinskim pokretom o mogućoj koaliciji.

Mogu nas sve posjesti za stol, uz naš pri- stanak i suradnju, da mogu dobaciti: Što uopće hoćete? Imamo toliko i toliko žena, toliko i toliko LGBTQ+ osoba, u parlamentu, Vladi, u ovim ili onim odborima, gle, ako treba dodamo još kojeg Roma ili osobu s in- validitetom, da naznačimo da vam zapravo ne želimo ništa loše (izađite, izađite, gdje god da jeste). Franko Dota, Gordana Duhaček i VIKTOR ZAHTILA, koji nešto ranije u svojim člancima postumno auta novinara Mislava Bagu i plješće Milanovićevom au- tanju Damira Habijana, privući će stolicu, sa žarom primaknuti nas stolu i nazvati to emancipacijom.

Argumenti da je Habijana trebalo autati baš zato što je član HDZ-a, što pregovara s BARTULICOM i PENAVOM, kao i kandidate koji su glasali protiv Istanbulske konvencije (i to ne 2017., nego tek sada s Dotinom kan- didaturom, u naknadnom pravdanju 'pre- dizbornog kompasa Zagreb Pridea', kada ju je oportuno izvući iz naftalina), pokazuju se šupljima. Zagreb Pride je uz kandidacijski video Damira Habijana naveo: 'Ove godine je konačno LGBT kandidata_kinja različitih političkih svjetonazora!', a Habijan je svoje mjesto na prajdovoj listi koji tjedan kasnije komentirao i u Večernjem listu. Moguće je pogurati ministre da se otvore, ali će samo nastaviti tamo gdje su stali; divaniti s Bartu- licom i Penavom o tome kako se pobrinuti da kritičko čitanje roda ne nađe put u udž- benike ili kako uskratiti mogućnost trans i drugim rodno različitim osobama pristup zdravstvenoj skrbi. Autanje drugih tako postaje kaznom ili osvetom koju će moral- no ispravni gej muškarci u pravedničkom gnjevu nanijeti onima koji se nisu po nji- hovom sudu dovoljno izložili homofobnim i transfobnim pritislima u javnome prostoru (jer ima da pate zajedno s nama), a HDZ-u omogućiti da se zgraža u izbornim prepucav- vanjima u svakojakoj brizi za ljudska prava i da pospremi u džep žetone 'imamo-i-mi- LGBTQ+-osobe' kojima će se moći u pravo vrijeme razmahati.

Potreba za kaznom ili osvetom proizlazi iz toga što se pretpostavlja postojanje neke grupe ('zajednice') reducirane na seksual- ne prakse i njima jednoznačno pridružene identitete, pa se od Habijana ili koga već au- tanjem traži isplata nekog duga tom imagi- narnom kolektivu u koji vjeruju i Dota, i Duhaček, i Zahtila. Dota, Duhaček i Zahtila smatraju, po svemu sudeći, da je Habijan jedan od njih samim time što je možebitno muškarac čija afektivnost i/ili seksualnost prelaze granice heteroseksualnih praksi, pa što je onda njegova šutnja nego izdaja. Na tom tragu je i Zagreb Pride koji zdušno oku- plja LGBTQ+ kandidatkinje 'različitih svje- tonazora' iskazujući LGBTQ+ iskustva kao apolitične, prazne nakupine, reducirane na seksualne prakse i izlaske petkom navečer, koje je moguće prikazati na bilo koju ideo- lošku paradigmu, od nekog anarhističkog kolektiva do ogranka mladih HDZ-a. Franko Dota napominje da aut političara 'ima i u Fratelli d'Italia' GIORGIJE MELONI, pa što ne bismo usmjerili svoj rad i prema tome da ih bude što više i u Domovinskom pokretu. Ova vrsta 'radikalne politike' zapravo paše liberalnoj državi koja samo gleda kako ope- racionalizirati ta ispražnjena mjesta, koja ne rastvaraju ni u kakvom obliku strukturne okolnosti života LGBTQ+ osoba, u svoje in- terese, i to uglavnom kako bi te egzistencije što efektivnije disciplinirala i nagrizla.

U svom izbornom programu, Dota bi gra- dio LGBTQ+ kulturne centre, podučavao u školama o povijesti i znamenitim ličnosti- ma LGBTQ+ pokreta, te radio na zakonima koji će poticati posvajanje djece. Tradicija,

Autanje nikada ne povlači rizik samo po osobu koja se auta. To je kao potres koji se svako toliko ponavlja s beskrajno mnogo podrhtavanja, manjih i većih magnituda i intenziteta

baština i obitelj, još samo da zacupkamo u kolo. Da bi bio političar koji će zastupa- ti LGBTQ+ osobe, treba odnekud izvući i čitke subjekte u čije ime će govoriti, pa u dobrom duhu nacionalnih država i skovati ih ako treba.

Kvir iskustva rezbarena su u nasilju repro- dukcije heteronormativne, kapitalističke obitelji u kojoj se odvija i socijalizira razdi- oba rada preko koje će biti presvučen rod. Kvir iskustva pokazuju da nema ništa pri- rodno u obiteljskim strukturama, 'ženama' i 'muškarcima', pa tako ni ništa prirodno u skrbničkim i kućanskim poslovima. Kako bi se stopile kućanske i skrbničke obaveze s određenim tijelima (tijelima koja se u tim strukturama konstituiraju kao ženska), ona se obavijaju karakteristikama nježnosti, to- pline i strpljenja, kao i apelima na ljubav iz koje bi skrb trebala poteći. Proizvodnja ro- dnih odnosa treba teći neometano kako bi se osigurala ušteda na kućanskim i skrbničkim poslovima o kojima ovisi priljev radne snage. Devijacije u rodu (gdje je seksualnost mogu- će razumjeti kao aspekt rodnosti) ukazuju na to da je moguće drugačije presložiti na- čine na koje bismo artikulirali međusobne odnose. One predstavljaju prijatnu koju je potrebno obuzdati i suzbiti bilo 'preod- gojem', ponovno povjerenim obitelji kojoj država prebacuje brigu o svima onima koji- ma će biti uskraćena ili ograničena moguć- nost da prodaju svoj rad, bilo prepuštanjem ulici. Iz obiteljskih napora resocijalizacije kapital izvlači dodatni rad po potrebi, pa će se u određenim trenucima u brigu o djeci

(gdje će krenuti rasprave o udomiteljstvu ili medicinski potpomognutoj oplodnji za LGBTQ+ osobe) ili u najamne poslove gdje je potrebno zakrpati potrebe tržišta, propu- stiti i razmjerno pacificirano i disciplinirano devijantno radništvo. Kapitalistička drža- va bez problema mobilizira LGBTQ+ tijela, kada je to potrebno, i to posebno efektivno dok god postoje samolebdeće kategorije li- šene sadržaja, koje će se preokrenuti i pril- agoditi po potrebi.

Dota, Duhaček i Zahtila su se objeručke dali u dekontekstualizaciju i individualiza- ciju narativa o autanju. S jedne strane na- pominja da ormar nije izbor, s druge strane ističu da treba *izabrati* iz njega izaći. Ne bave se načinom na koji je sazdan, na koji su spu- tane kvir egzistencije, i kako izbiti čavle u daskama, nego samo provirivanjem kroz ključanice, nastojeći što god vide izvući u zadane matrice roda i seksualnosti. Tamo unutra negdje zatrpani su gej muškarci i pokoja lezbijka (da popuni kvotu) koje će hrabro i beskompromisno izgurati van. 'Nije vam resorno. Peder (je). Nije trans. Nimate se pravo miješati', Dota je dobacio u poruci KOLEKTIV-u u njihovoj reakciji na kampa- nju prinudnog autanja, otkrivajući da se Za- greb Pride, bez obzira na to što bilo i kako bilo, odnedavno i otvoreno bavi pretežno gej muškarcima. Trans, biseksualnost, inter- spolnost (pa i to sumnjivo lezbijstvo) nisu Prajdov resor. U intervjuu s ILIJOM JANDRI- ČEM na N1 Franko Dota tvrdi da ako je netko samac, onda odjednom sve ove etikete zal- jepljene preko ključanice nisu bitne, neka se navede u zapisniku da je samac. Ne samo što samci nisu više LGBTQ+ nego ni bisek- sualne, trans, interspolne i osobe drugačijih iskustava roda u naizgled strejt odnosima. Samo je bitno, kaže, da nitko ne laže, da ne bi tko slučajno pokrao državu prešućenim cimerstvom-khm-partnerstvom. Ne treba nam ni policija ni Domovinski pokret, Dota bi nas kao saborski zastupnik u ime države sve postrojio.

Zahtila gunda, 'nije autan neki klinac koji živi s homofobnim roditeljima', nego HDZ- ov političar, ali će klinac koji živi s homofob- nim roditeljima, baš zato što se to dogodilo i tamo nekom političaru, ustuknuti dvaput prije nego što se usudi pristupiti nekom po- put sebe i zatražiti podršku. Hej, pa možda je taj klinac koji živi s homofobnim roditelji- ma konzervativan do boli, možda zlostavlja svoje kvir vršnjake u školi ili šara prijeteće grafite po kvartu. Možda će sutra Dota ili Za- htila zaključiti da ni on ne zaslužuje zaštitu od nasilja, da i s njim treba na čistinu, za uši,

Zagreb Pride zdušno okuplja LGBTQ+ kandidatkinje 'različitih svjetonazora' iskazujući LGBTQ+ iskustva kao apolitične, prazne nakupine, reducirane na seksualne prakse i izlaske petkom navečer, koje je moguće prikazati na bilo koju ideološku paradigmu

i u školi i u kvartu, pa neka se snađe. Nema savršene žrtve, toga nevinoga dječaka ko- jem moralni sud može progledati kroz prste. Kako Zahtila napominje, pa negdje putem gubi iz vida – kontekst je sve. I čim se krene čeprkati po njemu, izađe svakakav mulj obe- spravljenosti, nepravde i nasilja u kojima se granice moguće egzistencije trebaju ucrtati.

Autanje nikada ne povlači rizik samo po osobu koja se auta. To je kao potres koji se svako toliko ponavlja s beskrajno mnogo podrhtavanja, manjih i većih magnituda i intenziteta. Nasilje okoline se jednako ne- milosrdno grana i na roditelje, braću i sestre, prijatelje i sve one čiji su životi uvezani s osobom koja raskrčuje put van. Vidokrug rizika i posljedica u bilo kojem scenariju jedva uspijeva rekonstruirati osoba koja bi trebala progovoriti o okolnostima svoga života, a kamoli Dota, Duhaček ili Zahtila koji su se jednom možda sudarili s njom u nekom gej klubu. Ormar je nasilje, ali i au- tanje je nasilje, svako, čak i kada zadržimo tih par niti blijeđe kontrole. Sloboda bi, da, trebala biti *defaultna*. Ali nije ni za koga od nas. Konstantno smo u prinudi, da se ne au- tamo i da se autamo, jer kako god, nismo ni trebali preživjeti u ovom svijetu kao kvir osobe. Ne trebamo pritom i naguravati jed- ni druge. Nego upotrijebiti znanja koja su upisana u naša tijela, pukotine koje smo pro- bijali putem, da možemo shvatiti kako ga preokrenuti, okrenuti se razbijanju zidova i dasaka koji nas guše.

Kako se ogleđa u primjeru Mislava Bage, kampanja ima-da-se-autate ne zastaje samo na političarima. Moguće je redom natjera- vati naokolo koga god ako se pokaže da bi to bilo od 'javnoga interesa'. Javnost je, sre- čom, dovoljno ambivalentna i rastezljiva. I dok raspetljavamo internaliziranu homo- fobiju i transfobiju na koje su se Duhaček i Zahtila namjerili, ekonomski i socijalni kontekst koji ih generira ostaje netaknut. Povijest odiše primjerima, pa kad se već s Istanbulske otpuhuje prašina; Arkansas i Oklahoma, a zamalo i Kalifornija s inicija- tivom JOHNA BRIGGSA, krajem 1970-ih kre- nuli su dijeliti otkaze LGBTQ+ nastavniš- tvu, gdje je bilo dovoljno da se pretpostavi da su djeca u doticaju s LGBTQ+ sadržajima. Kolege će, susjedi i roditelji pokazati tko su. Slični zakoni danas su na snazi u Rusiji i okolnim državama. Treba li zaista državi i kapitalu još pomoći? ■

Franko Dota (Foto: Sandra Šimunović/PIXSELL)

ИНФОРМАТОР

Комеморација и парастос у Гудовцу

Заједно против сегрегације

Морамо се одупријети тенденцији мржње и ниских страсти, рекао је Дарио Хребак, бјеловарски градоначелник

КОМЕМОРАТИВНИМ скупом у Гудовцу код Бјеловара, обиљежена је 83. годишњица масовног усташког злочина над Србима бјеловарског краја који је уследио 18 дана након проглашења НДХ. Усташе су 28. травња 1941. године у Гудовцу и околним селима, брутално убиле 195 особа српске националности. Било је то прво масовно убојство у Хрватској, учињено по налогу усташког пуковника ЕУГЕНА ДИДЕ КВАТЕРНИКА. Била је то наводна одмазда за двојицу усташких редарственика, убијених у обрачуна с остацима југославенске војске. Два дана након гудовачког масакра, њемачка војна комисија је дала налог да се тијела ископају и фотографирају. Ухапсила је убојице, спровела их у Бјеловар и затворила у бјеловарску гимназију, али су они ускоро пуштени без последица. Лешеви жртава су сахрањени у близини сеоске цркве, одакле су касније враћени на мјесто ликвидације, данашњег спомен-парка. Председник Удруге антифашистичких бораца и антифашиста ФРАЊО ХАБУЛИН подсетио је на околности злочина и набројавши логоре и стратишта утврдио како је усташка власт грубо злоупотребила хрватско име.

— Покрет који је на бајунетама окупатора, нациста и фашиста дошао на власт у Хрватској и Босни и Херцеговини, украо је хрватско име, а заправо је био дубоко антихрватски, јер није изражавао вољу већине народа о чему најбоље говори број Хрвата, припадника Народноослободилачке војске – казао је Хабулин. Председник Српског народног вијећа МИЛОРАД ПУПОВАЦ је нагласио да сјећање на жртве масакра у Гудовцу треба садржавати идеју мира у циљу спречавања било које врсте новог сукобљавања.

— Свако сјећање је мјесто за преиспитивање идеје слободе свих који према слободи стреме. Што је више злочина, то је идеја слободе нужно мања. Овдје се са пуном одговорношћу сјећамо да се страдање других, у овом случају наших сусједа Хрвата, нарочито у рату деведесетих не може правдати овим страдањем и обрнуто – да се то страдање не може користити као оправдање за страдање Срба у том периоду, нарочито недужних цивила. Наша свега задаћа је да сјећање претворимо у исцјељење, а исцјељење у мир, а не у средство за стварање немира и припрему за нове сукобе – рекао је Пуповац.

— Превише је напора уложено у протеклих тридесет година да таквих политика и покрета не буде и да бисмо могли олако пријећи преко тога да то може бити мјера хрватске демократије. Морамо учинити све да политички екстремизам и екстремне идеологије немају ону врсту утјецаја и моћи коју желе имати, а то је да искључују, дијеле и одржавају стање страха и мржње – закључио је Пуповац.

Градоначелник Бјеловара ДАРИО ХРЕБАК нагласио је да се обраћа 'кроз неколико перспектива': као дијете које живјело неколико стотина метара од стратишта и одрастало уз приче о страдању невиних људи што је утицало на формативни карактер његове особности; као градоначелник града у којем живе припадници 21 националне мањине те као 'политичар умјереног свјетоназора којему није свеједно какве се тенденције појављују у хрватском друштву'.

— Морамо се одупријети тенденцији мржњи и ниских страсти јер свака погрешно изговорена ријеч може бити мали пламичак који би изазвао пожар нетрпељивости, а ми морамо спријечити да нам се више икада понови оно што се овдје догодило прије осамдесет година. Вјеру да ћемо живјети у миру, даје чланство у Еуропској унији и њено гесло "уједињени у различитости" које јамчи да човјек човјеку више неће одузимати живот само зато што је различит или има другу идеологију – рекао је Хребак. Замјеник бјеловарско-билогорског жупана САША ЛУКИЋ подсетио је да је догађај у Гудовцу био један од најстрашнијих у Хрватској. — Међу нама мора бити довољно разумних људи да се такво што више никада не понови. Људска патња и бол једнака је за

све људе, не познаје ни вјеру ни нацију. Ако то знамо поклонит ћемо се свакој жртви и сваком невином одузетом људском животу. Сваки народ, државотворни и мањински, мора бити свјестан цијеле повијести како она не би била оправдање за неке нове агресије према било коме – нагласио је Лукић додавши да се Хрватска определила за антифашизам на чијој се тековини данас гради демократија и грађанско друштво. Председник СДС-а ПУПОВАЦ коментирао је увјете које Домовински покрет у преговорима око састављана нове Владе поставља хдз-у.

— Нећемо допустити понижавања Самосталне демократске српске странке која је представник српског народа у Хрватској, што значи да нећемо допустити ни понижавања оних који за њу гласају и који су нам дали повјерење да с њиховим гласом одлучујемо што је најбоље у њиховом интересу и интересу Републике Хрватске. Нећемо дозволити, супротставит ћемо се политичкој сегрегацији било по етничкој основи било по уже политичкој основи. Једнако ћемо се супротставити потицању на националну, вјерску и политичку мржњу које у Хрватској, на жалост, има много – рекао је Пуповац новинарима.

■ Горан Газдек

Регионална конференција

На скупу српских организација из региона у Подгорици и Скадру истакнута је важност годишњег окупљања

КОНФЕРЕНЦИЈА српских националних организација из земаља региона одржана је у од 20. до 23. априла у Подгорици, у Црној Гори те у Скадру у суседној Албанији, а на њој су, већ традиционално присуствовали српски представници са истока Хрватске. У раду Конференције учествовали су пред-

седник ЗВО-а ДЕЈАН ДРАКУЛИЋ, заменик градоначелника Града Вуковара из реда српске заједнице СРЂАН КОЛАР, председник Већа српске националне мањине Вуковарско-сремске жупаније, СВЕТИСЛАВ МИКЕРЕВИЋ и директор Установе у култури Српског дома НЕБОЈША ВИДОВИЋ. Била је то 18. по реду конференција, која сваке године повезује српску заједницу из земаља региона.

— На конференцији се говорило о положају српског народа у земаљама региона у периоду између две конференције, али исто тако, предлагале су се активности, са посебним освртом на ангажовање млађих узрасних категорија на очувању националне културе и традиције – истакли су учесници из Хрватске. Представници из земаља региона у три дана Конференције, имали су организоване и посете бројним институцијама и установама. Између

Делегација из Хрватске (Фото: Срђан Колар)

осталих активности, у Српској кући у Подгорици присуствовали су отварању изложбе докумената под називом 'Тако су говорили наши преци', обишли град Скадар и његове знаменитости, посетили храм Христовог Васкрсења у Подгорици и манастир Острог. Усвојена је изјава којом се даје 'безрезервна подршка институцијама Републике Србије и Републике Српске у напорима за очување мира, државне стабилности и јединства српског народа'. Учесници конференције били су представници српских организација из Румуније, Мађарске, Словеније, Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније, те већ споменути представници српског народа из Републике Хрватске.

■ Сенка Недељковић

Сјећање на побијене Роме

У Марији Горици одржана је комеморација за преко 40 Рома убијених 1945.

НА мјесном гробљу у Марији Горици, мјесту код Запреша, 25. априла одржана је комеморација у знак сјећања на страдање групе од преко 40 Рома и Синта у оближњем

Слутња нестабилности

Објавом службених резултата за избор политичких представника у Хрватски сабор завршио је још један изборни циклус. Рецентне изборе најбоље је сумирати анализирајући резултате владајуће странке прије и након самих избора. хдз је након четири године владавине изгубио пет мандата у односу на пријашњи сазив и погоршао је свој постизборни коалицијски потенцијал. Док су пријашњих година многи хрлили пленковићу у загрљај са својим мандатима, сада је врло мало оних који су му понудили неупитну подршку у првим постизборним данима. Осим мањинских представника, који се по дифолту приклањају релативним побједницима, нитко од мањих политичких опција није био склон идеји да попуни простор потребан за креирање нове саборске већине. Посљедица је то, прије свега, бројних корупцијских афера које су се везале уз чланове хдз-а у протекле четири године и кампање која је у великој мјери вођена на тзв. антикорупцијским основама с циљем изолирања владајуће странке као непожељног политичког фактора. Таква кампања поларизирала је политичку сцену и многе мање опције, које би радо судјеловале у власти, удаљила од те идеје због страха од бијесне реакције њихових бирача. На лијевом и либералном центру кроз године заједничког дјеловања у Сабору створено је неписано правило о апсолутној неприхватљивости било каквих коалиција с хдз-ом и то правило ових дана избија у први план. Тако примјерице идс, Независна листа матије посавца или Фокус, иако у идеалним увјетима не би имали превеликих проблема коалирати с хдз-ом, сада бјеже од те идеје.

Губитак само пет мандата у Сабору након четири године обиљежене тешким оптужбама за корупцију, низом корупцијских афера чланова владајуће странке, дјелом пандемијским годинама, потресима и очајним резултатима обнове након потреса, те високом инфлацијом, из данашње перспективе не изгледа уопће лоше. Након рекордне излазности и преко 700.000 гласова за хдз, сада са сигурношћу можемо рећи да за огроман број људи корупција не представља никакав проблем. Како је то могуће питање је с којим би се најозбиљније морали позабавити социолози, политолози и други истраживачи модерних друштвених феномена. Али ови избори су дефинитивно показали да не постоји корелација између разине политичке корупције и подршке политичкој странци која ту корупцију генерира.

Иако губитак пет мандата не звучи катастрофално, те и даље представља одличан политички успјех, ипак би такав мањак могао довести до значајне дестабилизације постојећег политичког уређења које управља Хрватском већ осам година. Тих пет мандата мање, уз већ споменути мањак постизборног коалицијског потенцијала, гурају хдз у смјеру Домовинског покрета, који значи све само не стабилност политичке власти следеће четири године. Иако многи процјењују да ће се Домовински покрет, наглашено десна политичка опција, врло лако и брзо договорити с Пленковићем и креирати најдеснију хрватску владу у модерној повијести, у таквој рачуници постоје бројни скривени проблеми. Инзистирање Домовинског покрета да се из могуће коалиције с хдз-ом под сваку цијену искључи сдсс могао би се показати као непремостив проблем. Из читавог Пленковићевог политичког опуса јасно је колико му је битно да његове владе подржавају националне мањине јер управо на њима гради слику толеранције. Састављање владе с нечиме што би се у европском политичком мејнстриму сматрало радикалном десницом и уз то избацивање мањина из те владе под притиском радикалног коалицијског партнера поприлично

би негативно одјекнуло у Бриселу. Покораване уцјенама мањинског партнера није нешто што би било својствено Пленковићу, а то је показао и када је на сједници Владе смијенио све Мостове министре. Хоће ли овога пута зарад власти пристати на увјете Домовинског покрета остаје видјети, али не би требало чудити ако судјеловање сдсс-а у власти постане кључна точка на којој ће се сломити конструкција преговора. Када на то додамо и чињеницу да би таква влада врло изгледно била поприлично неефикасна и препуна сукоба, није немогуће замислити сценариј у којем ћемо врло брзо изаћи на нове изборе. Могуће је да Пленковић у једном тренутку оцјени да му је боље окушати срећу с новим мијешањем карата него се мучити у савезу с онима које је до јучер називао најгорим могућим именима.

■ Душан Цветановић

Ни радника ни верника

Када је у чувеној сцени 'Отворених врата' легендарна весна тривалић у улози Цакане прослављала Први мај тако што је демонстративно китила новогодишњу јелку, уз речи 'Ја ћу да славим шта ја хоћу', ту сцену су многи читали као бунт против репресивног система који је на издисају, као иронијски одмак од наметнутих идеолошких оквира, а они још смелији и као ко-

ста. Први мај је пао на Велику среду. И разоткрио лествицу вредности савременог човека. Изнад борбе за радничка права високо се уздигла брига за временску прогнозу и цену роштиљског меса, а изнад поста и уздржавања од ружних и отровних мисли и дела уздигло се лицемерје и осуђивање другог. А изнад свега тога кратковидост и неспособност увиђања да неки датуми, колико год различите природе били, не морају да потиру једни друге.

Неки датуми су неправедно засењени. Засенило их је доба у којем су постали важни. Па због отклоне према том добу и датуми бивају скрајнути. Неки празници живе док живи и идеологија која их је успоставила. Након тога их неко време памте још једино старци, и то с носталгијом интензивном и апсолутном колико је апсолутна и чињеница да им се младост неће вратити. Зато такви празници живе колико живе и заједнице које су их успоставиле.

Али празник рада није само празник једног система, иако се с разлогом повезује с њим, он је и резултат времена, потреба, проблема, тежњи за бољим и праведнијим светом. У време кад је послодавац постао газда, а човек – људски ресурс, питања о условима рада као да више не очекују одговоре. И кад буду постављена, на њих се ставе три тачке. Догађају се велике промене, информационе технологије, дигитализација, вештачка интелигенција, мењају се и усложњавају проблеми. Технолошки напредак уместо да служи читавом

Још једна првомајска традиција: пасуљ (фото: Хрвоје Јелавић/PIXSELL)

начни обрачун с 'њиховим' празницима у корист 'наших'. Где је наше све оно што је индивидуално, слободно, изабрано, што представља отпор репресији, једноумљу, диктатури. У крајњем случају и отпор помодарству. Наравно да слобода читања ове сцене оставља могућност и за много ужа тумачења, поготово уз реферирање на 50 година забрањеног Божића. Ипак, основна линија је много шира од дистинкције комунистички – верски празници. Реч је о слободи избора.

Међутим, како време одмиче и нижу се неки нови важни датуми и празници, чини се да та слобода није баш најпаветније искористићена. Претворила се великим делом у инат. Као кад истрауматизовано дете одрасте и у жељи да не понови грешке својих родитеља – одбаца све што може да повеже са њиховим начином одгајања. Све, и лоше и добро. Афективно и без промишљања и вредновања.

Тако данас за Први мај није било окићених јелки, али је било јалових расправа око преклапања с последњом седмицом великог Васкршњег по-

човечанству, највише служи интересима корпорација и послодаваца.

Каког радника нови друштвени системи треба да штите? Оног који поставља питања о спајању нерадних дана и продуженом викенду? Којег друга питања осим тих не могу да мобилишу? Границе трпљења се померају, стиче се отпорност на неправду, а нови изазови и облици експлоатације се множе... Огрубе од њих раднички дланови, али огрубе изгледа и образи.

У том смислу празник рада постаје само један од нерадних дана. Ту чак у великој мери више нема ни идеолошких асоцијација које су раније биле изражене. Али ни симбола борбе за радничка права, промишљања њиховог положаја, изналагања нових могућности, залагања за праведније, сигурније и хуманије услове...

Од окићене јелке као симбола пркоса и поновног изналагања и дефинисања вредности остале су границе којима је подложен првомајски роштиљ.

■ Оливера Радовић

#221
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

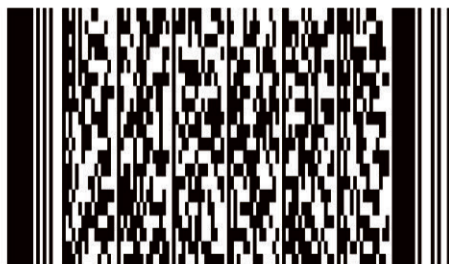
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Динар – стабилност и идентитета

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Од 'круна' из Царевине па све до еура, седам различитих средстава плаћања прошло је кроз руке људи данашње Хрватске. У Србији се пак обиљежава равно стотину и педесет година непрекинутог кориштења валуте која је овдје дуго врједила као метонимија за новац

Неки од наших највећих умова, како кроз историју, а нарочито у сувремености бавили су се и штовише инсистирали на проблему континуитета, односно дисконтинуитета наше повијести. Ако је обиљежава једно својство то је, готово опћим мјестом изречено, овај уочљиви парадоксалан и готово непрекидан слијед великих ломова и непостојаности, немогућности да се по основи начела повијесног континуитета остваре могућности поступног напредовања малим, али сигурним корацима. Много лакше би било побројати велика ломљења и почињања испочетка, него наћи мјерљиве и доказиве сталности, како у историјско материјалном смислу, тако и у погледу државних и политичких заједница, од имена и именовања надаље, од различитих економских модела и идеолошких сустава, па све

до културних питања и свакодневице, која увјетована претходнима обликује животе људи на најосновнијој и суштинској разини. То врједи за све овдашње народе такођер, па тиме наравно и за трајне подјеле и различите контексте бивања између Пречана и Срба у Србији. Има међу иним једна значајна свакидашња, а слабо уочљива појава која нас одавде разликује од Србије, континуитет који без сумње утјече на то како грађани те државе доживљавају себе и како им та појава одређује идентитет у истинском смислу ријечи.

У протеклих стољеће и пол тако, већина овдашњег свијета морала би се мало помучити да наброји све валуте које су било сами, било њихови преци користили у том раздобљу. Од 'круна' из Царевине па све до еура, седам (ако се не варамо) различитих средстава плаћања прошло је кроз руке људи данашње Хрватске. У Србији пак, институције и медији обиљежавају равно стотину и педесет година откако грађани без прекида користе валуту која је и овдје дуго врједила као метонимија за новац: динар, наравно.

Од самога избора назива надаље, читава се једна дуга и велика тајна повијест одвија преко тога непрекинутога монетарног феномена што собом носи бескрајан низ импликација, од најширих повијесних и политичких, до културолошких и личних, чак и поетских. Већ од почетка, од те битне 1873. кад је донесен закон о националној валути још не сасвим независне Србије, и кад су кренули приједлози за имена: 'србљак', 'стопар' (од 'сто пара', наравно), 'милановац' – по књазу, а онда потоњем краљу милану обреновићу чији ће лик бити и на првом искованом динару двије године касније, 1875. – постојао је чак и приједлог да се новац зове 'златица' (што га трагичном иронијом веже за двапут несталу куну). Све док министар финансија и либерал чедомиљ мијатовић, недовољно описана велика личност српске историје, није инсистирао на својој 'синтетичној' идеји и на крају извојевао да се нова валута назове динар. На линији која је као у каквој чудесној метафори спајала све културе које су у прошлости формирале идентитет младе политичке нације и државе – динар је изведено од латинског 'денариус', као симбола европске цивилизацијске припадности, као и романтичарског успостављања веза (ево, то је покушај такођер стварања континуитета) са средњовјековним сребрним динаром Немањића и динаром вука бранковића, али и признања утјечаја арапског и турског (довољно је погледати које земље и данас користе динаре) – Мијатовић је овим именовањем поставио нешто што као да је скупило у једном појму сву монетарну и симболичку повијест Срба, у исто врјеме изабравши име које је кад је пуштено у оптјецај дјеловало и кроз дуго времена нам се чинило и чини скоро као 'природно', а уназад и као једино озбиљно, да не кажемо *једино мојуће*. Динар је ушао брзо у европску монетарну унију, остварујући строге стандарде тога времена у међународном промету. Али нешто је важније било ту: један народ је добио властите, након толиких стољећа туђих пара. Отуд чак и скупљање пореза у динарима тих првих година било је, колико год циницима данас то звучало, ствар ината и врста отпора власти нападајућег Отоманског царства које ће неколико година касније заувјек отићи из земље Србије. Динар је представљао и залог за будући Берлински конгрес гдје ће се рјешавати питање пуне независности, у којем ће властита валута бити и

важан знак и мјера државности. Неповјерљива Србија није динар одмах прихватила, поготово кад је ушла и прва модерна папирна новчаница: на кованице навикнут народ имао је суревњивост према новцу који 'не звечи', све док убрзо није схватио да новчаницу од тих првих сто динара може у Народној банци размијенити за прописану врједност у злату, а папирни апоени стекли, кажу повјесничари, за мало времена велики углед.

И тако, свим промјенама и односу према њему унато, динар траје до данас. А заиста се мијењао, и врједношћу и изгледом. Раскошне, свиленкасте новчанице с воденим жигом 'старе Југовине', скромни и драги, народски огрубјели мали папирни послеријатне дФ и фНр, минуциозно изведени 'црвендаћи', 'ценери', 'коњи' и 'хиљадарке' зрелог периода сФр, легендарни рудари и девалвирани плавкасти 'Тиле', већ скоро у завршници заједничке државе; и дистопијски застрашујуће, готово неизбројиве нуле из доба санкција прије 1994. и 'деда Аврама'.

Динар је ушао у језик и културу, у изразе и синтагме – 'не врједи ни пет пара', 'дај ми неки динар', поповићевски 'динар за доручак', и из тога, важније, ушао је и у поезију – Борина 'Два динара друже', Јурина (првобитна) 'дао бих милијарду динара', и многе друге. А управо то је разлог што се динар неће избрисати из колективног памћења ни код оних који динаре у новим државама већ ево три деценије више не користе.

Иако није, могло би дјеловати као трик питање: тко је на новчаницама данас, која су лица на монети државе што се поново зове Србија. Избор је изузетан, сугестиван колико интелигентан и опет пун симболике. Почевши од најмање номиналне врједности (овдје је ријеч 'номинално' заиста и једино дословна), од то динара редом иду: вук и Филип вишњић, и његош, као језик, култура и књижевност, па мокрањац, музика; тесла, знаност, разумије се; надежда Петровић, сликарница и једини женски лик; интригант – Ђорђе Вајферт, као метафора тржишне економије (али и бирања припадности која није условљена 'по крви', то јест етници). И на крају, како н. Груичић каже, 'она коју нико неће да вам размени на киоску' – 5.000 динара и Слободан Јовановић, вјероватно најутјецајнији српски историчар и политички писац прошлога вијека.

Необичан је и тај избор, али надаје нам се овдје, поред многобројних читања и за још једно мање видљиво, у готово пуном кругу: иако је Чедомиљ Мијатовић, човјек који је инаугурирао динар, међу стожерним личностима друге половине српског деветнаестог вијека – иначе поријеклом Пречанин, како друго – рођен у Књажевини Србији, пред крај живота у Краљевини Југославији, услијед сурових игара политике, идеологије и пословичне каприциозности памћења у Срба, био је скоро заборављен. Једним својим типично уравнотеженим чланком о Мијатовићу, управо ће га Слободан Јовановић, овај 'неразмењиви', дјеломично вратити у галерију важних личности повијести српске политичке мисли.

И ето примјера континуитета међу силним ломовима којима смо ово започели, доказа како се и испод испрекиданих токова историје могу пронаћи и поново успоставити неке сталности или неуочени континуитети који кад се сакупе и извуку на видјело чине и значе важан дио живота – и стабилности идентитета једнога народа. А није сваки те среће. ■

ВЛАДИКА КИРИЛО

Васкрс тражи искреност и чисто срце

Епископ Буеносајрески и јужно-централно амерички и администратор Митрополије загребачко-љубљанске

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Господ нас упућује да се не дијелимо национално, религијски, него је сваки човјек наш ближњи. Ако је гладан – нахрани га, ако је жедан – напоји га, ако нема никакву потребу – удијелимо му осмијех и утјеху

Владика буеносајрески и јужно-централно амерички кирило бојовић наслиједио је на челу Митрополије загребачко-љубљанске данашњег патријарха порфирија. Човјек узбуђивог образовања и великог искуства, владика Кирило за Привредник говори о послању хришћана у данашњем свијету, о слободи као предувјету за сусрет с религијом и о јутру Васкрса које тражи човјекову искреност и чисто срце.

Завршили сте Природно-математички факултет у Подгорици и магистрирали на катедри за математику у Београду. Како се догодио тај радикални преокрет и ваша одлука за студиј теологије и монашки живот у Српској православној цркви?

Не волим много да говорим о самом себи, али пошто се ту ради о једном општем феномену наше цивилизације, о односу науке и религије, желио бих да говорим о добу у којем живимо. Размишљам о технолошком развоју који нас одводи својим путевима, који нам често даје лош поглед, као да су наука и технологија способне све да нам објасне. На тај начин се онда на религију и на цркву гледа као на опијум за народ, како су говорили неки атеисти који су владали овим просторима, или уопште постоји тенденција да се црква гура према музеју или према нечему што је архаично. Ја сам се озбиљно бавио природним наукама и био сам на великим свјетским универзитетима и заиста је наука достигла велике висине, чак је у једном дијелу и помогла религији, јер је разбила неке митолошке односе према природним појавама. Међутим, човјек који се данас бави нарочито егзактним наукама, почиње да схвата да научно знање има своју границу. Постоје ствари, појаве и чињенице, које људски разум не може да досегне.

Што би то конкретно значило?

Ради се о томе да није лако сломити гордост човјековог разума, да он призна да има ствари

које он не зна. Наука не може да каже који је смисао нашега живота или да објасни питање смрти која је ушла у наш живот, као нешто страно људској природи, као наш непријатељ. Природно је да човјек размишља: што ће се догодити након што умрем? Зашто је тај наш живот толико ограничен, само до границе наше смрти? Наука умије да подари човјеку напредак, међутим, у једном тренутку та наука постаје човјекова тамница, зато што је за човјека престало да постоји нешто више што би човјека превазишло и у ствари га комплетирало.

Религија и наука

Да ли постоји начин да се наука и вјера загрле и сурађују на истом задатку?

Добро је да се држава не мијеша у посао цркве, нити црква у посао државе, али ја сам противан у инзистирању на нечему што бих назвао 'стриктни секуларизам', као да црква нема право да каже своје мишљење о ономе што се догађа у овоме

Наш постјугословенски простор има једно свјеже наслијеђе неразумијевања и конфликта са ранама отвореним и треба се трудити да се не газе и не повријеђују те ране, него да грађимо мостове

свијету, коначно да каже нешто и о неким научним правцима, ако они не задовољавају критерије достојанства човјека и његове људскости. И истине. А истине нема три, него је само једна. Коначно, хришћанима је циљ да стално свједоче *пут, истину и живот*. Како је и Господ назвао сам себе: пут, истина и живот. Наука, ако је стварно наука, а не идеологија, онда и она има истину за циљ. Ако дакле наука и религија имају истину као исти циљ, онда оне не могу ићи супротстављеним правцима, него правцима који се међусобно допуњавају.

Како се могу допуњавати наука и религија?

Покушајмо то објаснити примјером у математици: имате рационалне и ирационалне бројеве који заједно комплетирају један скуп. Ти рационални бројеви представљају науку, а ови ирационални бројеви, који су недоступни људском уму, они представљају религију. Библија нам не говори како ми да конструишемо 'мерцедес', јер ми то можемо достићи нашим разумом и то нам доказује аутомобилска индустрија. Библија нам говори, такође, о реалним стварима, али које не можемо досегнути људским разумом. На овом мјесту би наука требала да се смири и прихвати теолошки поглед на ствари које она не може да достигне. Наука нам говори *како*, а религија нам говори *зашто*. Религија се бави *логосом*: питањем стварања свијета, смрти и смисла живота. Прилог наше дискусије представља чињеница да је велика већина научника који су се бавили природом била дубоко религиозна, а по хришћанском тумачењу, достизање мудрости морало би да резултира поклоњењем христу. Онако као што су и три мудраца са истока дошла да се поклоне Христу. Филозоф имануел кант је доказао у својим списима постојање Бога и он се поклатио Христу. Математичар курт гедел, отац компјутерске технике, доказао је постојање Бога и сви други: Ајнштајн, Лајбниц, Никола Тесла, Њутн, придружили су се тим трима мудрацима са истока.

Какав је био ваш пут, од математичара до хришћанина?

Каже се да је вјера чекање онога чему се надамо и доказивање онога што не видимо. Али, један духовник наших дана ипак наглашава да је потребна нека муња која нас погоди одозго. Ако ме питате какав је био мој пут и како је дошло до отпочињања једног сасвим новог живота, то се десило под околностима необјашњивог надахнућа, а не као плод размишљања, књига, научног или других доказивања. С друге стране, каже апостол Павле 'не може се повјеровати без проповједника'. Христос је благословио своје ученике, а они опет своје и то се тако преносило до наших дана, а наш свети сава је то донио у наш народ, као и други оци. Црква је носилац вјере и она је свједок вјере. Додир са носиоцима вјере мора постојати да би се човјек заиста утврдио у вјери. Он може доћи до неких разумских закључака својим интелектом и умом, међутим, вјера је нешто дубље, што опет није ни ирационално, нити имагинарно, него припада скупу комплексних бројева, да се тако математички изразим. Вјера је нешто што је дубоко својствено нашој души. Човјекова душа у свом спознајном дијелу не храни се рачунањем и неком рационалном комбинаториком, него *виђењем*, созерцањем. Кроз то око душе долази вјера. Ипак, вјера долази рано кроз благодат крштења или кроз неку другу посвету Божију, благодат која нас иницијално привлачи цркви и ту благодат човјек треба код себе да развија.

Какав је положај православне вјере или хришћанства уопће у данашњем свијету?

Научно технолошки развој је довео до кризе вјере. То је почело са француском револуцијом и данас је човјек дошао у ситуацију да је помислио да му вјера више није потребна и да све може сам. Истинита је анегдота да је совјетски вођа Хрушчов једном изјавио: 'Отишли смо у козмос и тамо нисмо пронашли Бога, што јасно говори о томе да га уопште ни нема.' Касније је, такође, обећао да ће на телевизији народу показати задњег попа у Совјетском Савезу. Након тога је Хрушчову написао писмо архиепископ лука кримски, који је иначе био и лекар, хирург, у којем каже: 'Предсједниче Хрушчов, нисмо ни ми видјели ваш мозак, па је вјеројатно да га и нема.' Та криза је, можда, највише погодила наш словенски народ и ми добро знамо како је са тим било и прије и послје Другог свјетског рата, на примјер, у свим тим совјетским земљама. Али, хвала Богу, десио се један духовни преображај, десио се 'повратак светим оцима' и њиховим дјелима, као када у Старом завету у Израилу поново откривају Бога, након дуго година живота у неком недефинисаном стању.

Искушења вјере

Који је смисао криза у које упада човјек?

Постоје кризе у којима се човјек преиспитује и у којима Бог испробава човјека. У старозавјетној књизи о Јову Бог допусти ђаволу да он куша човјека, да би се успоставио још већи квалитет његове вјере. Тако мислим да су наши православни словенски народи, кроз искушење атеизма, показали да посједују ту златну нит вјере која сеже вјековима и која се у ова времена, хвала Богу, успјела обновити. И западни свијет, који није толико био захваћен револуцијама, сада трпи једну огромну кризу вјере због, прије свега, неког хедонизма и живота у потрошачком друштву. Данас се према човјеку односе као према потрошачу или као према потрошној роби, али човјек није потрошна роба и таква визија свијета није добра. Хедонизам и потрошња заправо покорвају човјека и удаљују га и од вјере и од стварних људских идеала. Као што рекох, та искушења нису само негативна, она су провјерили нашу вјеру и наша вјера се показала јача од тих искушења. Таква провјера учвршћења у вјери се данас дешава са нашом браћом на Западу, под тим мислим на чи-

Владика Кирило
(фото: Бојан Муњин)

таву Европу, која је данас у великој кризи. Злато се чисти кроз огањ искушења.

што би у оваквом времену, опасних немира и велике збуњености, требао радити један хришћанин или хришћанка?

Сви смо призвани на свједочење. Како је Господ рекао својим ученицима: 'будите свјетлост свијету', и то се односи на све хришћане. Због тога што ће се безакоње умножити, охладит ће љубав многих, али ко претрпи до краја – тај ће се спасити, каже Господ. Како то један човјек може изговорити да треба бацити атомску бомбу на земљу која има десет милијуна становника? Да ли таква једна изјава допире до његовог срца? Сматрам да је на нама хришћанима одговорност да учење о љубави које нам је предао Христос донесемо до свих људи, како би њихови дијалози, међу њима и дипломатски, били прожети са више срчаности и разумјевања. Разум, одвојивши се од наше срчаности и осјећајног дијела наше душе, може да прави лоша дјела.

Како данас у живот укључити и срце?

Како треба да свједочи један хришћанин, о томе нас учи апостол ПЕТАР: примјером свога живота, а онда и ненаметљивом проповиједи у својој околини. Коначно, у околини су и црква, храмови, свештеници и клир. Оно што може хришћанин својом усменом и писаном ријечју је да упућује друге на цркву као на амбасаду Божију на земљи. Без цркве, као што рекох, није могућ пуни сусрет са Богом. Црква има, како каже апостол Павле, пуноћу знања о Богу који се јавио у тијелу Исуса Христа. Дакле, црква чува то знање које је запечаћено са седам печата и коју може отпечатити једино, како каже Књига Откривења, спаситељ Божији и јагње Божије које се жртвовало за читав свијет. Морам се максимално трудити да до сваког човјека донесемо ту радосну вијест, како је писано 'идите и научите све народе', али не смијемо заборавити да сваки човјек има слободу хоће ли тај науку прихватити или не. Та кључна ствар је између човјека и Бога.

Наслиједили сте патријарха Порфирија у служби у Епархији загребачко-љубљанској. Какви су дојмови у новој средини?

Наш постјугословенски простор има једно свјеже наслијеђе неразумјевања и конфликта са ранама отвореним и треба се трудити да се не газе и не повријеђују те ране, него да градимо мостове, на којима је у Митрополији загребачко-љубљанској јако инсистирао патријарх Порфирије, личност велике едукативне и духовне силе нашега времена и ја мислим да је то прави пут. Посебно исходећи из хришћанског учења наше цркве која јасно говори да треба опростити, да треба вољети и да се треба међусобно уважавати. И у том смислу треба поштовати наше сусједи друге вјере. Господ нас упућује да се не смијемо дијелити национално, религијски и другачије него је сваки човјек наш ближњи. Ако је гладан – нахрани га, ако је жедан – напоји га, каже Господ. Ако нема никакву потребу – удијелимо му осмијех и лијепу ријеч, утјеху и разговор. То је тај пут којим треба да иду и свједоче хришћани. Нама је овдје циљ и да окупимо наш народ, да га охрабримо, да га утврдимо у вјери и да га окупимо око цркве, јер без тога је наш народ, кроз историју се то показало, почињао да лута. Да не би до тога долазило, једина чврста котва душе је црква.

што хришћанским вјерницима и људима уопште поручује православни Васкрс?

Христос нам је са крста све опростио, али Јован Златоусти каже, и његова бесједа се чита на Васкршње јутро, да ко је побожан и богољубив нека приђе. Дакле, мора постојати минимум вјере да би човјек то јутро ушао у цркву и примио те дарове. Бог не гледа, каже Златоусти, да ли смо ми постили једанпут или десет пута, што је наравно за нас људе јако важно, али је кључно да ли смо ми смогли снаге да прихватимо његов дар, а то не можемо ако се не трудимо. Христос је припремио наше спасење, али ми смо слободне личности које треба Христосу да кажу: 'Ево слуге Божијег. Нека буде по ријечи Твојој.' Нама Васкрс сваке године поручује да не треба да сумњамо да ће Спаситељ да нас помилије, ако му приступамо искрена и чиста срца. ■

Од Поклада до уранка

'У свим васкршњим обичајима важна је симболика јаја које је заправо симбол живота, из њега се може развити нови живот', каже историчар и истраживач културне баштине Срба Вељко Максић

Упркос модерним трендовима, већина српског становништва у источној Славонији и западном Срему још увек практикује многобројне обичаје који су уско везани за хришћанску православну веру. Припреме за Васкрс, који је пред нама, свакако почињу постом, духовним и телесним који траје седам недеља. Период пред пост, односно недеља уочи самог почетка поста, назива се Беле или Велике покладе. Тада се у многобројним селима источне Славоније и западног Срема организују тзв. мачкаре. Тада деца, негде и одрасли, маскирани у различите маске иду од куће до куће поздрављајући домаћине док их ови дарују поклонима, обично јајима која ће се касније фарбати пред сам Васкрс.

Фарбање јаја и њихова симболика су свакако најкарактеристичнији обичајни симболи овог краја, али и свих крајева у којима Срби живе. Још

увек се међу Србима у западном Срему и источној Славонији очувао традиционални начин фарбања јаја у отопини од љуске лука, упркос бројним савременим техникама фарбања. Такође се користе и разне траве и цветови као украси на јајима. 'У нашем крају забележено је да се јаја фарбају на Велики петак, што је пракса и нашег времена. Међутим, у неким местима наши преци су фарбали јаја на Велику суботу јер се на Велики петак није ложила ватра. Поједини аутори забележили су да су Срби у Славонији некада на јаја осликавали распеће, српски грб, разне звездице, гране са лишћем и цветове', прича историчар и истраживач културне баштине Срба Вељко Максић.

У зависности од места до места, већ од другог дана Васкрса, односно Васкршњег понедељка, православни верници посећују гробове својих најмилијих сродника и предака. Том приликом

свештеник чита молитву над гробом покојника и прелива га црвеним вином, баш као и на самом чину сахране. 'У свим овим обичајима важна је симболика јаја које је заправо симбол и живота и смрти, из њега се може развити нови живот, али и не мора. Вероватно то и јесте разлог зашто су хришћани управо у томе видели неку симболику и поруку јер јаје, између осталог, симболише небо и земљу, обавијено је љуском. Када је преливање гробова у питању, укућани опет на гробове својих покојника доносе јаја баш као што су их за Васкрс међусобно размењивали. У нашој средини прелив гробова се одржава у различито време од места до места, али је то обичај који се обавља након Васкрса', објашњава Максић.

Духовна димензија видела се и у неким другим обичајима, поготово када је у питању кумство као хришћанско духовно сродништво. 'Прво офарбано јаје обично се боји у црвено и оно се оставља у кући током целе године. То је тзв. чуваркућа. Такође, офарбано јаје некада се стављало у погачу која се пекла куму и носила се њему за Васкрс', каже Максић.

Други дан Васкрса проткан је такође низом обичаја. У неким српским крајевима овај дан назива се и Побусани понедељак, када се излази на гробове најближих сродника и по обичају гробове треба побусати бусењем зелене траве. У неким крајевима, па тако и у местима западног Срема и источне Славоније, овај дан се назива и Водени понедељак.

'Овај обичај се практикује другог дана Васкрса када код нас у Даљу девојке водом поливају момке. Није ми познато од када је и за који обичај је везан, али се одржао до наших дана. Оно што је, такође, везано за Даљ, али нема неке директне везе са празником, међутим обичај траје педесетак година, то је да се на Васкрс одиграва фудбалска утакмица између ожењених и нежењених мушкараца. Утакмица се одржава пре Васкршњег ручка, мада дружење зна и да се одужи. У Даљу, али колико ми је познато и у другим околним местима, након Васкршње литургије одржава се такмичење у куцању јајима. То је свакако новији обичај који код нас траје неких двадесетак година у цркви', прича водитељка фолклорне секције скуд-а 'Бранко Радичевић' из Даља Ђурђица Кикановић.

Иако није директно везан за Васкрс, а с обзиром да се ове године Васкрс прославља дан уочи Ђурђевдана, вреди поменути још један леп обичај овога краја који је карактеристичан за Даљ, али и нека околна места. Реч је о Ђурђевданском уранку. 'Од како знам за себе ишла сам на Ђурђевдански уранак, а овај обичај је активан јако дуго и одржан је готово без престанка, мислим да није само две-три године након рата и мирне реинтеграције. Тада се ујутро, пред зору, окупе обично момци и девојке, некада давно ишло се са коњима и колима, а сада са тракторима и приколицама. Затим се креће у манастир Успења пресвете Богородице у Даљ планини на јутрење где служи игуман или свештеник. Трактори се ките врбовим гранчицама или копривом, преузима се литија и са њом се враћамо у село, пролазимо улицама, а мештани излазе из својих кућа и чисте нас колачима, ракијом, вином, поготово они који су тада свечари, односно славе славу. Поворку завршавамо пред црквом где одлазимо на литургију и уносимо литију у цркву. Последњих година у овом обичају учествују и наши фолклораша који долазе обучени у народне ношње', прича Кикановић.

У овом крају већина људи Васкрс заправо назива Ускрс, што је такође правилно и припада српском народном језику. Ипак, већина православних овога краја на Васкрс се поздравља са 'Христос васкрсе', неки и са 'Христос воскрес', док готово нико не поздравља са 'Христос ускрсе'. Како год било, његошеве речи да 'Нема дана без очнога вида, нити праве славе без Божића' могле би се применити и на Васкрс који се уосталом у народу назива и најрадоснији хришћански празник којим је живот победио смрт. ■

Ђурђевдански уранак у Даљу

Васкршњи обичаји Срема и Славоније

пише
Срђан
Секулић

Храм Христа Спаситеља у Бањалуци (фото: Дејан Ракита/PIXSELL)

Искушења НОВОГ СУЖИВОТА

Бањалуку је крајем 1969. погодио разоран земљотрес. Разарања нису поштеђени ни вјерски објекти. Обнову владичанског двора помогла је католичка, а обнову бискупије Српска православна црква. И једни и други помогли су да се обнове порушене џамије

Бањалучки крај остао је након Другог свјетског рата рањен и унакажен усташким злочинима. Осим што је огроман број Срба из данас највећег града Републике Српске одведен у Јасеновац, ужасни злочини почињени су у бројним бањалучким насељима, а усташе су се по злодјелима нарочито 'истакли' у селима Шарговац, Мотике, Дракулић и Пискавица.

Страхоте и трауме из рата остале су у сјећањима локалног становништва деценијама после рата. У таквој атмосфери било је прилично незгодно поново изградити повјерење и суживот.

Иако се новоуспостављена комунистичка власт свим силама трудила да убиједи све народе и народности да у новој држави забораве шта се дешавало у првој половини четрдесетих, тешко да би до стабилизације прилика у Бањалуци и околини дошло да се обнављању порушених веза међу дојучерашњим комшијама нису умијешала и свештена лица.

Да ли су и свештена лица били продужена рука 'службе' никада није потврђено, иако су злонамјерни често користили прилику да то славодобитно устврде. Како за то нису имали

никакве доказе о томе је и данас, са дистанце од неколико деценија, бесмислено говорити. Али, није бесмислено присјетити се шта су радили и говорили поглавари три највеће конфесије у граду на Врбасу током шездесетих и седамдесетих година прошлог вијека.

Једно име се у тој причи посебно истиче – андреј фрушић. За епископа бањалучког изабран је у мају 1961. и са народом Крајине остао је све до 1980. године, када га је наслиједио владика Јефрем који је и данас на челу бањалучке епархије. По рођењу Сремац, основно и средње школовање завршио је у Новом Саду, а Богословски факултет у Београду. Прије доласка у Бањалуку био је на челу епархије црногорско-приморске, данашње митрополије.

Први његови потези на подручју Крајине били су усмјерени на консолидацију и јачање Српске православне цркве. Хроничари тог времена забиљежили су да је успио успоставити добре контакте са градским властима и испословати добијање дозволе за изградњу саборног храма, непосредно уз владичански двор (данас црква Свете Тројице у Бањалуци). Такође, широм епархије почела је обнова храмова срушених у рату. Успоставио је и процес занављања свештеничког кадра, шаљући велики број младих на школовање на богословске факултете. Истовремено, што је најважније за ову причу, епископ Андреј је инсистирао на грађењу добрих веза са представницима остале двије доминантне конфесије у Крајини, са муфтијом Мехмедом Захировићем, а нарочито са бискупом бањалучким Алфредом Пихлером.

Владичански двор и бискупија у Бањалуци смјештени су на сусједним парцелама. Између двије зграде била је тек једна ниска ограда са капијом кроз коју су готово сваке вечери њих двојица долазили један код другог на партију шаха. Релаксирању односа нарочито је допринијело Пихлерово извињење за усташке злочине 1963. године, чиме је постао први службеник Ватикана који је то учинио.

Бањалуку је крајем 1969. године погодио разоран земљотрес који је однио људске животе и направио огромну материјалну штету. Разарања нису поштеђени ни вјерски објекти, а најгоре су прошли објекти католичке цркве. Оштећења је претрпјела и сама бискупија, али и централне градске џамије. 'У Бањалуци немамо ни једне цркве, па смо епископа господина Андреја замолили да наши вјерници присуствују литургијама у српско-православној цркви... Никад нисмо били ближи власти и осталим братским вјерским заједницама. Уопште, несреће зближују људе и никад једни другима нисмо били потребнији', рекао је београдским Новостима недуго након земљотреса бискуп Пихлер.

Славко Подгорелец, легендарни бањалучки публициста и новинар, забиљежио је да су католици у Слатини код Бањалуке све до 1986. године своје обреде обављали у просторијама православне цркве. Интересантно је да је обнову владичанског двора помогла католичка, а обнову бискупије Српска православна црква. И једни и други су помогли Исламској заједници да обнови порушене џамије. 'Земљотрес је срушио шест џамија, а на подручју Бањалуке онеспособио укупно 20 објеката Исламске вјерске заједнице, па су уочи Бајрама муслимански вјерници принуђени да сви обреде обављају у тешко оштећеној џамији Ферхадији', причао је тада муфтија Захировић.

Андреј Фрушић преминуо је 1986. године у Сремској Митровици. Сахрањен је у манастиру Крушедол уз присуство бројних Бањалучана. Алфред Пихлер преминуо је у мају 1992, а Мехмед Захировић 1997. године.

Овај потоњи био је живи свједок новог ратног лудила на подручју Босне, укључујући и минирање најљепших бањалучких џамија Ферхадије и Арнаудије. И док је Ферхадија поново подигнута прије неколико година, обновљена Арнаудија биће отворена 7. маја, чиме ће симболично бити отворен нови круг међусобних односа три народа и три вјере на бањалучком подручју. ■

Како су три бањалучке вјерске заједнице градиле повјерење

пише
Жарко
Марковић

Чувари Христовог гроба и традиције

Иако су Врличани данас махом расути по свету, не заборављају своју аутентичну традицију. Тако се и ове године враћају свом завичају и окупљају око Цркве Светог Николаја у овом градићу у Цетинској крајини, да обиђу своја имања и са земљацима и фамилијом прославе велики празник

Јединствен васкршњи обичај, забележен само у светом граду Јерусалиму и у далматинском градићу Врлици, већ вековима се у врличком крају преноси с колена на колена. А и ове године ће се од Великог петка до Васкрса у Цркви Светог Николаја у Врлици чувати Христов гроб. Двадесетак мушкараца у традиционалним ношњама од петка до недеље ће се у паровима на сваких неколико минута смењивати на стражи поред плаштанице, која симболизује Христов гроб. Реч је о обичају када ова јединствена 'стража', уз благослов свештеника, приступа чувању Христовог гроба.

Ритуал почиње окупљањем чувара на Велики петак и избором харамбаше – честитог и виђеног домаћина који руководи церемонијом. Када се у цркву унесе плаштаница, чувари предвођени харамбашом ступају у цркву 'на стражу'. По два војника обучена у живописну ношњу тог краја смештају се око плаштанице коју чувају све до Васкрса. Харамбаша лупањем пушком о под даје знак за смену чувара, а смене су, иако честе, готово не приметне, војници и харамбаша посебно воде рачуна да не ремете ток литургије. Чувари присуствују сваком богослужењу, а растају се на дан Ускрса уз обећање да ће се састати и наредне године.

Како објашњава један од харамбаша и председник Удружења Чувари Христовог гроба Драган Павловић, Чувари Христова гроба једини имају право да у цркву уђу наоружани. 'И кубуре су део традиције. У време турских освајања Чувари Христовог гроба су оружјем чували храм и вернике да би могли у миру да прославе Васкрс', каже Павловић.

Живописна ношња коју стражари носе вредан је и богато украшен ручни рад, који подсећа на времена ускочких бојева када је у овом крају била млетачко-турска граница. Без оружја ова ношња је тешка око 15 килограма, а када чувари за појас задену кубуре и сабље, она отежа за још неколико.

Још једна посебност ове раскошне ношње је та да је не може понети свако, већ само они који су пореклом из врличког краја. То морају првенствено да буду поштени младићи, без мрља у биографији. Некада су то били младићи који су и ступањем у ову посебну 'војску' показивали да су стасали за женидбу. Да би ушли у ред чувара, морали су да буду крштени и посвећени цркви.

Чување Христовог гроба постоји као обичај и код католичког становништва из Врлике. 'Код католика се обред чувања Христовог гроба ни по чему не разликује од нашег, осим што ми носимо јакну, трлаган, преко рамена као плашт, а они је облаче', објашњава Драган Павловић који је у одреду чувара више од 50 година.

Чувари Христовог гроба

Тачни подаци о самим почецима овог обичаја нису забележени у историјским изворима, али према усменим предањима постоји већ четири века. 'Претпоставља се да су пре 400 година, када су на простор око Врлике продирали Турци из Босне преко Динаре, мушкарци обучени у ношњу и наоружани чували вернике и свештенике током богослужења', каже Драган Павловић.

Традиција чувања Христовог гроба, за коју Павловић истиче да ни у време Другог светског рата није прекидана, по одласку српског народа у избеглиштво замрла је на десетак година, али је 2005. обновљена, и то у батајничкој цркви Рођења пресвете Богородице. Чувари Христовог гроба и ове јединствене традиције врличког краја основали су удружење у Београду, где је велики број Срба Врличана избегао након Олује. Постарали су се да овај обичај буде уписан и на Листу нематеријалног културног наслеђа Србије, а сваке године уочи Васкрса одлазе у Врлику да с поносом и радошћу наставе традицију својих предака.

Иако су Врличани данас махом расути по свету, не заборављају своју аутентичну традицију. Тако се и ове године враћају свом завичају и окупљају око Цркве Светог Николаја у овом градићу у Цетинској крајини, да обиђу своја имања и са земљацима и фамилијом прославе велики празник, чији су једна од неизоставних атракција баш Чувари Христовог гроба. Ове године биће их двадесетак да употпуне свечарску атмосферу.

Чувари годинама учествују на многобројним црквеним службама и догађајима, редовно посећују Јасеновац, Јерусалим и многа друга места важна за идентитет српског народа. Ове године на грудима харамбаше засијаће и орден Светог Саве другог степена, који им је Српска православна црква доделила прошле године за 'непрестани

труд на очувању вековне традиције православних Срба врличког краја и несребичан рад на обнови далматинских цркава'. Управо су за Цркву Светог Николаја у Врлици иницирали обнову и окупили донаторе и добротворе. Црква је заједно са парохијским домом подигнута 1618. године као велика, градска црква јединственог изгледа у Епархији далматинској. У последњем рату претрпела је оштећења унутрашњости, а након вишегодишње обнове, прошле године освештан је нови фрескопис, а донатори и иницијатори обнове храма награђени су ордењем Српске православне цркве. Међу њима и Чувари Христовог гроба, који су као иницијатори обнове постали носиоци ордена Светог Саве другог степена. Речи владике далматинског Никодима приликом говора по освештању иконописа – да је ово сада најлепша и најуређенија црква у Епархији далматинској, с великим поносом истичу. ■

ИМПРЕСУМ

Година XVII / Загреб | петак, 03/05/2024

ПРИВРЕДНИК #221

Издавач
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
ДИЗАЈН
Парабуреау /
Игор Станишевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарџија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савјета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовићева 18,
10 000 Загреб
Т/Ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

селу Храстину које су у ноћи с 24. на 25. априла 1945. године убили припадници Првог усташког обрамбеног здруга, тзв. лубурићевци. Колеборација је одржана код споменика из 1977. који је лани обновио Савез Рома 'Кали Сара', у сарадњи с општинском Марија Горица и саборским заступником Вељком Кајтазијем. РОБЕРТ КОРЕНИЋ из Кали Саре истакнуо је рад МАРИЈА ШИМУНКОВИЋА и ЂОРЂА МИХОВИЛОВИЋА, хисторичара који су у својој књизи описали злочин у Храстину.

— Прије 79 година на овом су мјесту покопани посмртни остаци жртава једног од највећих усташких злочина над Ромима изван јасеновачког концентрацијског комплекса. Више од 40 особа, Рома, Синта, трудница, дјецe, жена и мушкараца под окриљем ноћи лишено је живота само пар тједана прије ослобођења земље. Били су артистичка, циркуска скупина која је у тмурним ратним временима доносила радост у села и градове, међу становништво уморно од рата, оковано у оквиру тешке свакодневице ндх – рекао је Коренић. Нагласио је да су чланови страдале групе браће Винтер у константним миграцијама рађани у Њемачкој, Аустрији, Швицарској, Пољској, Чешкој, Мађарској, Румуњској и Југославији.

— Прије злочина натјерали су их да пред њима наступе. Како се морао осјећати Стефан Винтер, вођа ова скупине? Њемачки ветеран из Првог свјетског рата. Избјегао је судбину своје фамилије, својих другова тако што се сакрио. Када су усташе отишле, дошао је у Марију Горицу и сазнао истину – истакнуо је Коренић.

— Кад сам био у овдашњој основној школи на промоцији књиге о овом покољу, рекао сам да ћу све учинити да гробље и споменик, који је тада био у јако лошем стању, буду другачији и у томе смо успјели. Већ смо три пута организирали колеборацију и вјерујем да ће она бити традиционална – рекао је Вељко Кајтази. Нагласио је да су споразумима са саба рх омогућили да Кали Сара почне одржавати сва гробља у Хрватској на мјестима на којима су Роми побијени. Подсјетио је како је након јасеновачког пробоја 22. травња за два дана дошло до масакра Рома за које се дуго година није знало да су били Роми, јер су имали другачија имена.

— И дан данас доживљавамо да много Рома мијења имена и презимена да би опстали у срединама у којима се налазе, па чак и дјетету кад се роди дају имена која носи већинско становништво – рекао је Кајтази и нагласио да још 2012. нитко није сањао

Код споменика у
Марији Горици

да ће бити организиране колеборације за Роме у Уштици, а да је то постигнуто захваљујући подршци Владе премијера Пленковића.

Убијена су најмање 43 члана групе, међу којима су биле жене, дјеца и труднице. На крају рата жртве су ексхумиране и покопане на гробљу.

■ Ненад Јовановић

Од Данице до Јасеновца

Даница је била први сабирни логор у ндх, основан је 15. априла 1941. и трајао је до септембра 1942. године

СРПСКА православна црквена општина Копривница и Велики Поганац, у сарадњи са Вијећем српске националне мањине Копривничко-крижевачке жупаније и Вијећем српске националне мањине Града Копривнице, одржали су молитвени помен – парастос за Србе и жртве других националности страдале у усташком логору 'Даница' током Другог свјетског рата.

Осим српских вијећника, присуствовали су представници копривничких градских и жупанијских власти, локалних антифашистичких удружења и потомци жртава. Обиљежавање је почело заједничком пригодном молитвом великопоганачког пароха БРАНИСЛАВА ТОДОРОВИЋА и копривничког пароха РАДОВАНА ДИМИТРИЈА, а наставило се разгледавањем новоуређеног спомен-дома у коме се налази стални постав под називом 'Од Данице

Парастос у Даници

до Јасеновца'. Том приликом испред Града Копривнице и Копривничко-крижевачке жупаније говор су одржали замјеница копривничког градоначелника КСЕНИЈА ОСТРИЖ (независна), и замјеник жупана РАТИМИР ЉУБИЋ (хдз), док се у име вснм-а Копривничко-крижевачке жупаније свима обратио потпредседник ГОЈКО ЛЕБАН. Наведени говорници нагласили су значај одржавања историјског сјећања на усташки злочин из Другог свјетског рата. Даница је била први сабирни логор у ндх, основан 15. априла 1941. и трајао је до септембра 1942. године. Смјештен је на простору затворене истоимене творнице ке-

мијских производа. Кроз логор је прошло око 5.600 заточеника, а постоји поименични попис 4.348 логораша. Највише је било логораша српске националности, њих свеукупно 2.830 па 812 Јевреја, 504 Хрвата, 125 Рома, 30 Муслимана или Бошњака, 15 Црногораца и жртава других националности.

Процјене су да је у логору страдало између 200 и 300 логораша. За ова злочјела су током одговарали готово сви који су били чланови усташке логорске управе – изузев логорника СТЕПАНА ПИЖЕТА. Један од главних ратних злочинаца међу њима, МАТИН НЕМЕЦ 1947. јавно је објешен на тадашњим рушевинама логора.

■ З. Витановић

Мој отац Вук

Представа у продукцији Музеја Вука и Доситеја и Народног музеја Србије изведена је за ђаке

КАО подршка образовном процесу у школовању на српском језику и ћириличном писму, односно моделу А, Српски дом из Вуковара је 24. априла за ученике осмих разреда основних и других разреда средњих школа из Вуковарско-сремске жупаније, организовао приказивање монодраме 'Мој отац, Вук Караџић', у продукцији Музеја Вука и Доситеја и Народног музеја Србије.

Према речима директора ове установе у култури НЕБОЈШЕ ВИДОВИЋА, циљ је пружити подршку ученицима и наставницима, односно обогатити наставне садржаје везане уз реформу српског језика и писма, односно српску књижевност романтизма. — Осим тога, настојимо заинтересовати ученике да стекну навику доласка у позориште и пружити им прилику да се образују на различите начине – објаснио је саму идеју сарадње с музејским кућама из Београда, Небојша Видовић. Текст монодраме написала је Елијана Гавриловић, саветница у Музеју Вука и Доситеја у Београду, а према њеним речима, представа је конципирана као музејска монодрама, у којој глумица Љиљана Јакшић, у улози Мине Стефановић Караџић, приповеда о свом оцу, савременицима тог периода, својој породици, те на сентименталан начин износи своју личну трагедију.

— Представа пружа прегршт могућности да се кроз причу препуну емоција и на основу фактографских података укаже на значај српског реформатора, али и његове ћерке као блиске сараднице – рекла је Гавриловићева. Глумица Љиљана Јакшић, лик ћерке креира преносећи занимљивости из приватног живота те приче о најзначајнијим догађајима и личностима које су својевремено окруживале Вука Караџића те обликовале његов живот и стваралаштво.

— Улажењем у лик кроз најситније детаље из биографије, приказујемо околности оног времена и њену сарадњу с оцем – рекла је Јакшићева. Истакла је да је Мина Караџић можда већини позната као муза песника Бранка Радичевића, а много мање као најближи сарадник оцу. Бавила се пре-

Момент из представе

вођењем песама с немачког на српски и обрнуто, сликањем и стоички изнела низ трагедија из властитог живота.

■ С. Н.

'Три прасета' у Вуковару

Глумци београдског позоришта Велики мали принц насмејали су више стотина вуковарских малишана'

ПЕТЕРО глумаца српског Позоришта Велики мали принц из Београда, извођењем представе 'Три прасета' у вуковарском Српском дому, насмејало је добро познатом причом готово 400 деце предшколског узраста, која вртиће похађају на српском језику и ћириличном писму.

— Заједничко веће општина Вуковар своје делатности у последње време усмерило је према најмлађима, па је то иницирало и данашњу представу за неколико стотина малишана, који су исту могли да прате у два термина – рекао је у име организатора председник Одбора за културу зво-а Вељко Максић. Прича о три прасета прати одрастање бројних генерација, свакако је неисцрпна и једна од популарнијих тема у анимираним филмовима или представама. Екипа млађе генерације глумаца знала је како малишане насмејати, али и потакнути на размишљање о исправности приоритета те солидарности.

— Деца ће имати прилику да уживају, да се развеселе и добро забаве – рекао је пред

Београдски глумци на сцени

ИНФОРМАТОР

почетак представе Максић. Глумица АНАСТАСИЈА ТОШИЋ објаснила је да се ради о веселој представи интерактивног карактера.

— У позоришту сам активна три године и морам признати да уживам у извођењу представа за децу. Веома воле ову бајку, а извођење им је занимљиво. У почетку смо мислили да ће Вук однети победу као главни лик, али деца се све више солидаришу с нама прасићима и функционишемо као тим – рекла је млада београдска глумица. Била је у улози Рилета, најмлађег прасета које воли несташлуке, па тако да прави глупости на сцени, али на крају, од старијег брата, научи лекцију како да пролази кроз живот.

— Деца су апсолутно посвећена гледању и радо учествују. Желе да науче, чак и након представе долазе, питају ме зашто нисам слушала брата, који ме је упозоравао. Највише воле познате бајке али и неке нове, модерне, не толико популарне – говорила је о искуствима рада с децом Тошићева. Глумица сматра да је у времену дигитализације и хиперпродукцији различитих садржаја, децу важно водити у позориште првенствено због развијања маште

— Увек је лепше да нешто визуализујемо. Присутан је и контакт, како би осветлили децу да нису сами, да нису телефони једино што имамо, да је технологија нешто пролазно, да бајке постоје годинама и увек ће постајати – поручила је глумица Позоришта 'Велики мали принц'.

■ С. Н.

Упитна будућност

Нови и стари председник карловачког подбора СКД-а Просвјета Милан Лапчић жели хитно подмлађивање чланства

Милан Лапчић, досадашњи председник карловачког подбора Српског културног друштва Просвјета, изабран је на нови мандат од четири године. Лапчићу је то трећи мандат на функцији председника.

Карловачки подбор има 67 чланова са плаћеном чланарином за 2024. годину,

Судионици изборне скупштине

а скупштини је присуствовало њих 37. У склопу подбора дјелују Књижевно-информативна, Ликовна и Етно секција. Лапчић је побројао све активности у прошлој години: судјеловање у обиљежавању значајних датума, промоције књига, трибине, судјеловање у етно и културним догађајима, израду ручних радова, судјеловање на ликовним изложбама и ликовним колонијама. Нагласио је добру сарадњу с Удружењем антифашиста и српским мањинским вијећима.

— Апелирам да пробамо наговорити чланове из наше етничке заједнице као и из других заједница млађе доби да нам се придруже и учлане јер у противном, с обзиром на просјек година садашњег чланства, будућност нашег подбора ће бити упитна – рекао је нови-стари председник.

Поред планираних стандардних активности за наредно раздобље истакнуте су изложбе слика покојног академског сликара Ђорђа Петровића у Загребу и Карловцу и покретање Меморијала Ђорђа Петровића као нове културне манифестације. У 28 година досадашњег рада карловачког подбора награђено је четворо његових чланова: Ђорђе Петровић наградом Сава Мркаљ СКД-а Просвјета, Владимир Фундук наградом Никола Тесла СНВ-а те ТАТЈАНА ВУЈИЧИЋ и МИЛАН ЛАПЧИЋ Златним значком Просвјете. Српски мањински дојупан ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ истакавши важност постојања подбора без обзира на недостатак младих и млађих чланова. Истовремено је индиректно критиковао карловачке Србе којих према посљедњем попису становништва има око четири хиљаде, а на задњим парламентарним изборима тек је њих 95 гласало на розом – мањинском листићу за представнике српске заједнице у РК.

Прошле године подбор је располагао са нешто више од 8.600. еура, утрошено је нешто мање од 7.700. еура тако да је на рачуну подбора остало 940 еура.

■ Милан Цимеша

Сајам цвећа и туризма

Овогодишњи Сајам у Општини Ердут приувакао је највећи број излагача досад

Сајам цвећа и сеоског туризма у Даљ планини окупио је више од 30 излагача. Домаћин и један од организатора Сајма било је мађарско Културно-уметничко друштво Шандор Петефи из Даљ планине, чији је председник Емерик Хуђик изразио задовољство великим бројем излагача, али и посетилаца.

— Ми смо домаћини, али без подршке Туристичке заједнице и Општине Ердут овај Сајам не би могли да организујемо, рекао је Хуђик захваљујући се и Демократској заједници Мађара Хрватске на подршци. Било је то 16. издање Сајма цвећа који је почео са седам излагача, а овај пут је окупио њих 30. Сваке године покушавамо да осмислимо нешто ново и боље и видимо

пуно познатих лица, која сваке године долазе на сајам и купују, а највише ме радује што је из године у годину све више цвећара, рекао је Хуђик.

— Сајам је из године у годину све богатији и квалитетнији. Један је од првих такве врсте на подручју Осјечко-барањске жупаније, па и шире. Драго ми је да се и ове године окупио велики број излагача, међу којима је било и нових, који желе да излажу своје производе – рекао је начелник општине Југослав Весић, изразивши задовољство интересом посетилаца који су уживали у понуди цвећа, богатој гастрономској понуди те културно-уметничком програму.

Излагачи и посетиоци

У организацији Сајма, интензивно су били ангажовани радници општинског комуналног предузећа Чворковац из Даља. Према речима директорке Анђелке Томашевић, организовали су и једну еколошку радионицу за децу, обележавајући истовремено и Дан планете Земље. Децу путем квиза желе да науче како да од отпада створе нову вредност.

— Захваљујући спонзорима, припремили смо и награде, које ће им помоћи у даљњем школовању. Жеља нам је да деца развијају еколошку свест и навике које ми одрасли немамо. Наша деца су добри учитељи, када је у питању еко зона – нагласила је Томашевићева.

■ С. Н.

Приказ традиције

Жене из Бршадина, Бијелог Брда, Маркушице, Острова и Буковца припремиле су изложбу старина

Бршадински подбор Српског културног друштва Просвјета и секција Свилен конач организовали су у месном Дому културе Изложбу ручних радова и старина те презентацију старих заната, алата и кућне радиности. Посетиоци су имали прилику да разгледају старе употребне предмете, ћилиме, лампе, ручне радове и друге рукотворине. Изложбу је отворила Јована Марић, председница бршадинске Просвјете и чланица секције Свилен конач. Прошле године прославили су првих десет година рада, а тренутно

Изложба у Бршадину

броје 20 чланица, које својим активностима чувају традицију овог краја.

— Могу да изразим задовољство што се чланице Свиленог конач максимално ангажују да све планиране програме успешно и реализујемо. Млада сам, али ме све то занима и зато сам им се придружила. Сматрам да је лепо и важно да се негује традиција посебно у време модернизације друштва, што у одређеној мери утиче на одрицање од неких традиционалних вредности – рекла је Марићева. Уз чланице секције, допринос изложби пружиле су и чланице Удружења жена Пудар'це из Бијелог Брда, Златне руке из Маркушице, Нура из Острова и Буковачка вила из Буковца. Жене из Буковца, са подручја Општине Петроварадин, први пут су учествовале на изложби и одушевиле се дочеком домаћина. — До сарадње је дошло захваљујући познатствима неколико наших чланица са удружењима на истоку Хрватске – испричала је председница Буковачке виле, Драгана Амићић. Удружење се представило сланим и слатким производима које су посетиоци дегустирали. Реч је о релативно младом удружењу, које је у три године постојања окупило 30-так чланица. На првом месту се баве хуманитарним радом.

■ С. Н.

Припрема за сцену

Одбор за културу зво-а провео радионицу о правилном одевању и шминкању за чланове куд-ова

РАДИОНИЦА о правилном одевању и шминкању за потребе фолклорне сцене, намењена стицању нових знања и вештина за чланове културно-уметничких друштава са подручја деловања зво-а, одржана је у Вуковару.

— Идеја о радионици настала је из потребе, јер чињеница је да наше улагање у фолклор не зависи само од финансијске помоћи, него и од едукативног дела. Заједничко веће општина организује традиционалну школу фолклора, од прошле године имамо и Летњу школу фолклора коју организујемо на простору Републике Србије, где је попутни садржај, осим фолклорног, национални идентитет, историја и културно

наслеђа Републике Србије и српског народа – рекао је у име организатора Вељко Максић, председник Одбора за културу зво-а. Покренули су и серију малих радионица којима помажу овдашњим културно-уметничким друштвима, како би у визуелном смислу напредовали, односно имали што квалитетнији и лепши изглед на сцени. — Споменута радионица је иницирана са намером унапређења сценског ефекта те како би се чланови културно-уметничких друштава, правилно шминкали за наступе, јер сцена захтева посебну врсту шминкања, а опет у складу са традиционалним наслеђем – нагласио је Максић.

Радионица у Вуковару

Више од 30 учесника радионице имало је прилику да присуствују предавању Ане Мирковић и Далибора Милованчевића, дугогодишњих чланова Ансамбла народних игара и песама Србије Коло.

■ Сенка Недељковић

Средства за обнову храмова

Ријеч је о цркви Св. Михајла Арканђела у Великој Мучни, Св. Георгија у Војаковцу и Св. Саве у Крижевцима

ОБНОВА православних храмова у крижевачком и копривничком крају може се очекивати у ближој будућности. Закључак је то који се намеће након недавне информације Министарства културе и медија. Наведено Министарство објавило је резултате конкурса за програм очувања и заштите непокретних културних добра. Према тим резултатима, осигурана су финансијска средства у износу од 22 милијуна евра за 577 програма, од чега је за 23 пројекта из Пригорја и Подравине намијењено 900 хиљада евра. Осим католичких цркави и других објеката од историјско-културног значаја, у програм обнове ушло је неколико православних цркави. Ријеч је о цркви Св. Михајла Арканђела у Великој Мучни која је добила 70 хиљада евра за санацију кровишта, цркви Св. Георгија у Војаковцу за коју ће да буде утрошено 13 хиљада евра за истражне радове и израду

техничке документације те цркву Св. Саве у Крижевцима којој је одобрено 13 хиљада евра за конзерваторско-истражене захвате.

Поред споменуте цркве у Великој Мучни, највећи износ од 35 хиљада евра добила је и једна од најстаријих цркава Св. Николаја у Војаковачком Осијеку којој је предвиђена обнова. Вијест о будућим пројектима који је се односе на очување и уређење цркви обрадовала је многе, а посебице мјештане Војаковачког Осијека. Најстарији међу њима са одушевљењем су реаговали.

— Задовољан сам што је напослетку додијељен новац за обнову. Било је и вријеме и мислим да је стварно био задњи час да се нешто подухме. Ова црква је међу најстаријима и најпознатијима, а задњи пут је обновљена давних 70-тих година. Од тада, нажалост, доста је оштећена и била би штета да пропадне. Наши стари причали су да је прву цркву градила српска кнегиња Катарина Бранковић Кантакузина, а ту је још спомињање неке цркве на брду Михаљ или како ми кажемо Мијаљ. Нека се ради и чува за будуће генерације – казао је Драган Витановић. Везано за цркву своју изјаву дала је и Неђељка Вучић, такође једна од најстаријих мјештанки.

— Лијепо да се већ једном крене са поправком цркве. То већ дуго сви очекују и подржавају. Црква нам је јако важна, посеб-

Свети Николај у Војаковачком Осијеку

но ради служби и других догађања кад је посећујемо. Некада се народ окупљао око ње, посебно за црквену славу, тад је и било најљепше. Захвале за ову будућу обнову иду и нашем свештенику Ђорђу Филиповићу који је то све на потицај мјештана предлагао држави. — истакнула је Неђељка.

■ З. Витановић

Епископ у Поганцу

Након литургије одржано је послужење на којему се наставило дружење епископа Кирила са православним вјерницима

СРПСКА православна општина Велики Поганац угостила је епископа буеносаиреског и јужноцентрално америчког те администратора Загребачко-љубљанске митрополије Кирила.

Том пригодом у великопоганачкој цркви Св. Георгија служена је литургија којој су осим локалног православног свештества, присуствовали бројни припадници српског народа из поткалничких крајишких крајева те копривничког дијела Подравине. Након литургије одржано је послужење на којему се наставило дружење епископа Кирила са православним вјерницима.

— Вјера твоја спасла те је, иди са миром. Дакле, вјера је темељ нашег духовног живота, она није резултат никаквога знања овога свијета нити се она може достићи никаквим мудровањем, филозофијама овога свијета, она је резултат односа свих генерација људи са Богом – рекао је Епископ Кирило и истакао да се Васкрсење Христово издваја из свих других духовних догађаја.

■ З. Витановић

Водовод у Војаковцу

Ради се о новој водоводној мрежи у дуљини од 17,5 километара

ГРАД Крижевци може се похвалити још једним инфраструктурним пројектом. Ријеч је о изградњи нове водоводне мреже у склопу еу пројекта 'Реконструкција и изградња водоопскрбе и одводње на услужном подручју Водних услуга д.о.о. Крижевци'. Циљ пројекта је да се многим крижевачким мјестима омогући приступ водном ресурсу. Радове који се у ту сврху изводе у Војаковцу, обишли су недавно крижевачки градоначелник МАРИО РАЈН (Независни), замјеник генералног директора Хрватских вода ДАВОР ВУКМИРИЋ те директорица Водних услуга ХЕЛЕНА КРАЉ-БРЛЕК. Да би се изградио будући водовод из Националног програма отпорности и опоравка осигурано је 13,5 милијуна евра.

— Ради се о водоводној мрежи у дуљини од 17,5 километара и Граду Крижевцима изнимно је битно да уз подршку свих партнера на овом пројекту, посебице Хрватских вода, он напредује према очекивањима како би насеља овог дијела града што прије добила воду – истакнуо је градоначелник Рајн. Давор Вукмирић истакнуо је да је пројект био квалитетно припремљен, што је резултирало добивањем средстава из Националног програма. Сви радови су изведени у предвиђеним роковима, а њихов завршетак очекује се крајем идуће године.

■ З. В.

Stogodnjak (736)

3. 5. – 10. 5. 1924: u dva banatska sela izbili su krvavi sukobi između Nijemaca i Srba. Pritom je teško ranjeno 16 osoba, od kojih ih je nekoliko u životnoj opasnosti. Povod za sukob bila je zemlja na koju su istodobno polagali pravo i Srbi i Nijemci. Stefan Kraft, predsjednik njemačkog poslaničkog kluba, upoznao je skupštinske zastupnike s izvještajem iz kojeg je vidljivo 'da je prije oslobođenja 1918. više od 600 njemačkih obitelji iz Lazareva i Martinice od jedne mađarske banke kupilo oko 2300 jutara zemlje. Ta im je zemlja po ministarstvu za agrarnu reformu poslije oduzeta i razdijeljena agrarnim interesentima srpske narodnosti iz Velikog Bečkereka. Stanovnici Lazareva i Martinice obratili su se sudu u Velikom Bečkereku, tražeći da im se prizna vlasništvo nad oduzetom zemljom. Sud je to i presudio, naredivši da se oduzeta zemlja ima vratiti prvotnim vlasnicima...' Tako su počela trvenja i sukobi, a sve je izmaklo kontroli početkom mjeseca kad se oko 200 srpskih seljaka, oboružanih batinama i motikama, ali i puškama, okupilo na ovom zemljištu, tražeći da ponovno uđu u posjed. Uslijedio je krvavi sukob s tragičnim posljedicama.

* pred prepunom dvoranom suda u Beogradu započeo je neobičan proces, za kojeg su pokazali interes i neki strani mediji. Sudi se francuskom kapetanu Rajmondu Carlieru, optuženom da je u listopadu 1923. godine, u sobi beogradskog hotela 'Palace', metkom iz revolvevera pokušao ubiti švicarskog trgovca drvetom Jeana Isellia, koji je nekoliko sati iza toga preminuo u bolnici. Slučaj je prepun zagonetki – od toga da je istom prilikom ranjen i sam Carlier, zbog čega se u početku posumnjalo da su obojica bili mete nepoznatog ubojice, pa sve do toga da je zločin unaprijed planiran, jer je Carlier bio nepovratno zaljubljen u žrtvinu prelijepu ženu (a neki govore i u samog Isellia). Kad je obavljena obdukcija mrtvog tijela pojavila se nova zagonetka: u žrtvinu tijelu nađeni su tragovi arsena, pa je odmah pala sumnja na Carliera – kad ga već nije uspio otrovati, dokrajčio ga je metkom u glavu, a sebe namjerno ranio kako bi prikrio motive i za sve optužio nepoznatog ubojicu 'koji je pucao kroz otvoreni prozor s dvorišne strane hotela...' Tome u prilog išla je i činjenica da su toksičkom pretragom i u Carlierovom tijelu nađene supstance arsena. Zagonetna je i cijela priča o njihovom poznanstvu. Prvi put su se, navodno, susreli 1918. u Cirihi, u vrijeme kad je Carlier bio francuski vojni ataše u Švicarskoj, i nakon toga ostali nerazdvojni. Ali ne zbog njegove žene, već – kako su tvrdili neki svjedoci u istrazi – zbog Carlierovih homoseksualnih sklonosti. Suđenje je izazvalo, pišu novine, 'posebno zanimanje kod ženskog dijela svijeta. Neke dame su bile toliko uzbuđene da nisu mogle prikriti svoje oduševljenje, govoreći: 'Kako je lijep, oh, kako je samo lijep...'

■ Đorđe Ličina

Vapingom protiv pušenja

Iako je manje štetan od pušenja, vaping nosi i neke rizike. Mnoge e-cigarete deklarirane kao 'bez nikotina' sadrže nikotin. Neki proizvođači stavljaju veće količine od deklariranih i tako direktno ugrožavaju potrošače i one u njihovoj okolini

JEDNOM davno prije mnogo ljeta... baš kako počinju sve bajke svijeta, u zelenom kutku Evrope desio se skandal. Na blagim brežuljcima južne Austrije ljudi su stoljećima proizvodili vina. Neka su bila odlična, neka jako dobra, a neka, kako to uvijek biva, nešto lošija. Puno je toga ovisilo o tlu, količini kiše, temperaturi zraka, vremenu berbe i sličnom. U lošim godinama i vino je bilo lošije pa su svi patili. Podrumari, jer se vino slabije prodavalo, mušterije, jer su pili lošije vino, a i svi drugi uključeni u taj lanac. I onda, negdje krajem sedamdesetih godina prošlog stoljeća, neki se genij na tim austrijskim bregima dosjetio i u vino dodao malo dietilenglikola ili kako ga od milja možemo zvati DEG. Tim dodatkom slabije vino dobilo je puninu okusa, postalo slatkasto i ostavljalo utisak da je riječ o vinu iz takozvane kasne berbe. Ta su vina vrlo cijenjena i postižu vrlo visoku cijenu na tržištu. I tako je to išlo nekoliko godina, sve dok 1985. godine neki marljivi laboratorij u Njemačkoj nije otkrio DEG u flaši iz supermarketa. Istog časa zabranjena je prodaja austrijskih vina i skandal je eksplodirao. Na sreću, skandal je bio puno veći od štete. Nitko od konzumenata nije umro i nije imao zdravstvene teškoće. Naime, da biste napravili samoubojstvo takvim vinom i ubili se DEG-om, morali biste popiti tridesetak litara. Vjerujem da bi vas etanol i voda dokrajčili prije toga.

Naravno, kao i mnoge druge kemikalije koje su u širokoj upotrebi, i on ima neka toksična svojstva, ali za ljude jedino u velikim dozama. A DEG je inače poznat i kao antifriz za naše automobile i početni materijal u proizvodnji sredstava za pranje. Njegov rođak, propilenglikol, PPG, još je sigurniji za upotrebu, pa se tako našao u danas vrlo popularnom proizvodu, izmišljenom prije četvrt stoljeća: u e-cigaretama.

Velike kampanje protiv pušenja samo su djelomično urodile plodom. Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije od kraja prošle godine, prerana smrt više od sedam milijuna ljudi bila je direktno povezana sa uživanjem duhanskih proizvoda, a ukupni broj smrti vezanih uz duhan bio je preko osam milijuna. Prema istom izvoru, samo u SAD-u troškovi zdravstvenog sustava zbog pušenja i gubitaka zbog smanjene pro-

duktivnosti iznose oko 1,4 bilijuna dolara godišnje.

Što je to što ubija pušače?

Pušenje je najrašireniji oblik uživanja u duhanu. Smatra se da u dimu cigarete ima oko četiri tisuće kemijskih spojeva. Mnogi od njih su ili otrovi ili izazivaju razne oblike karcinoma. Ili mogu biti oboje. Najveću koncentraciju u dimu cigarete imaju nikotin, katran i ugljični monoksid. Nikotin nije kancerogen, ali je jaka droga. Vrlo brzo izaziva ovisnost, a resorpcija u organizmu vrlo je brza. Samo 15 sekundi nakon udisaja nikotin stiže u mozak. Visoke doze nikotina mogu izazvati povraćanje, grčeve, depresiju, pa čak i smrt, kako smo to naučili iz romana AGATHE CHRISTIE. Nikotin se, naime, upotrebljava kao sredstvo za uništavanje korova. Uživanje duhana u trudnoći može nepovoljno utjecati na normalan rast fetusa.

Katran sadrži nekoliko kancerogenih supstanci, uglavnom poliaromatskih ugljikovodika. Oko 70 posto katrana nakon udisaja dima ostaje u plućima. Postoji vrlo jednostavan način da provjerite ovu tvrdnju. Napunite usta dimom, ali bez udisanja i puhnite dim kroz bijelu tkaninu. Na tkanini će se vidjeti ljepljiva smeđa mrlja. Potom udahnite dim i izdahnite kroz bijelu tkaninu. Na njoj će se vidjeti vrlo slaba smeđa mrlja. Ostatak je u vašim plućima. Ugljični monoksid nastaje

nepotpunim izgaranjem papira i duhana u cigareti. Nema mirisa, boje ili okusa. Vrlo je toksičan, jer se puno efikasnije od kisika veže na hemoglobin u krvi. Smrt od trovanja ugljičnim monoksidom vrlo je česta u požarima i prostorijama s otvorenim plamenom i slabom ventilacijom. Povećana koncentracija ovog spoja može utjecati na kognitivne

U Velikoj Britaniji donesen je plan da se do 2040. stvori generacija koja uopće ne koristi duhanske proizvode. To misle postići ograničenjem dobi u kojoj je dozvoljena njihova prodaja mladoj osobi

sposobnosti, a posebno su ugroženi fetusi. Važno je znati da u slučaju požara u zatvorenim prostorima ugljični dioksid koji je teži od zraka istiskuje zrak u donjem dijelu prostorije, a ugljični se monoksid koji je lakši od zraka nakuplja u gornjem dijelu prostorije.

U dimu nastalom izgaranjem duhana ima i acetaldehida, acetona, amonijaka, akrilnitrila, benzena, aminonaftalena, kroma, kadmija i još nekoliko tisuća drugih spojeva.

Dakle, ako čitajući ovaj tekst niste prestali pušiti, učinite to odmah i sada.

Odakle interes raznih vlada da vi odustanete od pušenja? Razlog se krije u pretpostavci da pušači koštaju zdravstvene sustave daleko više od nepušača. Nedavno istraživanje bazirano na modeliranju mnogih parametara koji utječu na troškove zaključilo je da pušači u dugom razdoblju koštaju jednako ili čak nešto manje nego nepušači, naprosto zato što znatno ranije umiru. Ne bih previše vjerovao tom modelu, ali mu u prilog ide to da je testiran na velikoj skupini ljudi u dobi od 65 do 84 godine. Sve što sam napisao i što su proizvođači cigareta morali napisati na pakovanju svojih proizvoda navelo je mnoge ljude da se okrenu e-cigaretama. Pa hajde da pogledamo kakva je situacija s njima. U principu se ta naprava sastoji od spremnika s tekućinom, grijača za tu tekućinu i cijevi koja se stavlja u usta. U spremniku se nalazi tekućina koja sadrži PEG, PPG i glicerol, koji nisu toksični, kao i različite koncentracije nikotina. Tu se još mogu naći i različiti organski spojevi koji također utječu na sastav dima koji se inhalira. Mnogi proizvođači stavljaju i različite dodatke za miris i okus, vrlo često nepoznatog sastava i utjecaja na zdravlje konzumenata. Veliki dio tog tržišta potpuno je neregulirano, što dovodi do pojave neprovjerenih i vrlo štetnih proizvoda. To se u prvom redu odnosi na količinu nikotina u tekućini. Pokazalo se da mnoge e-cigarete deklarirane kao 'bez nikotina' sadrže nikotin. Cilj je jasan, stvaranje ovisnosti i vraćanje istom proizvodu u zabludi da se ne uživa u nikotinu. Neki proizvođači stavljaju veće količine nikotina od deklariranih i tako direktno ugrožavaju potrošače i one koji su u njihovoj okolini. U engleskoj se literaturi pušenje e-cigareta zove vaping pa hajmo i mi tim putem, dok se ne smisli neki hrvatski izraz, npr. epušenje. Nadam se da ovime ne kršim Zakon o hrvatskom jeziku i tankočutnost naših lingvista.

Dakle, nekoliko velikih država želi regulirati vaping i to naročito područje e-cigareta za jednokratno punjenje. Napori idu u pravcu reguliranja sadržaja punjenja e-cigareta kao i općeg smanjenja korištenja svih duhanskih proizvoda, posebno u mladoj populaciji. U Velikoj Britaniji donesen je plan da se do 2040. stvori generacija koja uopće ne koristi duhanske proizvode. To misle postići ograničenjem dobi u kojoj je dozvoljena njihova prodaja mladoj osobi. Ta dob bi se progresivno dizala i tako na koncu rezultirala generacijom koja nema potrebe za nikotinom u bilo kojem obliku.

Iako je vaping zamjena za standardno pušenje, ipak postoji bitna razlika. U vapingu nema konzumacije katrana i poliaromatskih i drugih spojeva koji izazivaju rak i truju organizam. Vaping je dakle manje štetan od pušenja, ali i nosi neke rizike. Osim gore navedenih, postoji i rizik da grijači element može doprinosti teške metale u dim koji se inhalira.

I da zaključim tekst citatom jednog onovremenog genija, GOETHEA: 'U pušenju ima zlobne neučtivosti i drske asocijalnosti. Pušači kuže zrak nadaleko i naširoko i guše svakog časnog čovjeka koji nije u stanju da u svoju obranu i sam puši.' ■

Premijera premijera

Prvog maja s radom je u Srbiji otpočela nova Vlada. Uz njezinog predsjednika Miloša Vučevića tu je i dvadesetoro ministara koji su zadržali funkcije iz mandata Ane Brnabić, a sudeći po prvim reakcijama javnosti prevladava stav da će to biti vlada kontinuiteta

NOVA srpska Vlada uz premijera MILOŠA VUČEVIĆA imat će i trideset ministara. Premda je nabubрила na preko trideset članova, Vučevićevoj vladi prognoziraju da će biti homogenija i stabilnija od svih prethodnih vlada koje je predvodila ANA BRNABIĆ. Za razliku od Ane Brnabić, koja se uz premijerske dužnosti dugo morala hrvati i s nezadovoljnim naprednjačkim članovima svojih kabineta koji se nisu mirili s Vučičevim nametanjem nestranačke premijerke i popriličnog broja jednako tako nestranačkih ministara, Miloš Vučević ne bi trebao imati takvih problema jer je njegova vlada uglavnom sastavljena od prokušanih stranačkih izvršitelja radova kojima i sam godinama pripada.

Vučević je od svoje prethodnice naslijedio čvrstu jezgru stranačkih i nestranačkih ministara koji već upravljaju najznačajnijim političkim procesima i privrednim i infrastrukturnim projektima koji se trebaju realizirati u četvorogodišnjem mandatu njegove vlade. Njima su pridodani i predstavnici široke lepeze parlamentarnih koalicijskih partnera kako bi Vučevićeva vlada, po ocjeni izvršnog direktora CeSida BOJANA KLAČARA, mogla 'da zadovolji sve različite interese i da može da komunicira sa svim ciljnim grupama'. Klačar je u razgovoru za Tanjug, naime, procjenio da je nova srpska vlada 'balansirana u smislu da pokriva i desno i levo, i prozapadne i prorúske aktere, i ljude koji su vrlo lojalni stranci. Drugo, ovo je velika vlada. Verovatno je glavni razlog što je velika taj da bi uspjeli da se izbalansiraju interesi svih aktera i da se svi akteri nađu na kraju u vladi. Ovo je vlada koja je zaštitila sve svoje ključne koalicione interese i uključila sve najvažnije partnere u ovom momentu.'

Kao i u prethodnim vladama Ane Brnabić i u Vučevićevoj vladi siva eminencija ostat će ministar financija SINIŠA MALI, kojemu je dana i titula prvog vicepremijera. Osim državnim blagajnom i financijama, Siniša Mali je i dosad neposredno nadzirao i realizaciju najkрупnijih državnih projekata u Beogradu (od Beograda na vodi, Beogradskog metroa i Teslinog aerodroma do objekata za Beograd EXPO 2027), a operativno je uključen i u sve međudržavne ugovore koje je Srbija sklapala s pojedinim članicama Europske unije, ali i Kinom, Rusijom, Ujedinjenim Arapskim Emiratima... Kao agilni ministar financija, Mali odrađuje najveći dio posla u pregovorima i provedbi aranžmana s MMF-om, Svjetskom bankom i drugim međunarodnim financijskim institucijama, ali i u komunikaciji sa, primjerice, Fiskalnim savjetom Srbije čije preporuke uglavnom na kraju prihvaća i ugrađuje u

Sjednica Skupštine Srbije na kojoj je izabrana nova Vlada na čelu s premijerom Milošem Vučevićem (Foto: Miloš Tešić/ATAImages/PIXSELL)

vladinu financijsku politiku, iako se prethodno često uhvati u klinč s kritikama i prijedlozima Savjeta.

Od 28 članova vlade Ane Brnabić, dvadesetoro je zadržalo ministarske dužnosti (čtvoro nestranačkih), uglavnom iste, osim nekolicine koji su preuzeli druga ministarstva (DAČIĆ, GAŠIĆ, MARTINOVIĆ, SELAKOVIĆ). Vučevićeva vlada ima osam novih članova i tri ministra povratnika (LONČAR, VULIN i POPOVIĆ). Velike energetske, infrastrukturne, znanstveno-tehnološke i ekološke projekte u svojim resorima nastavit će realizirati ministrica energetike DUBRAVKA ĐEDOVIĆ, ministar građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture GORAN VESIĆ, ministrica za nauku i inovacije i tehnološki razvoj JELENA BEGOVIĆ i ministrica za zaštitu životne sredine IRENA VUJOVIĆ. Ministarstvo spoljne i unutrašnje trgovine nastavit će voditi TOMISLAV MOMIROVIĆ, a svoj će posao nastaviti raditi i ministrica pravde MAJA POPOVIĆ, ministrica prosvjete SLAVICA ĐUKIĆ DEJANOVIĆ, ministrica za evropske integracije TANJA MIŠČEVIĆ, ministar za ljudska i manjinska prava TOMISLAV ŽIGMANOV, ministar za turizam i omladinu HUSEIN MEMIĆ, ministar sporta ZORAN GAJIĆ i ministar za brigu o selu MILAN KRKOBABIĆ. Lider SPS-a Ivica Dačić je uz vicepremijersku

preuzeo i ministarsku dužnost u MUP-u, a umjesto njega novi je ministar vanjskih poslova dosadašnji srpski ambasador u SAD-u MARKO ĐURIĆ, kojega su dužnosnici State Departmenta naveliko hvalili zbog doprinosa u poboljšanju srpsko-američkih odnosa u zadnjih nekoliko godina. S druge strane u Vučevićevoj vladi vraćeni su Aleksandar Vulin i Nenad Popović, kao vicepremijer i ministar bez portfelja, za koje se ne zna koje će poslove u njoj obavljati, ali se zna da su prorúske orijentirani i da su pod američkim sankcijama. Stoga je na njihov povratak u Vladu hitro reagiralo američko vanjskopolitičko ministarstvo, poručivši: 'Razočarani smo kada vidimo dve sankcionisane osobe predložene za funkcije u novoj vladi.' Na upit novinara da prokomentira američku reakciju, VUČIĆ je mirno odgovorio: 'Znate, to za nas nije lepa vest, ja se nadam da ćemo imati dobre odnose sa američkim partnerima. Nisam srećan zbog njihove reakcije, ali Srbija je slobodna i nezavisna zemlja.'

Osmero novih ministara redom su naprednjački stranački ljudi – ministrica pri-

vrede ADRIJANA MESAROVIĆ, ministrica za upravu i lokalnu samoupravu JELENA ŽERIĆ KOVAČEVIĆ, ministar za javna ulaganja DARKO GLIŠIĆ, ministar informisanja i telekomunikacija DEJAN RISTIĆ i ministar za rad, boračka i socijalna pitanja NEMANJA STAROVIĆ, a nova ministarstva su preuzeli Bratislav Gašić kao ministar obrane, Aleksandar Martinović kao ministar poljoprivrede i Nikola Selaković kao ministar kulture te Zlatibor Lončar kao novi-stari ministar zdravlja. Nova ministrica za brigu o porodici i demografiji je i predsjednica Zavetnika MILICA STAMENKOVSKI, kao nova koalicijska partnerica SNS-a. Osim Nenada Popovića, ministri bez portfelja su i socijalisti NOVICA TONČEV i Đorđe Miličević te lider Stranke pravde i pomirenja USAME ZUKORLIĆ i nestranačka TATJANA MACURA.

U prvim reakcijama u javnosti prevladava stav da će Vučevićeva vlada biti vlada kontinuiteta. Bojan Klačar uvjeren je da promjena neće biti 'po pitanju upravljanja državom i u strateškim prioritetima', iako će se 'razlike u odnosu na prethodnu vladu videti u drugim detaljima. To će biti taj specifičan doprinos ministara, imajući u vidu njihove prioritete. Tu će sasvim sigurno biti i drugačiji ambijent i donosiće se i drugačije odluke, ali mi tu govorimo o određenom mikro promenama.'

I opozicijski lideri redom se slažu da će Vučevićeva vlada nastaviti tamo gdje je stala Vlada Ane Brnabić, ali kao na primjer RADMIR LAZOVIĆ iz Zeleno levog fronta dodaju da će to 'očigledno biti vlada kontinuiteta štetnih odluka i koruptivnih dilova'. 'To je vlada kontinuiteta korupcije i ekonomskog nazadovanja Srbije i promocije siromaštva', smatra BORKO STEFANOVIĆ iz Stranke slobode i pravde, a za PAVLA GRBOVIĆA iz Pokreta slobodnih građana sastav nove vlade ipak ponajprije pokazuje da 'SNS i SPS prestaju nominalno da budu na evropskom putu'. I lider pokreta Mi – Glas iz naroda najavljuje da neće glasati za izbor Vučevićeve vlade jer će u njoj 'biti mnogo recikliranih kadrova, a pojedini su samo zamenili ministarska mesta. Ovo će u suštini biti stara vlada. Očigledno je da je u pitanju kadrovska vrteška koju mi nećemo podržati.'

I novi srpski premijer Miloš Vučević odmah je na početku ekspozee pred parlamentom najavio: 'Vlada koju ću predvoditi biće u najvećem mogućem smislu vlada kontinuiteta' jer 'naša država nakon fiskalne konsolidacije 2014. godine ušla je u fazu razvoja bez premca u svojoj novijoj istoriji'. Pritom Vučevićevo poimanje kontinuiteta njegove vlade ima skoro dvotrećinsku podršku zastupnika Narodne skupštine Srbije jer su tako odlučili birači na parlamentarnim izborima. ■

МИ СМО НИЧИЈИ

Средином маја УН би требао одлучивати о резолуцији којом се 11. јули проглашава међународним даном сјећања на геноцид у Сребреници. Вучић и Додик предводе кампању против усвајања резолуције, а бивши градоначелник Тамил Дураковић сматра да до Сребренице никоме није стало

Неконачан број жртава на улазу
у Меморијални центар

Ја живим овдје, већ 17 година има како сам се вратио. Истина је да се неки људи нису ни најмање промијенили од рата наовамо. Слушам шта говоре, читам коментаре на друштвеним мрежама. Откако сам се вратио у Сребреницу, па све негдје до 2015., нисам ни ријечи рекао никоме о томе шта ми се десило. О томе шта сам доживио и преживио говорио сам тамо гдје треба, и тада сам мислио да је то било довољно. Данас, скоро 30 година након геноцида, јасно је да није – прича Неџад Авдић, један од двојице Сребреничана који су преживјели масакр код бране у Петковцима надомак Зворника, гдје је у ноћи између 14. и 15. јула 1995. погубљено преко 800 заробљеника из Сребренице у склопу геноцидне акције војске босанских Срба под командом Ратка Младића. Неџад је имао 17 година.

У Сребреници разговарамо с њим у близини меморијалног мезарја жртава сребреничког геноцида, на којем је укупано више десетака чланова Неџадове породице, блиских рођака и пријатеља, укључујући и његовог оца.

Тијеком 1995., штаб 6. батаљона Зворничке бригаде Војске Републике Српске (ВРС) био је смјештен у Петковцима, за селку удаљеном отприлике шест до седам километара западно од главног пута Коњевић Поље-Зворник-Бијељина, у близини бране Црвени муљ, познате као 'брана у Петковцима'. Након пада заштићене енклаве Сребреница, 11. јула, стотине босанских муслимана који су били заточени на разним локацијама у Братунцу доведено је школу у Петковцима, гдје су држани у претрпаном учионицама на оба спрата школе. Стражари су од заточеника тражили новац, а на ходнику је

Атмосфера је ипак ва да ми понекад није свеједно што сам ту. Обични свијет није про- блем. Проблем је холистика која константно инси- стира на подјела- ма и која чини све да њој живицима што више загор- ча животи – каже Нецад Авдић који је преживио масовну ејзекуцију

била скупљена гомила личних исправа и одеће. Упркос врућини, заточеницима је давано мало или нимало воде и није им било допуштено да отворе прозоре, нити да користе тоалет, па су били приморани да уринирају на под учионица.

На суђењу генералу ВРС-а Радиславу Крстићу, Нецад је, као заштићени свједок 'О', испрочао како је видео да неке заточенике одводе из учионица, после чега би се чула паљба из ватреног оружја, премлаћивања и јауци. Пуцњава се чула у читавој згради, све до поноћи. Сутрадан у раним јутарњим часовима заточеници су свезаних руку натоварени на камионе који су припадали 6. батаљону Зворничке бригаде. Превезени су на пољану близу бране у Петковцима. Један од камиона зауставио се неколико пута. Неким заточеницима било би наређено да сиђу, након чега би се чули рафали. На пољани је већ било много мртвих тијела, која су лежала лицем према земљи. Заточеницима је наређено да излазе у групама, а припадници војске босанских Срба потом су им пуцали у леђа и главе. Нецад се заједно са још једним преживјелим, чији идентитет нећемо открити, претварао да је мртав, док се стријељање наставило до јутра. У зору су успјели отпузати на сигурно, као једини преживјели. Неколико сати касније, утоваривач и ровокопач из Инжињерске чете Зворничке бригаде превезли су тијела убијених.

Три године касније ексхумирана је примарна масовна гробница у близини бране, у којој су пронађене тканине које су према вјеровању истражитеља кориштене за везивање руку заточеника и као повези за очи. Форензички докази повезују пет секундарних масовних гробница дуж пута за Липље с примарном масовном гробницом код бране у Петковцима. Међу посмртним остацима ексхумираним из примарне гробнице код бране у Петковцима и секундарних гробница које су с њом повезане, идентифицирано је 815 тијела особа које су пријављене као нестале након пада Сребренице.

Нецад се 2007. вратио у Сребреницу гдје је нашао посао и засновао породицу. Вратио се, каже, јер није желио допустити да побједи политика која је довела до

Нецад, један од двојице преживјелих

геноцида и чији је крајњи циљ био елиминација Бошњака из Подриња.

— Сребреница је пораз. Једноставно, побили су нас без икаквог разлога. Мој повратак је неки вид отпора. Напросто не бих могао живјети мирно, негдје у Канади, или Норвешкој, као биљка. Ипак сам људско биће – каже, додајући да се не слаже са тврдњама да је повратак израз храбрости. — Нисам ја храбар, ја сам човјек као и сви остали. У граду је атмосфера таква да ми понекад није свеједно што сам ту. Да се разумијемо – обични свијет није проблем. Проблем је политика која константно инсистира на подјелама, која завађа људе, и која чини све да повратницима што више загорча живот. Ту убрајам посљедње потезе сребреничких власти – каже Нецад коментирајући одлуку српских одборника у Сребреници да промијени називе неколико улица у граду.

Према спорном приједлогу усвојеном у Скупштини Општине Сребреница, између осталих, Улица маршала Тита треба од сада носити назив Улица Републике Српске, Трга Михајла Бјелаковића мијења се у Трг Републике Српске, Градски парк Сребреница у Парк мајора Косте Тодоровића, а за улицу Реуфа Селманагића Црног предложен је назив Дубровачка улица.

— Зато мислим да је важно да у Генералној скупштини УН-а буде усвојена резолуција о Сребреници, да 11. јули постане међународни дан сјећања на геноцид, како би нељудска пракса негирања и глорификација злочина и злочинаца напосматрала – каже Нецад. Генерална скупштина Уједињених нација средином овога мјесеца требала би одлучивати о резолуцији којом се 11. јули проглашава међународним даном сјећања на геноцид у Сребреници и тражи уврштавање судски утврђених чињеница о геноциду у образовне програме. А чињенице су одавно познате и утврђене у екстензивним пресудама МКСЈ у Хагу: у јулу 1995. године, Сребреница је пала под контролу босанских Срба предвођених генералом Рагком Младићем. Хиљаде босанских муслимана, унутар 'сигурне зоне' УН-а, изложени су масовном прогону, мучењу и убијању. Мушкарци и дјечаци одвојени су од жена и дјевојчица, а преко осам хиљада њих је систематски убијено. Многе су жртве завршиле у масовним гробницама, док су други изгубили животе у бијегу. Сребреница је постала синоним за геноцид током ратних сукоба у Босни и Херцеговини.

Текст резолуције још увијек није услашен, али је на основу дијелова нацрта резолуције објављених у многим медијима, познато да резолуција предвиђа успостављање 11. јула као Међународног дана сјећања на геноцид у Сребреници те позив свим чланицама УН-а да обиљежавају тај дан. Други циљ јесте безрезервно осуђивање сваког порицања геноцида у Сребреници. У први план ту су стављене судски утврђене чињенице о геноциду

Посјетитељица у Меморијалном центру у Поточарима

те је наглашена потреба да буду осуђене све радње које величају осуђене за ратне злочине, злочине против човјечности и геноцид, укључујући и одговорне за геноцид у Сребреници. Овакве акције у резолуцији предвиђене су како би спријечиле понављање геноцида и ревизионизам, односно нову и погрешну интерпретацију чињеница о геноциду.

Врло брзо након објаве да ће УН одлучивати о резолуцији, снажна заговарачка кампања против усвајања покренута је из Србије и Републике Српске. АЛЕКСАНДАР Вучић, предсједник Србије и МИЛОРАД Додик, предсједник босанскохерцеговачког ентитета Република Српска, предводе ту кампању која укључује негирање геноцида и судски утврђених чињеница, величање ратних злочина те пресуђених ратних злочинаца.

Бивши градоначелник Сребренице, а данашњи потпредсједник Републике Српске Тамил Дураковић, не сумња да ће резолуција бити усвојена у Генералној скупштини УН-а. Сматра да је још увијек највећи проблем константно негирање почињених злочина, и нада се да ће она показати став већине свијета наспрам политике негирања геноцида.

— Невјероватно је да о томе морамо уопће и говорити, да морамо расправљати о суд-

ски утврђеним чињеницама. Нажалост, то је наша реалност, умјесто да се окренемо животним проблемима грађана, који свакодневно напуштају Босну и Херцеговину – рекао нам је Дураковић.

И заиста, улице Сребренице, изван комеморације годишњице геноцида 11. јула, сабласно су пусте, и њима патролирају само пси луталице и понека патрола МУП-а Републике Српске. У граду нема ни меснице ни пекаре, посљедња је затворена прошле године, након само четири мјесеца рада. Све пекаре у Сребреници отворене су у истој улици, која до правоснажности одлуке Сребреница и даље носи име маршала Тита, док и званично не постане Улица Републике Српске. Табла на улазу у један оронули угоститељски објект илустрира шаливу иницијативу да се та улица преименује у Улицу затворених пекара.

Меморијални центар у Поточарима, на путу од Сребренице према Братунцу, показује више живости – посјетитељи из свих дијелова свијета обилазе музејске поставе, у ходницима некадашње базе УН-а, чији војници нису испунили задатак заштити цивилног становништва, шапуће се на низоземском, енглеском, њемачком, српском и многим другим језицима. Сви они у једном тренутку заједно према документима, фотографијама и изложеним личним стварима жртава из масовних гробница, свједочењима систематског злочина.

Иако је оптимистичан у погледу опстанка и напретка Босне и Херцеговине, Дураковић је огорчен на власти РС-а, али и Федерације, који Сребреницу користе углавном као монету за политичко поткусуривање, док у стварности до Сребренице и Сребреничана никоме није стало.

— Ми смо ничији – закључује Дураковић. ■

Улица маршала Тита, будућа Улица Републике Српске, а заправо улица затворених пекара

Overdose overturizma

Šestero stanovnika Kanara štrajka glađu već tri tjedna. Kanarski otoci imaju 900.000 stanovnika, lani ih je posjetilo 16 milijuna turista. Zarada od turizma prošle je godine iznosila sedam milijardi eura, a cijena turizma i šteta po prirodu, društvo i zajednicu uvelike nadmašuje taj iznos

PETERO opozicijskih političara u Beogradu zbog krađe izbora na kojima je pobijedila stranka ALEKSANDRA VUČIĆA, grupa Afganistanki u njemačkom Kölnu zbog 'rodnog aparthejda' koji u Afganistanu provode talibani, nekoliko stotina nedokumentiranih

migranata u Bruxellesu zbog neriješenog statusa i pokojni ruski opozicijski političar ALEKSEJ NAVALJNI zbog uvjeta u zatvoru, to su neki od štrajkova glađu koji su se posljednjih godina događali na tlu Evrope. Moderni štrajkovi glađu razvili su, između ostalog, upravo u Rusiji, revolucionari zatočeni u carističkim

zatvorima 19. stoljeća. Glađu su u 20. stoljeću štrajkale i britanske sufražetkinje, a kasnije i disidenti i borci oslobodilačkih pokreta u Indiji, Sjevernoj Irskoj, Južnoafričkoj Republici, Turskoj i drugdje. Štrajkovi glađu ultimativan su oblik političkog protesta protiv sistemskog ugnjetavanja, obespravljenosti ili režimske

torture, no još se nikada nije odbijalo jesti zbog nečega na prvi pogled tako benignog, radosnog i poželjnog kao što je turizam. Međutim, od 11. travnja Evropa se može podičiti upravo time, svojim prvim štrajkom glađu protiv 'pretjeranog turizma' (*overtourism*), pojave koju UN-ova Svjetska turistička organizacija (UNWTO) definira kao 'utjecaj turizma na destinaciju, ili njezine dijelove, koji stvara izrazito negativnu percepciju kvalitete života stanovnika i/ili kvalitetu iskustva posjetitelja'. Prvi evropski štrajk glađu protiv turizma u vrijeme pisanja ovog teksta već 20. dan provodi šestero stanovnika Tenerife, najvećeg od sedam španjolskih Kanarskih otoka smještenih u Atlantskom oceanu, sjeverozapadno od obale Afrike. Usto, na otoku se održavaju i protesti u kojima sudjeluju deseci tisuća ljudi, no vlasti ne popuštaju iako je utjecaj gladovanja na zdravlje štrajkača sada već prilično ozbiljan. Na vulkanskom otoku Tenerifeu živi preko 900 tisuća ljudi, a subtropska mediteranska klima, pješčane plaže, nacionalni parkovi i kulturna baština pod zaštitom UNESCO-a, grad San Cristóbal de La Laguna, lani su privukli čak 16 milijuna turista, što je brojka koja je kanarski turizam odavno smjestila u kategoriju neodrživog. U administrativno-političkom smislu Kanarski su otoci španjolski autonomni teritorij s vlastitom samoupravom i poreznim stopama nižima od ostatka države, a gotovo 80 posto BDP-a čine uslužne djelatnosti, prije svega turizam. Među turistima najveći udio čine Britanci, koji prednjače i među stranim vlasnicima 'drugih domova', odnosno vikendica. Zarada od turizma prošle je godine iznosila sedam milijardi eura, pa stranci koji su ovih

Šestero stanovnika Kanara u invalidskim kolicima štrajka glađu protiv pretjerane turistifikacije u Santa Cruzu de Tenerifeu (Foto: Borja Suarez/REUTERS/PIXSELL)

dana od tamo govorili za medije, bilo turisti bilo vlasnici različitih biznisa, prilično iziritirano izražavaju stav da se objesni lokalci ne bi trebali buniti protiv onoga što im 'puni proračun'. Nesvjesni klimatske krize koja će Tenerife sasvim izvjesno pretvoriti u mjesto na kojemu se ne može živjeti, turisti, a nerijetko i britanski novinari koji o tome ekstenzivno izvještavaju, lokalnom stanovništvu uvrijeđeno spočitavaju da im kvare 'teško zarađeni odmor' naljepnicama i grafitima nedobrodošlice iako su samo došli po 'malo sunca i mora' kojima su, za razliku od njih, stanovnici Tenerifea tako 'blagoslovljeni'. Cijena pretjeranog turizma, međutim, debelo premašuje sedam milijardi eura godišnje kada se u obzir uzmu ireverzibilne štete po okoliš i otočno stanovništvo. Kriza stanovanja uzrokovana rastom potražnje i cijena nekretnina, kao i standardnom praksom izbacivanja dugoročnih podstanara zbog kratkoročnog turističkog najma, poprimila je tolike razmjere da mediji izvještavaju o ljudima koji su prisiljeni spavati u automobilima, pa čak i špiljama. Istraživanja pokazuju da je oko trećina stanovništva Kanarskih otoka zbog rasta cijena u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti.

Plaže su zagađene, promet i infrastruktura, poput zdravstvenih ustanova i gospodarenja otpadom, na rubu kolapsa, a unatoč nestašici vode novi resort u izgradnji dobio je dozvolu za korištenje 400 tisuća litara vode dnevno. Hotel se, osim toga, gradi u zaštićenom parku prirode, pa prosvjednici traže da se gradnja obustavi. Traže i ograničavanje broja privatnih apartmana, smanjenje broja dolazaka turista za najmanje 30 posto te uvođenje turističkog poreza koji bi trebao rezultirati manjim brojem dolazaka i stvaranjem prihoda kojima bi se obnovila devastirana područja. Protestne skupine Canarias se agota (Kanari su rasprodani) i Canarias se exhausta (Kanari su iscrpljeni) uspjele su privremeno zaustaviti gradnju nova dva hotelska kompleksa zbog kršenja standarda zaštite okoliša, no radovi su nedavno ponovno pokrenuti pa su uslijedili protesti.

Ministrica turizma u vladi Kanarskog otočja JESSICA DE LEÓN lopticu je prebacila na vlasti u Madridu, tvrdeći da bi za efikasno rješenje tih problema trebalo provesti legislativne promjene, no svjesna je, kaže, da 'turizam prodire u stambene kvartove, uzrokujući tako krizu stanovanja'. Strane korporacije na Tenerifeu kupuju cijele zgrade kako bi stanove u njima koristile za kratkoročni najam, a svi se slažu da je teško riješiti problem i neregulirani rad internetskih platformi kakve su Airbnb i Booking. Izvršni direktor hotelske grupacije Coral Hotels ROBERTO BARREIRO novinarima je rekao da privatni smještaj broji oko 220 tisuća kreveta, što je ekvivalentno 400 prosječno velikih hotela.

PRVI protesti protiv turizma u Španjolskoj su izbili u godinama prije pandemije Covida-19, naročito u katalonskoj prijestolnici Barceloni, čija je bivša gradonačelnica ADA COLAU po dolasku na vlast počela uvoditi mjere kao što je ograničavanje privatnog smještaja i povećanje turističke pristojbe. Barcelonu je 2019. posjetilo 20 milijuna turista, a gradonačelnica Colau, koja je na toj funkciji bila od 2015. do 2023., zabranila je i prenamjenu prostora u povijesnoj gradskoj jezgri u hotele, protivila se proširenju međunarodnog aerodroma kojim bi se kapacitet povećao na preko 50 milijuna dolazaka godišnje i uvela porez za turiste koji u grad dolaze kruzerima. Mjere su, pokazuju istraživanja, dale rezultate jer je 2023. zabilježeno 12 milijuna dolazaka, gotovo dvostruko manje nego 2019. godine, dok je ukupan iznos turističke potrošnje unatoč tome porastao za gotovo 15 posto. Katalonske vlasti izvijestile su i da se broj

Plaža u Barceloni
načičkana turistima
(Foto: Wikimedia
Commons)

privremenih radnih ugovora za radnike u Barceloni smanjio sa 88,4 na 54,7 posto, što ukazuje na to da mjere za ograničavanje turizma imaju pozitivan efekt i na radnička prava. Katalonski primjer sada su odlučili slijediti i stanovnici Kanarskih otoka, ali i brojnih drugih mjesta u Španjolskoj, državi koju je lani posjetilo rekordnih 85 milijuna turista. Posljednjih mjeseci tako se bilježe akcije u raznim dijelovima zemlje, uključujući Balearske otoke, na čijim se plažama mogu vidjeti lažna upozorenja o 'opasnosti od pada sa stijena' ili 'opasnih meduza' i Malagu koja je obilježena porukama 'Ovo je nekoć bio moj dom' i 'Turisti idite kući'.

Kriza stanovanja uzrokovana rastom potražnje i cijena nekretnina poprimila je tolike razmjere da mediji izvještavaju o ljudima koji su prisiljeni spavati u automobilima. Trećina stanovništva Kanara zbog rasta cijena u riziku je od siromaštva ili socijalne isključenosti

Vatrogasne mjere uveo je i grad San Sebastian ograničavanjem broja ljudi u turističkim skupinama, dok Sevilla razmatra naplatu ulaza na trg Plaza de España. Ulaz u grad odnedavno naplaćuje i Venecija, čija je povijesna jezgra od 1950-ih izgubila 120 tisuća stanovnika, pa ih sada ima manje od 50 tisuća. No naplata ulaznica, koja postaje standardna praksa u turističkim središtima, zapravo je mjera daljnje komodifikacije usmjerena isključivo na punjenje gradskog proračuna, koja nema pozitivne učinke na stanovništvo. Dapače, kako kaže SUSANNA POLLONI iz aktivističke grupe Mreža solidarnosti za stanovanje, naplaćivanje ulaznica grad gura još dublje upravo u ono stanje koje stanovnici ne žele, normalizirajući imidž Venecije kao 'grada muzeja'. Polloni kaže i da im se sve više javljaju beskućnici koji imaju posao i ljudi prisiljeni živjeti u stanovima koje su zbog ružavosti i vlage zdravstvene vlasti proglasile nehigijenskim. Otpor pretjeranom turizmu nije ograničen samo na mediteranske zemlje, premda je tamo najveći. Tako su lani stanovnici austrijskog sela Hallstatta, koji godišnje posjeti oko milijun turista, sami postavili ogradu kako bi onemogućili pristup lokaciji na kojoj turisti rade selfieje. Vlasti Amsterdama lani su pak provele kampanju bez presedana poručujući konkretno turistima iz Velike Britanije da ne dolaze. Prema podacima UNWTO-a broj ljudi koji godišnje posjećuju druge zemlje od 2000. više se nego udvostručio, sa 674 milijuna te godine na 1,4 milijardi 2019. godine. Od toga polovica njih putuje u Evropu. UN-ova agencija predviđa da će ove godine brojka dosegnuti 1,8 milijardi, pri čemu 80 posto posjetitelja odlazi u samo deset posto destinacija. Eksplozivnom rastu najviše su kumovale niskobudžetne aviokompanije i liberalizacija online industrije kratkoročnog iznajmljivanja apartmana. Okolišna, ekonomska, urbanistička i kulturološka degradacija bilježe se u svim popularnim turističkim odredištima, od Balija, otoka sa značajnom muslimanskom manjinom po kojemu turisti hodaju u kupaćim kostimima unatoč apelima da to ne čine, do Havaja, gdje se lokalnim školarcima zabranjuje terenska nastava čiji je cilj upoznati se s običajima starosjedičkog stanovništva. Na takozvanim egzotičnim destinacijama lokalno stanovništvo svedeno je, osim na radnike u uslužnim djelatnostima, na objekte čije se slike stavljaju na društvene mreže, pa sve više socioloških istraživanja suvremeni turizam opisuje kao oblik kolonijalizma u kojemu se stanovništvo eksploatira a turist figurira kao 'spasitelj' lokalne ekonomije.

Ada Colau (Foto: Laura Guerrero/
Wikimedia Commons)

Plaže su zagađene, promet i infrastruktura, poput zdravstvenih ustanova i gospodarenja otpadom, na rubu kolapsa, a unatoč nestašici vode novi kanarski resort u izgradnji dobio je dozvolu za korištenje 400 tisuća litara vode dnevno. Hotel se gradi u zaštićenom parku prirode

Osim samog turizma, u mediteranskim zemljama, pa tako i u Španjolskoj, na porast cijena nekretnina utječe i porast broja vikendica koje tamo kupuju stranci, kao i sve veće prisustvo 'digitalnih nomada'. Istraživanje konzultantske tvrtke Tinsa prošle je godine pokazalo rast cijena vikendica od 6,3 posto u odnosu na godinu ranije na razini cijele Španjolske, s prosječnim cijenama kvadrata od 6.000 eura na Balearskim otocima, a na Tenerifeu nešto manje od 3.000. Statistike pokazuju i da su prošle godine svaku petu nekretninu kupili takozvani 'expats', kako se nazivaju migranti iz bogatih zapadnih zemalja, među njima najviše Britanci, a zatim Nijemci, Švedani, Nizozemci i Danci.

Kada su u pitanju digitalni nomadi, socijalistička vlada premijera Pedra Sancheza u siječnju prošle godine uvela je jednogodišnje radne vize za strance izvan Evropske unije koji dokažu da imaju mjesečne prihode od najmanje 2.160 eura, što je jedan od najnižih iznosa u EU-u. S druge strane, zbog rasta cijena i špekulacija na tržištu nekretnina vlada razmatra ukidanje takozvanih zlatnih viza, koje bogatim strancima omogućuju da u zamjenu za 'investiciju' od minimalno 500 tisuća eura dobiju dozvolu trajnog boravka u zemlji. ■

INTERNACIONALA

Mobilizacijski faktor

Inicijativa na bojištu u Ukrajini ponovo je na strani Rusije. Ukrajina to pokušava dostići smanjivanjem dobne granice za mobilizaciju s 27 na 25 godina, uskraćivanjem konzularnih usluga Ukrajinca u inozemstvu gdje je 860.000 vojnih obveznika u čemu mjestimično pronalazi saveznike u EU-u

PRED ukrajinskom vojskom moglo bi biti nekoliko vrlo teških mjeseci. Nakon propasti prošlogodišnje ljetne protuofenzive, inicijativa na frontu je ponovno prešla na stranu Rusije. Posljednjih nekoliko tjedana ruske snage bilježe ograničene, ali gotovo neprekidne taktičke uspjehe duž velikog dijela fronte. Situacija je trenutno najteža u Donjeckoj oblasti, osobito oko gradića Avdijivke koji su ukrajinske snage nakon višemjesečne krvave borbe bile primorane napustiti još sredinom veljače. Ovih se dana situacija na donjeckoj fronti dodatno pogoršala, pri čemu su ruske snage zauzele čitav niz sela i došle na pozicije s kojih mogu zaprijetiti kompletnoj ukrajinskoj obrambenoj liniji u Donbasu.

Vrhovni zapovjednik ukrajinskih oružanih snaga OLEKSANDR SIRSKI nedavno je putem društvene mreže Telegram obznanio da se situacija na fronti 'pogoršala' i da se iz Donjecke oblasti moraju izvlačiti istrošene divizije. Ukrajinski predsjednik VOLODIMIR ZELENSKI još je početkom travnja upozorio da bi rat mogao biti izgubljen ako američki Kongres ubrzo ne pošalje novu rundu vojne pomoći. I zaista, uz niz izgubljenih položaja

Rusija opet ima inicijativu na bojištu – posljedice raketnog napada na Harkiv (Foto: Sofia Gatilova/REUTERS/PIXSELL)

na istoku zemlje i (barem trenutno) gotovo iscrpljene rezerve ljudstva i vojne opreme, postaje upitno kako će krajem godine izgledati odnos snaga u istočnoj Europi.

Zabrinjavajućem manjku ljudstva kijevske su vlasti odlučile doskočiti uvođenjem drastičnih mjera. Krajem 2023. Zelenski je svjetskim medijima objavio da ukrajinska vojska planira mobilizirati dodatnih 500 tisuća vojnika za obranu zemlje. Zbog toga su predsjednik Zelenski i ukrajinski parlament u travnju uveli nekoliko bitnih izmjena s obzirom na vojnu službu, a jedna od najznačajnijih svakako je snižavanje dobi za mobilizaciju s 27 na 25 godina. S druge strane, neke od kazni za nepoštivanje novih odredbi sada su ublažene u odnosu na poprilično drakonske prijedloge koji su se spominjali početkom godine, poput onih o zamrzavanju imovine osobama koje se ne odazovu vojnim pozivima.

Izbjegavanje vojne službe u Ukrajini svakako je poprimilo epidemijske razmjere. Procjenjuje se da je oko 860 tisuća vojno sposobnih ukrajinskih muškaraca pronašlo utočište u nekoj od zemalja EU-a: dio njih se u inozemstvu nalazio i prije rata (osobito mladi radnici i studenti), ali tisuće su pobjegle nakon početka ruske invazije i uvođenja izvanrednog stanja. Ti su ljudi zasad izvan dosega ukrajinskih vlasti, a novim se izmjenama zakona i tome se želi doskočiti. Ukrajinski ministar vanjskih poslova DMITRO KULEBA 23. travnja najavio je privremenu suspenziju svih konzularnih usluga za Ukrajinca u dobi od 18 do 59 godina koji obitavaju u inozemstvu, uključujući one najosobniji poput produljenja osobnih dokumenata.

I neke europske zemlje odlučile su pomoći Ukrajini u rješavanju mobilizacijske krize.

Poljski ministar obrane WLADYSŁAW KOSINIĄK-KAMYSZ prošloga je tjedna izjavio da je vlada čiji je član spremna izvršiti pritisak na tisuće Ukrajinaca koji su u Poljskoj, kako bi se vratili u Ukrajinu i postali dostupni za mobilizaciju. Premijerka susjedne Litve, INGRIDA ŠIMONYTE, na nacionalnom je radiju izjavila kako njena vlada 'vjerojatno može utvrditi je li neka osoba ispunila svoju mobilizacijsku dužnost prilikom produljenja privremenih dozvola za boravak', očito implicirajući da bi se vojno sposobnim muškarcima te dozvole mogle ukinuti. Takvi pritisci na izbjeglice očito su vrlo problematični s etičkog i pravnog stanovišta, pa je upitno kako bi se uopće mogli izvesti unutar aktualnog europskog pravnog okvira.

I dok Ukrajina može pokušati riješiti svoje probleme s ljudstvom uvođenjem strožih mobilizacijskih zakona, kada je riječ o naoružanju ona uglavnom ovisi o dobroj volji i mogućnostima svojih (pretežno zapadnih) saveznika. Budući da je američki Kongres tek sredinom travnja odobrio dugo očekivani paket vojne pomoći vrijedan 61 milijardu dolara – a koji bi trebao uključivati sisteme protuzračne obrane, kao i prijeko potrebnu artiljerijsku municiju – ukrajinska vojska morala se krpiti na druge načine. U tome su joj u zadnje vrijeme najviše pomogle Češka i Estonija koje su pronašle (neimenovane, navodno europske i izvaneuropske) dobavljače nekoliko milijuna granata za ukrajinsku artiljeriju.

Ipak, i američka i europska vojna pomoć tek treba pristići na bojište. Kada će to biti, nitko ne zna sa sigurnošću, a dotad Ukrajinu čeka nekoliko vrlo napetih mjeseci.

■ Marko Faber

Talijani spašavaju EU

NE možemo više da čekamo' i 'neophodne su radikalne promene' izjave su dvojice bivših italijanskih premijera, ENRICA LETTE i MARIJA DRAGHIJA, koji trebaju da naprave plan za reformu jedinstvenog tržišta Unije i oživljavanje konkurentnosti evropske ekonomije.

Letta i Draghi tvrde da je Unija osmišljena za svet koji više ne postoji pa je potrebno hitno delovati. U nadi da neće ostati mrtvo slovo na papiru, taj ni jednostavan ni lak zadatak, dvojici lidera zadali su predsednik Evropskog saveta CHARLES MICHEL koji je angažovao Lettu i predsednica Evropske komisije URSULA VON DER LEYEN koja je poverenje dala Draghiju. Kohabitacija dvoje evropskih lidera dosad nije tekla bez napetosti zbog njihovih različitih vizija budućnosti. Ta bi dva plana o reformama mogla biti novo bojno polje između predsednika Evropskog saveta i predsednice Evropske komisije, a mogli bi da izazovu takmičenje između bivšeg sekretara Demokratske partije (Partito Democratico) i bivšeg predsednika Evropske centralne banke. Prema onome što zasad znamo, čini se da postoji maksimalna harmonija među dvojicom bivših premijera Italije. Možda postoje i patriotski razlozi za

konsolidaciju plana reformi, što ni jedan od njih, s obzirom na uloge koje imaju, neće javno da prizna. Ipak, predlozi koji su zasad na stolu, mogli bi svakako da budu vetar u leđa ekonomijama koje su ugušene javnim dugom, poput italijanske.

Dok se u izveštaju koji je predstavio 17. i 18. aprila u Bruxellesu, Letta zalaže za zajedničko finansijsko tržište kako Evropa ne bi izgubila korak u trci sa globalnim konkurentima u tehnologijama budućnosti, Draghi smatra da zemlje EU-a moraju da se fokusiraju na udruživanje resursa koji će služiti promovisanju investicija da bi se garantovala budućnost konkurentnosti bloka. Draghi bi svoj konačni plan trebao da predstavi na samitu u junu, a ta dva izveštaja trebala bi potom biti kompletirana i poslužiti kao temelj za konkretnije predloge EK-u koji se mogu očekivati tek na leto sledeće godine.

Nakon ruske agresije na Ukrajinu i rata na Bliskom istoku, evropska je industrija izgubila prednost koju je uživala. Suočena sa sve većom konkurencijom SAD-a i Kine, koje intenzivno subvencioniraju svoju industriju, postoji veliki strah da bi Evropa mogla znatno da zaostane u proizvodnji tehnologija budućnosti, poput čipova ili veštačke inteligencije. Kako bi ostvarila svoje ciljeve, naročito u digitalnoj i zelenoj tranziciji, Letta smatra da EU mora da kreira jedinstveno finansijsko tržište, koje on naziva 'Unija štednje i investicija' i koje bi omogućilo mobilizaciju privatnog kapitala. U izveštaju stoji da bi tako nešto omogućilo da se štedni ulozi građana usmere u finansiranje evropskih poduzeća. Pritom treba da se naglasi da više od 300 milijardi evra godišnje napušta evropski kontinent i odlazi u Sjedinjene Države. Osim jedinstvenog finansijskog tržišta, Letta predlaže i jedinstveno tržište telekomunikacija, energije i obrane.

Važno je primetiti da pozivi na promene dolaze od dvojice italijanskih političkih lidera, dok su lideri drugih evropskih zemalja oprezniji. To nije prvi put da se to dešava. Dovoljno je setiti se direktnih izbora za Evropski parlament koje su osmislili i promovisali Italijani ili sporazuma o Evropskoj odbrambenoj zajednici čiji su federativni karakter takođe osmislili Italijani u odsustvu entuzijazma drugih. Zbog svoje uloge, veličine i kulture, Italija je jedna od retkih zemalja unutar Unije koja o njoj može da razmišlja kao o zasebnom entitetu. To je mnogo teže Francuskoj ili Nemačkoj. U tim je zemljama nacionalni interes iznad svega, sa tendencijom da utiče na evropsku viziju njihovih vlada. U njima postoji sklonost da se o EU-u razmišlja kao o spoljnoj projekciji sopstvenih unutrašnjih snaga. To, međutim, nije slučaj sa Italijom, zemljom koja nikada ne bi mogla da iznese hegemonističku viziju Unije. Zbog toga predlozi koje iznose Italijani u drugim zemljama ne nailaze na poverenje, a ako ne postoji politička podrška Francuske i Nemačke svaki njen predlog osuđen je na propast. Bez obzira na ishod, zadatak dvojice bivših italijanskih premijera gotovo je istorijski: da zaustave ekonomski pad u Evropi, da je sačuvaju od spoljnih konkurenata, ali i od evropskih nacionalizama. Postoje i oni koji u Draghijevom angažovanju vide neku vrstu političkog manifesta koji bi ga mogao pokrenuti prema predavanju Evropskom komisijom ili Savetom.

■ Tatjana Đorđević

Bojan Tončić – dezertjer iz života

Tihi heroji novinara Bojana Tončića, kojima je on davao glas, bili su žrtve sistema u Srbiji, koja je uz sistemsku pljačku pokrenula ratnu mašineriju, a kasnije i pranje krvavog novca i dovela do onoga što imamo danas. Tončić je umro 26. aprila u 58. godini

UZVANIČNIM dokumentima biće zapisano: BOJAN TONČIĆ, novinar (1967. – 2024.), rođen u Leskovcu, živio, radio i umro u Beogradu.

U pojedinim medijskim zapisima stajace kako je reč o sjajnom novinaru koji je svoj život posvetio razobličavanju nacionalnih mitova koji su doveli do masovnih zločina,

pa i genocida zbog čega je 'zaslužio' i knjigu koju potpisuje VOJISLAV ŠEŠELJ, osuđeni ratni zločinac. A knjiga nosi naslov: 'Marginalni izdajnički potrčko – Bojan Tončić'. Reč je o Tončićevim tekstovima koje je Šešelj pripremio i ukoričio. To je u suštini pohvala Tončićevom radu. PETAR LUKOVIĆ, glavni i odgovorni urednik portala e-novine koji je bio u teškoj finansijskoj krizi, u satiričkom tekstu o tome kako su e-novine na prodaju, baš kao i članovi redakcije, jer trebalo je preživeti, pored imena Bojana Tončića stavlja: 'Mrzi sve ljude, a naročito muškarce, žene i decu. Biljke i životinje. Voli da zamera, preporučujemo kafanu sa emotivno stabilnim kelnerima. Tema: ratni zločini, individualni,

Bojan Tončić (Foto: Lupiga)

PERSONA NON CROATA

Foto:
Sergej Karelin/X

SERGEJ KARELIN (na fotografiji) i KONSTANTIN GABOV dvojica su novinara novopriđošla na listu uhapšenih u Rusiji. Karelin je snimatelj Associated Pressa i Deutsche Wellea. U pritvoru će biti najmanje dva mjeseca, a bude li osuđen za 'ekstremističko djelovanje' najblaža kazna su dvije godine zatvora. Pravi razlog progona je politički. I Karelin i Gabov bili su povezani s političkom grupom ALEKSANDRA NAVALJNOG, ruskog opozicionara koji je preminuo služeći kaznu u ruskom zatvoru.

■ T. P.

a naročito kolektivni.' Tončić je posebnu pažnju posvećivao ratnim zločincima i kriminalcima proisteklim iz ubistava i pljački, tzv. herojima i 'bardovima' pisane, ali ne samo pisane reči, odnosno ratnim huškačima svih vrsta. Ali, to je bio zicer. Bilo ih je, i još ih ima svuda – od institucija sistema, medija, pa do ulice. Valjalo je zlikovce ipak nazvati pravim imenom. Ali, valjalo je pažnju posvetiti i tihim herojima, koji nisu dobili potrebnu pažnju i čija su dela najčešće sagedavana kao izdajnička.

Najčešće su to bili dezertjeri, što je i sam bio nakon što je 1999. u jeku NATO-ovog bombardovanja odlučio reći ne ratnoj opciji, odnosno uniformi vojske na čijem su čelu bili ljudi poput bivšeg generala Vojske Jugoslavije VLADIMIRA LAZAREVIĆA i bivšeg potpredsednika Vlade Savezne Republike Jugoslavije NIKOLE ŠAINOVIĆA, kasnije pred Haškim tribunalom osuđeni za ratne zločine nad kosovskim Albancima.

Tihi Tončićevi heroji bili su general VLADIMIR TRIFUNOVIĆ, poslednji zapovednik Varaždinskog korpusa nekadašnje Jugoslovenske narodne armije, koji je spasio živote 220 vojnika i 37 oficira JNA, ne računajući pritom živote građana Varaždina koji bi stradali da se nije odlučio na predaju kasarne i vraćanje dece majkama. 'General mrtve vojske', zvao je Trifunovića.

Tihi heroji bili su mu MIROSLAV MILENKOVIĆ, pedesetogodišnji građevinski radnik iz Gornjeg Milanovca, koji se ubio se 20. septembra 1991., nakon trodnevne pobune u Šidu, između stroja dezertjera i onih koji su se spremali za ofanzivu na Vukovar, kao i VLADIMIR ŽIVKOVIĆ iz Valjeva, koji je nekoliko dana posle pred Skupštinu doveo oklopni transporter rekavši pred vojnom policijom: 'Pa šta sad? Sve je propalo, država je propala i ja sam propao.' Tihi heroj bio mu je i TOMO BUZOV, kapetan I klase, ako je bitno, po nacionalnosti Hrvat. Buzov je bio jedini koji se usprotivio izdavanju Bošnjaka iz voza koji je iz Beograda išao za Bar. Desilo se to 27. februara 1993., u maloj stanici u Štrpcima. Stradao je zajedno sa njima. Jedan od tih heroja bio je i IVAN BARBALIĆ, ako je bitno, a bitno je, po nacionalnosti Hrvat, čiji su stan u Zemunu zaposeli radikali, a prethodno opljačkali stan i uklonili svaki trag postojanja porodice Barbalić. Do danas nije odustao od borbe da vrati stan. Slično je i sa braćom FATOSOM i ILIROM BITIČIJEVIM koji i dalje pokušavaju izboriti pravdu koja će kazniti ubice njihove braće ILIJA, AGRONA i MEHMETA, čija su tela nadeana u masovnoj grobnici prepunoj kosovskih Albanaca, kod Kladova. Tu si i stradali vojnici u kasarni na Topčideru za koje postoji sumnja da su ubijeni jer su videli tadašnjeg haškog optuženika RATKA MLADIĆA.

Tihi heroji Bojana Tončića, kojima je on davao glas svaka je žrtva sistema, ako je bitno, a bitno je, Srbije koja je uz sistemsku pljačku pokrenula ratnu mašineriju i kasnije pranje krvavog novca i dovela do onoga što imamo danas. 'Lepše lice Srbije', 'zaštitnice dezertjera', 'zaštitnice neželjenog pamćenja'... to su samo neki od naziva Žena u crnom čiji je Tončić bio veliki poklonik, ali i aktivista, stajući često sa one strane linije koja je razdvajala medijske radnike i radnice i aktivistkinje. Jer štitile su i njega svojim postojanjem.

I na kraju dolazimo do ličnog zapisa koje zovemo sećanjima. Prijatnih i neprijatnih, jer Bojan Tončić je išao do kraja, kako sa jed-

ne strane, tako i sa druge strane. Na kraju je dezertirao iz života jer svi imamo svoje granice. Njegova je bila u 58. godini.

■ Dejan Kožul

Evropski mediji tonu

UNIJA za građanske slobode za Europu u godišnjem je izvještaju analizirala medijske slobode i pluralizam, sigurnost i zaštitu novinara te slobodu govora i informiranja u devetnaest država EU-a. U mnogim su članicama medijske slobode 'opasno blizu prijelomne točke', dok se u nekima 'moraju gotovo potpuno reanimirati', glavni je zaključak nevladine organizacije sa sjedištem u Berlinu poznate i kao Liberties. Nastavljeni su dosadašnji negativni trendovi poput velike koncentracije medijskog vlasništva, ugrožavanja nezavisnosti i financiranja javnih medija, prijetnji i nasilja prema novinarima. Koncentracija vlasništva naročito je izražena u Francuskoj, Hrvatskoj – u kojoj tvrtka Media Solutions bliska HDZ-u posjeduje četiri regionalna lista – Mađarskoj, Nizozemskoj, Poljskoj, Slovačkoj i Sloveniji, što umanjuje medijsku raznolikost i povećava rizik pristranog izvještavanja. Diljem EU-a ukorijenjena je i netransparentnost vlasničkih odnosa. Što se javnih servisa tiče, kao negativan primjer kontrole vlasti ističe se Mađarska, a zbog nedavnih političkih promjena u Poljskoj je stanje trenutno nejasno, dok zabrinjava situacija u Hrvatskoj i Italiji. U nizu zemalja novinari su bili izloženi fizičkim napadima, a u Mađarskoj i Slovačkoj prijetnje su upućivali i političari.

Veliki problem je zloupotreba sudstva kao sredstva ušutkivanja podnošenjem takozvanih SLAPP-tužbi (SLAPP je engleska kratica od 'Strateške tužbe protiv javnog sudjelovanja'), čime se ograničava propitivanje tema od javnog interesa. Istaknuta je situacija u Grčkoj, Hrvatskoj, Italiji, Švedskoj i Nizozemskoj. Sveukupno, opadanje medijskih sloboda diljem EU-a posljedica je 'namjernog urušavanja ili zanemarivanja od strane nacionalnih vlada', istakla je za britanski Guardian EVA SIMON iz Libertiesa, dodajući kako postoji jasna korelacija navedenog trenda s urušavanjem vladavine prava, što su 'pravila igre autoritarnih režima'. Neslavno stanje medija ogleda se i u kontinuiranom padu povjerenja javnosti. Na razini EU-a javnim radiotelevizijskim servisima vjeruje 48, a privatnim 29 posto građana. Štampi vjeruje njih 38 posto. U Francuskoj medijima općenito vjeruje 37, a u Grčkoj mizernih 19 posto građana. Prilično mračan pregled europske medijske scene ipak donosi nekoliko pozitivnih pomaka u pojedinim državama. Iako mnogo ovisi o nacionalnim vladama, Liberties je Europskoj komisiji uputio snažnu preporuku da pažljivo nadzire implementaciju nedavno dogovorenog Evropskog akta o slobodi medija kojim je 'stvoren legalna osnova za poboljšanje slobode medija', navodi se u izvještaju.

■ J. Bakotin

Oni s kojima se život nastavlja

Koncipirana kao mjesto promatranja, dijaloga i razmjene, izložba 'Nakon zadnji aprila' Karla Čargonje i Gorana Ferčeca pokazuje da Lipa ne živi samo traumu stradanja tijekom Drugog svjetskog rata te u suradnji s posjetiteljima upućuje pogled i na život tog mjesta danas

ZADNJI aprila' sintagma je kojom stanovnici Lipe, sela u Primorsko-goranskoj županiji na samoj granici sa Slovenijom, označavaju dan povijesnog stradanja sela 30. aprila 1944. Tada su nacisti ušli u Lipu te mučili i ubili svih 269 stanovnika koje su tamo zatekli, a potom spalili sve kuće. Među ubijenima je bilo i 121 dijete u dobi do 15 godina. Od stradanja o kojemu svjedoče individualna svjedočanstva, odnosno kazivanja preživjelih prošlo je 80 godina, a u Lipi danas živi stotinjak stanovnika. Godine 1968.

Sami posjetitelji postaju kustosi izložbe

u Lipi je otvoren spomen-muzej koji s radom prestaje 1989., a prije gotovo deset godina je obnovljen i djeluje pod imenom Memorijalni centar 'Lipa pamti'. Kako navodi TAMARA MATIJA, ravnateljica Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka, pod čijim okriljem djeluje Memorijalni centar, premda je 1989. spomen-muzej formalno zatvoren, zajednica ga je nastavila održavati, a nakon četvrt stoljeća ponovno je oživljen kao izraz iskrenog truda lokalne zajednice.

Muzej je 80. godišnjicu stradanja Lipe obilježio izložbama, predavanjima i komemoracijom. Jedna od dviju izložbi, 'Lipa pamti' autorica VANE GOVIĆ MARKOVIĆ i TEE PERIN-

ČIĆ, postavljena je na postamentima riječkog Korza, a tematizira stradanje Lipe, ali se i osvrće na 80 godina kolektivne memorije sela. Na izložbi je predstavljena fotografska i dokumentarna građa, kao i individualna svjedočanstva preživjelih koja govore o stradanju, ali također i o poslijeratnoj obnovi. Osim toga, u sklopu ove izložbe je javnosti prvi put predstavljeno tridesetak sačuvanih fotografija stradalih Lipljana koje je Memorijalni centar 'Lipa pamti' kroz proteklih devet godina prikupio iz obiteljskih arhiva preživjelih sumještanina i njihovih potomaka.

'Nakon zadnji aprila' naziv je druge izložbe, prostorne instalacije otvorene u utorak, 29. aprila u Memorijalnom centru 'Lipa pamti', čiji autori su fotograf KARLO ČARGONJA i pisac GORAN FERČEC. Izložba je koncipirana kao mjesto promatranja, dijaloga i razmjene, a rezultat je upoznavanja autora s Lipljanima i Lipom te tematizira njihovu svakodnevicu. Kako je objasnila Vana Gović Marković, kustosica izložbe, prva je to radna faza projekta ovog autorskog dvojca koji će cijelu godinu obilaziti Lipu te bilježiti i dokumentirati.

Namjera nam je bila uhvatiti jedan period od četiri generacije preživjelih Lipljana, onih s kojima se život nastavlja i prenosi dalje u budućnost. Namjera nam je bila uhvatiti i tihe, nezamjetne odjeke stradanja, u naizgled svakodnevnom i uobičajenom pronaći pukotine kroz koje ta trauma i memorija i dalje izlaze na vidjelo – kazala je Gović Marković.

Fotografije i tekstovi postavljeni su u središtu prostorije Centra, a tiskani su u velikim nakladama kako bi ih posjetitelji, osim razgledanja, mogli ponijeti sa sobom u formatu otvorene knjige. Time sami postaju svojevrsni kustosi ove izložbe, a izložbeni materijal služi kao ishodište za kreiranje fotografskog i tekstualnog narativa koji se može nadopunjavati i otvarati za nova tumačenja i značenja. To je izrazito važno, govori Gović Marković, jer se time posjetitelje uključuje u kreiranje kulture sjećanja i potiče na preuzimanje uloge pripovjedača, ne bi li ih materijal nagao da i sami daju pogled na život Lipe danas. Osim

Obrat perspektive – tekstovi Gorana Ferčeca

toga, Gović Marković podsjeća kako Lipa nije mjesto gdje ćemo upirati prstom, već se okrenuti sebi, jer mir počinje sa svakim od nas ponaosob.

Projekt 'Nakon zadnji aprila' provodi se u sklopu umjetničkog programa 'Prepoznavanje odsustva', a prema riječima Gorana Ferčeca, prepoznavanje i odsustvo, fotografija i tekst te povijest i sjećanje parovi su pojmova koji se vrlo lako vezuju za Lipu.

— Novim promišljanjem nas podsjećaju na 1944., ali i usmjeravaju ka sadašnjem trenutku, prema onome u čemu smo i kako smo u tome, kako živimo s prepoznavanjem toga odsutnog, kako to odsutno aktiviramo da bude prisutno, a da ne bude nužno kolektivna socijalna trauma. Prepoznavanje odsustva je jedan način da se ono što bi inače bila pojedinačna i kolektivna trauma prebaci u kreativni impuls – objasnio je Ferčec.

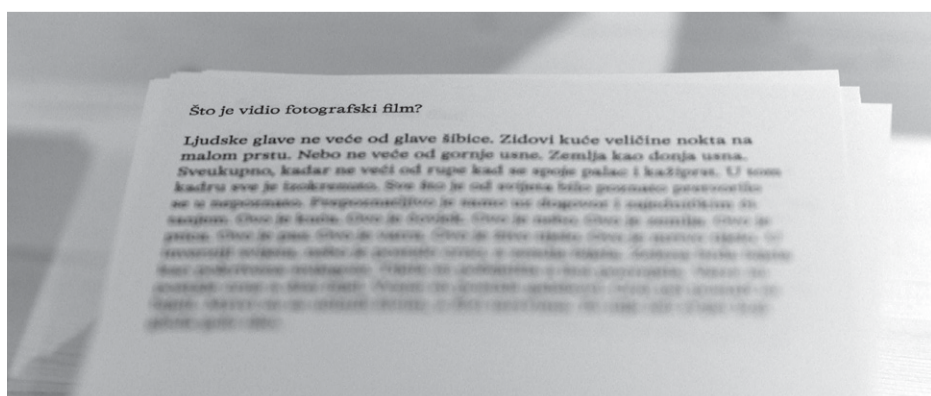
Ne želeći, kao netko tko u Lipu dolazi izvana, zauzimati poziciju subjekta, Ferčec je u svojim tekstovima odlučio obrnuti stvari i staviti naglasak na objekt – njivu, psa, uže, sjekiru, prometni znak, mobitel. Vrlo je važno, naglasio je Ferčec, i za Lipu i za Memorijalni centar, pustiti druge da čitaju i vide. Tekstove su velikim dijelom inspirirale Čargonjine fotografije, a u njima objekt tretira kao subjekt, odnosno promatrača, što se manifestira u obliku napisanog pitanja i odgovora, primjerice: 'Što je vidjelo stablo? Pomicanje grana uvijek mijenja perspektivu.'

Autorski je rad u ovom kontekstu konstruktivan, a izlazi izvan čistog dokumentiranja i povijesnog te stručnog bavljenja temom. Fotograf Karlo Čargonja kroz ovaj je rad upoznao brojne Lipljane, a kako je istaknuo, većina radova s kojima se ranije susretao o Lipi obrađivali su prošlost i traumu te ju interpretirali u suvremenom mediju. Upravo je zbog toga htio dati glas onim ljudima koji su u Lipi sada, kako bi pokazao da Lipa ne živi samo tu traumu, već i brojne druge stvari – vrtove, vočke, garaže, kuhinje – cijeli niz motiva prikazan na Čargonjinim fotografijama. — Puno sam toga saznao, a postoji još puno stvari koje vjerojatno još nisam saznao jer smo tek na pola puta. Mještani koje sam vidio bili su jako susretljivi, no tek je sada počelo proljeće i sve je više ljudi vani, tako da će biti još puno priča koje su neizrečene. Isto tako smatram da je ova izložba zapravo jako dobar poziv tim ljudima do kojih još nismo došli, a kojih, kako smo na otvorenju vidjeli, ima i žele da dodemo k njima. Poziv je to da se jave i ispričaju nam svoju priču koju ćemo mi interpretirati kroz medij teksta i fotografije – objasnio je Čargonja.

Instalacija predstavlja prvu, radnu fazu jednogodišnjeg umjetničko-istraživačkog projekta koji će biti dovršen u studenom 2024. objavom knjige umjetnika koja će, osim što će biti krajnji dokument lipanskog života, biti i trajni spomen na 80. godišnjicu stradanja.

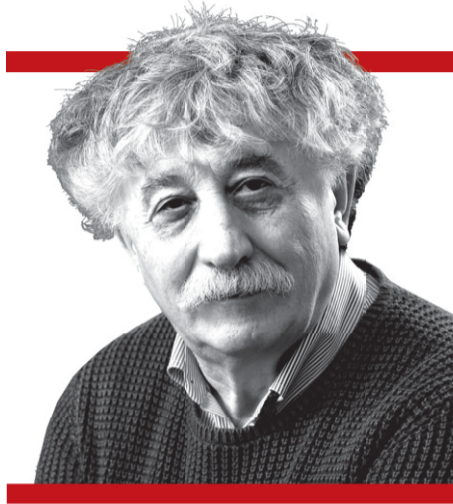
Nekoliko desetaka metara od Memorijalnog centra žive JOSIP i SLAVA SIMČIĆ koji su u Lipi proveli većinu svojih života. Kažu nam kako smatraju da je lijepo napraviti ovakvo događanje za Lipu jer su mještani to svakako i zaslužili. Slava nam govori kako joj se čini da je za vrijeme Jugoslavije, kada je tek otvoren, tadašnji spomen-centar bio puno posjećeniji, što smatra štetom jer sada itekako ima izvršno vodstvo i odlično je opremljen, s čime se slaže i Josip.

— Imamo vrlo lijep i uredan Memorijalni centar, naša Vana to dobro vodi, to puno znači za Lipu. No mladih je malo u Lipi, a što je krivo, ne bih znao reći. Kada gledamo stradanje Lipe, puno djece je stradalo onaj dan, a danas se rađa svake druge ili treće godine po jedno dijete – zaključuje Josip, ali ipak dodaje kako Lipu ne bi mijenjao ni da mu netko ponudi. ■

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Ana Lale i japanske trešnje

PIŠE Sinan Gudžević

Razgovorom o japanskim trešnjama završio je dan malog društva u Haagu uoči dana u kojem će u Amstel biti spuštена urna s pepelom Dubravke Ugrešić. Razgovor je otišao na trešnje možda i u težnji društva da odagna riječi od onog što će se sutra samo dovesti do izraza. U tom izbjegavanju govora doživio sam nešto što bi se moglo zvati kulturnim šokom

U ČELO stola smo postavili ANU LALE, djevojku neobičnog i čudesnog životnog puta. Ona je sa šest godina iz Sarajeva, s majkom MAJOM VODOPIVEC, došla u Japan, i dva dana nakon dolaska krenula u školu! Škola se zvala i još se zove Shiraitodai u zapadnom Tokiju. Ondje je završila osnovnu školu u trajanju od šest godina i jedan razred srednje škole, junior high school. Sva nastava u tim školama je na japanskom, koji Ana pri polasku u školu nije znala ništa. Potom se, sa trinaest godina, preselila u Holandiju, u Amsterdam, i ondje završila započetu japansku junior high school, pa nakon nje još i internacionalnu gimnaziju u Hilversumu, te potom Japanske studije na univerzitetu u Leidenu. Ta Ana Lale, dakle, sjedi kraj mene, i ja je odmah pitam o japanskim trešnjama. Ona me pogleda ispitivački, kao da ne pitam ja nju već ona mene. Onda postavim potpitanje: da li se u svom japanskom djetinjstvu penjala na japanske trešnje da bere trešnje s japanskih trešanja. Pogleda me pogledom iz kojega se ne zna da li se pitanju više čudi ili u njemu vidi neozbiljnost onoga koji je pita. Pa prekine čuđenje i šutnju te mi kaže da se nije penjala niti je brala plodova, jer se u Tokiju na trešnje ne penje niko, niti tokijske trešnje imaju plodova! Sad njena začuđenost na moje pitanje pređe u moju zapanjenost njenim odgovorom. Kako, Ana, rode moj? Tako, japanske trešnje ne rađaju, one samo cvjetaju. Japan je drugi svemir kad mu u aprilu trešnje cvjetaju. To se tek u Japanu može pojmiti, pričanje o tome ne može. Kuku, Ana, a ja cijeli život sanjam da odem u Japan nakon toga svemirskog događaja, kad sazriju trešnje na japanskim trešnjama i popnem se na jednu pa na drugu pa zobam trešanja i mrljam prste njima i zubi mi sve pocrne od tih trešanja, kao što mi crne cijeli život kad ih u julu berem u svom rodnom selu. Sanjao sam tako da se popnem na jednu, pa na drugu, pa berem bjelice, pa hoću crnice, hoću ašlame, hoću hruštavac. Nema toga u Tokiju, kaže Ana, nikakvo penjanje nikakva berba, ima samo cvijeta. I on traje kratko, a ljudi iz svijeta hrle da vide to čudo, i cio je Japan jedna svečanost pod rascvalim granam i laticama koje padaju.

Tako mi je Ana Lale srušila san o japanskim trešnjama. Onda sam u sebi rekao, Ana je u pravu što se preselila u Holandiju. Neka se preselila, na stranu to što joj je prezime, na našem jeziku 'holandsko', ali je bogme i persijsko, možda i tursko, ubacilo se u njega ono epsko *lale i veziri* iz drugog dijela deseterca. Neka se preselila u Holandiju, ondje ima japanska škola, ima i japanska trešnja u dvorištu, ali ima i evropskih trešanja na koje se možeš popeti i brati trešnje. Anina majka Maja, koja je bila dvije stolice dalje, čula je nešto od 'razgovora po komisijama', pa je dobacila da se u Japanu možeš najesti trešanja, ali bi to najedanje ispalo skupo. Jer kilogram trešanja u Tokiju košta, slovom i brojem 120 eura! Trešnje se u Japanu prodaju skoro pa kao kruške kod nas, na komad. Prodaju se pakovanja od desetak trešanja, kao ono jagode. Japanske trešnje rađaju dalje od Tokija. Na najsjevernijem ostrvu Hokkaidu,

Ana Lale s majkom Majom Vodopivec u Tokiju 2009. na izletu o-hanami (gledanja trešnjeva cvijeta). Ustupila Maja Vodopivec

u prefekturama Yamagata i Yamanashi. Trešnja se na japanskom zove *sakura*, trešnja kao drvo, a trešnja kao plod se zove *sakuranbo*. Trešnja i trešnjin cvijet su zahtjevna tema u japanskoj kulturi. Od osamdesetih godina 19. stoljeća japanski nacionalisti posežu za pjesmom pjesnika NORINAGA MOTOORI u kojoj je trešnjin cvijet povezan sa duhom Yamata, kako bi folozofiju bushidō ugradili u narodnu simboliku nacionalnog cvijeta. Sam NITOE INAZO u svojoj knjizi naglašava kako trešnjin cvijet predstavlja 'amblem našega karaktera' i kako je 'uvijek spreman da napusti život čim ga priroda pozove'. Krajem 19. stoljeća počinje primjena trešnjina cvijeta ne samo u vojsci nego i u edukativnim strukturama, naglašavajući da vojnici treba da bude spreman da umre za vladara kao cvijet trešnje. Japanska mornarica ima u svojim simbolima i činovima sidro i trešnjin cvijet.

Ovo sve je imalo i nenavadan uvod u aprilskim danima. Dobio sam slike probeharalnih trešanja u mom rodnom Grabu, poslao mi ih sinovac FARUK. Taj aprilski behar je meni žudnja dugo godina. Barem trideset godina ga nisam vidio. Sliku sam poslao u Kaliforniju KAČI ČELAN, koja razumije moju žal za beharom, i Kača mi je kazala koju riječ o svojoj bosanskoj trešnji. Sjetio sam se, naravno da sam se sjetio i svoga rođaka ISA GUDŽEVIĆA. O Isu sam pisao u ovoj rubrici, on je u životu bio sve 'samo vodeničar, kovač i pilot nije bio'. Bio je i hodža, pa se rashodžio, kad je vidio 'kakijeh sve hodža ima u naš kraj'. Iso je jedinstven slučaj hodže koji je nakon hodžaluka otvorio kafanu. U tu kafanu je mogao ući svako, ali su se lovci morali izuvati i ostavljati čizme ispred ulaza. To je bio Isov zahtjev, a iza njega je stajala opomena da one noge koje trče po šumi da ubijaju 'jadnu dihaniju koja im nije nikakva jazuka načinjela' ne mogu ulaziti obuvane u kafanu Isa hodže. Iso hodža je i sebe smatrao grešnikom. Jer je, kao zidar 'ubio mlogo kamenova, a kamen svaki ima

dušu'. Bio je strog ne samo prema ljudima koji životinjama ne daju da žive, već i prema onima koji bez velike nevolje sijeku drveće. Jedne godine je o dvojici naših rođaka (neka im imena ne budu ovdje rečena, nisu više među živima) rekao kako mu je milo što ne dolaze u njegovu kafanu. Jer, dodao je, 'da dođu, blagoš mene, majstor Iso njima ne bi dao da preko praga uđu'. Sve zato što su usvojili nov običaj koji je došao 'odnekud sa gornje strane Golije, možda iz Šumadije' da se podovi u štalama grade od trešnjevih trupčića. Zaista su ta dvojica svoje štale bili potpodili trešnjevim drvetom. Za pod jedne štale trebalo je oboriti više trešanja, onda im debila izrezati na panjiće iste visine, desetak centimetara, pa ove poredati jedan uz drugi, sve dok ne napune štalu. Ovako je Iso rekao: 'E blagoš mene, zbog njih će se Grab razgrabiti. Grab bez crešanja nije Grab! A crešnju voli svako kome su usta ispod nosa, voli je i tica i mečka, nije šala crešnja.'

Grab se već razgrabio, ostala je u njemu samo jedna kuća. Ali su se trešnje oporavile, ima ih više nego prije petnaestak godina. Jer ih, barem za podove štala već dugo niko ne siječe. Ima nekih koji ih obaraju te odvoze u Pazar da se na drvetu griju.

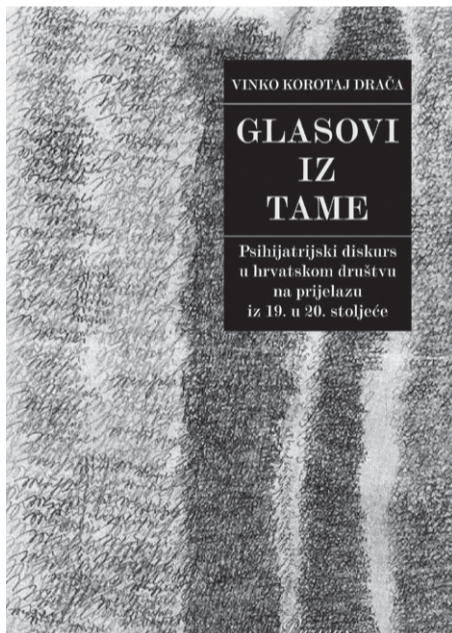
Tako se razgovorom o japanskim trešnjama završio dan malog društva u Haagu uoči dana u kojem će u rijeku Amstel u Amsterdamu biti spuštена urna s pepelom Dubravke Ugrešić. Razgovor je otišao na trešnje možda i u težnji društva za stolom da odagna riječi od onog što će se sutra samo dovesti do izraza. U tom izbjegavanju govora o onome što će se desiti sutradan, ako je dopušteno reći, doživio sam nešto što bi se moglo zvati kulturnim šokom. *Kulturni* je pridjev dobar, posve pogodan, jer ima veze sa onim dijelom značenja riječi koji se odnosi na biljke kao kulture. No sam taj šok mogao izbjeći, da sam se detaljnije i pravovremeno pozabavio japanskim trešnjama. Ovako sam se samo upisao u one koji potvrđuju riječi onoga koji je rekao da šokovi znanja najviše pogađaju neznalce. ■

Kako se kalila psihijatrija

'Glasovi iz tame' i 'Lov na degenerike' ne govore samo o davnim vremenima u kojima se psihijatrija formirala zajedno s eugeničkim, homofobnim i pseudo-znanstvenim pretpostavkama svog vremena, već nam pokazuju i kako ta povijest nije tako daleka

TADA se zvala Kraljevski i zemaljski zavod za umobolne u Stenjevcu. Njezin dugogodišnji ravnatelj IVO Žirović jednom je napisao da je naziv osobito nepogodan jer ascira na stenjanje, a bio je neprikladan jer sama bolnica nije zapravo bila u naselju Stenjevec, nego je tako nazvana zbog blizine istoimene željezničke stanice. Nalazila se u izoliranu ruralnom kraju, okružena poljima i vinogradima. Tlo je bio močvarno, nije bilo učinkovitog načina odvođenja kanalizacijskih voda, a zadah koji se tijekom ljeta širio oko prostora bolnice bio je neizdrživ. Izolacija mjesta bila je tolika da su ravnatelj, kućni liječnici i osoblje morali živjeti u samom krugu bolnice, a umrle, kojih je zbog općenite onemoćalosti štićenika, kao i epidemija, bio nemali broj, sahranjivalo se na obližnjem bolničkom groblju. (...) Kao prva i najveća psihijatrijska institucija, Stenjevec je bio mjesto na kojem se formirala hrvatska psihijatrija.

Kontrastom između nekadašnjeg stenjevečkog zavoda i suvremene Klinike za psihijatriju Vrapče započinje knjiga 'Glasovi iz tame' VINKA KOROTAJA DRAČE, podnaslovljena 'Psihijatrijski diskurs u hrvatskom društvu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće' (Durieux). Uknjižena doktorska disertacija pisana u sklopu studija moderne i suvremene povijesti na FFZG-u čitka je i pažljiva studija prvih desetljeća institucionalne hrvatske psihijatrije, koja je pratila tada aktualne trendove u centrima centralne Europe. Razmatra se arhitektura, organizacija rada unutar institucije, klasna stratifikacija među štićenicima, osnovna terminologija i referentni glasovi struke vremena. 'U knjizi pokazujemo kako je od samih početaka psihijatrijski diskurs u Bansknoj Hrvatskoj svoju legitimnost pokušavao postići, osim kao sastavnica (subdiskurs) medicinskog diskursa zadužena za fenomen ludila, povezujući se s kazneno-pravnim diskursom, ali i s područjem eugenike i arhitekture. Isto tako pokazujemo kako je zauzeo javno područje, ali i zadržao u privatne sfere svakodnevnog života stanovništva. Utoliko je njegov utjecaj na semiosferu bio sveobuhvatan.' Baveći se približno istom temom, ali polazeći iz akademskih polja lingvistike

Čitka i pažljiva studija prvih desetljeća institucionalne hrvatske psihijatrije

i književnosti, MISLAVA BERTOŠA I TVRČKO VUKOVIĆ objavili su u približno isto vrijeme knjigu 'Lov na degenerike: O nekim vidovima uspostave psihijatrijskog diskursa u Bansknoj Hrvatskoj i njegovoj ulozi u izgradnji građanskog društva' (MeandarMedia). Obje knjige polaze od građe koja se uvelike preklapa i ne razilaze se ni u svjetonazorskim postavkama ni u okvirnim zaključcima. No bitna je i sveprisutna razlika u metodološkoj teorijskoj osovini, koja je u 'Lovu na degenerike' posve i eksplicitno uronjena u FOUCAULTOVU misaonu mrežu s pripadajućim kritičkim spektaklom, dok 'Glasovi iz tame' imaju interpretativno nježniji interdisciplinarni pristup svom predmetu istraživanja. Čitajući 'Lov na degenerike', pitam se koliko je Foucaultova diskurzivna arheologija kao prizma teorijske refleksije i angažirane analize psihijatrijskog diskursa još uvijek potentna, ne zato što nisu vrijedne i (još uvijek) točne Foucaultove misli o psihijatriji kao kontrolnom i punitivnom sustavu bitno vezanom za biopolitičke mehanizme dominantnog društvenog poretka uvijek jednom nogom onkraj

perceptivnog polja promatrača. Ali danas je više od pola stoljeća prošlo otkako su se Foucaultove studije pojavile na humanističkoj pozornici, a gotovo su jednako toliko dugo podvrgavane ozbiljnoj kritici zbog nepažnje i površnosti u sakupljanju građe, pretjerane interpretativne slobode i sklonosti da modelira materiju unaprijed postavljenim teorijskim kalupima. Taj tunelski vid ograničava i potencijale 'Lova na degenerike' koji vjernost Foucaultu više sputava nego što mu pruža humanističko gorivo za inovativno i provokativno promišljanje. Čini se da Drača ostavlja više prostora suosjećanju i želji (barem nekih, barem ponekad) liječnika da pomognu svojim štićenicima i štićenicama, koliko god im taktike bile dubiozne, manjkave i obojene eugeničkim, duboko homofobnim i ponekad rubno sadističkim propozicijama tada dominantne (para)medicinske znanosti ljudskog uma i njegovih potresa.

'Lov' je možda manje čitak, ali stilski rafiniraniji, no frustrirajuće je što kritičku britkost prema povijesnom nasljeđu psihijatrijske prakse, diskurzivne podjednako u značenjima dominantno verbalnog i tekstualnog, kao i djelatne u smislu biopolitički konstruktivnog/destruktivnog, ne nivelira nikakvom afirmativnom protutežom, bilo unutar ili izvan psihijatrijskog polja. Zauzimajući po-

ziciju koja je etički superiorna i nepomična, Bertoša & Vuković efektivno se drže na sigurnoj distanci od stvarne musave složenosti svoje teme. S druge strane, vrijednost je 'Lova na degenerike' posvećenost velikog segmenta studije patologizaciji-kriminalizaciji neheteroseksualnih žudnji, iskustava, odabira, znatiželja ili životnih obrazaca. No i ovdje bi čitateljica mogla poželjeti da studija svojoj temi pristupa mekše i poseže šire, jer je prizor koji tekst ocrtava štur i nefokusiran, odnosno ilustrira ponajviše nespretnu zbuđenost psihijatrije pred življenim slučajevima nego monolitan medicinski ili svjetonazorski stav u vremenu u kojem je ta tema prolazila intenzivne transformacije i račvanja. Dok dvojac drži monološku naraciju jasnog smjera, Drača se drži naslovnog obećanja da će riječ prepustiti glasovima koji su dotad samo mrmorili u ex-stenjevečkom arhivu. Jest da je to uvijek kurirani prostor za probrane i iz konteksta ekstrahirane fragmente već psihijatrijski posredovanog i samim time preoblikovanog iskaza, uokviren akademskim, pride historiografskim diskursom, ali te niti ipak sukreiraju tkanje disertacije i toj njihovoj ulozi autor odaje poštovanje.

Ludila su zastrašujuća jer ne pristaju na sedativna pravila i izmiču predvidljivosti koja svakodnevicu čini probavljivijom nego što bi bila da je gola onako kako ludilo umije ogoliti ne samo ludakinje nego i sve s čime dođu u dodir. Ludila su zavodljiva jer nikada nisu predaleko od norme od koje se otklanjaju, a bitno su slobodna od dominantno pounutrenih društvenih spona. Prisutnost i reprezentabilnost ludila u širem perceptivnom polju igra na balansiranje između fascinacije i potrebe za sputavanjem te slobode, stoga je ludilo spektakularno, i kao spektakl je najprivlačnije; na sigurnoj impersonalnoj udaljenosti i pod reflektorima, dok publiku skriva anonimni mrak. O ludakinjama i ludacima, o bezumnima, mahnitima i degenericima gotovo se uvijek piše izvana, a čak i autorefleksivni tekstovi kojima ludaci promišljaju i bilježe vlastito ludilo dobivaju posrednički okvir ovog ili onog autoriteta. No diskurs psihijatrije sukreirali su i uvelike sukreirale ludakinje, tražeći jezik za doživljaje koje okolina nije prepoznavala i pitam se postoje li danas zanimljiviji načini da se piše o ludilima, gdje su i gdje bi mogli biti, odakle bi mogli nicati.

'Klinika za psihijatriju Vrapče danas se proteže kroz golem kompleks i obuhvaća raznovrsne medicinske i pomoćne zgrade: od centralnog neoklasicističkog zdanja čiji 'dvokrilni' plan još odaje tragove devetnaestostoljetnog KIRKBRIDEOVA dizajna, do moderne bijele zgrade u kojoj je smješten arhiv bolnice.'

Danas neuporedivo manja i svakako neuporedivo manje vidljiva izolacija ljudi koje duševne boli i boljke dovedu pod brigu psihijatrijske klinike ipak u svome tkivu zadržava turbulentnu dijakroniju, kao i davne zametke svojih humanističkih propozicija u svom sjaju i bijedi onoga što *humanizam* znači. Zainteresiranima za temu povijesti psihijatrije, društvene sklopove i mehanizme na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, kao i suvremene primjene Foucaultova rada, obje su ovdje spominjane knjige iznimno vrijedni resursi i zanimljivi doprinosi. A ako ih pažljivo čitamo, razumjet ćemo kako ne govore samo o davnim vremenima u kojima se psihijatrija kalila zajedno s eugeničkim i političkim i homofobnim i pseudoznanstvenim pretpostavkama svog vremena. Uvidjet ćemo kako ta povijest nije daleka i kako lako razvedena društvena arhitektura može sakriti trulu infrastrukturu koja tiho vuče prema močvarnom tlu. ■

Knjiga čiji autori se drže na sigurnoj distanci od musave složenosti svoje teme

KATARINA LUKEC Poluprazna, većinski srpska sela sama su mi se nametnula kao tema

Osjećaj doma vezan je za cijelu Dalmatinsku zagoru i to se vidi. Tamo živi tip ljudi koji su jako vezani za svoj dom u koji se nastoje vratiti. Tako je vjerojatno i na drugim područjima koja je pogodio rat

NA ovogodišnjem ZagrebDoxu prikazan je i film 'De je kruva nema gladi' autorice KATARINE LUKEC, s kojom razgovaramo o tome što je bilo s protagonistima i o njenim željama vezanim uz daljnje prikazivanje.

Kako ste kao djevojka iz okoline Bjelovara došli na ideju da snimite film o ljudima u krajevima oko Knina?

Prvo me privukao fenomen pokretne trgovine. S obzirom na to da dolazim iz ruralnog kraja i upoznata sam s takvim trgovinama, primijetila sam da moji prijatelji iz Zagreba nikad nisu znali da takvo nešto postoji. To me potaklo u namjeri da snimim film o pokretnoj trgovini u što zabačenijem kraju, u smislu da su stanovnici ovisni o njoj u još većoj mjeri. Za film je motivacija bila i da je kraj u kojem snimam vizualno atraktivan, pa sam nakon nekoliko telefonskih razgovora došla do sela Vrbnik u općini Biskupija kod Knina. Od priče o pokretnoj trgovini došli smo do teme stanovnika sela koji su se vratili iz izbjeglištva te njihove rodbine i susjeda koji povremeno dolaze i odlaze. Tako se protagonistima, ali i drugima koji su cijelo vrijeme u selu, godišnji plan vrti oko rodbine i susjeda koji tako periodički dolaze i kuća koje čiste ili kose travu oko njih. Dakle, ta poluprazna, većinski srpska sela sama su se nametnula kao tema i ta je činjenica postala temelj filma. Film završava iskazom jednog od protagonista o snu koji sanja i koji se pretvara u svojevrsnu noćnu moru, a tiče se povratka u zavičaj. Iako sam vodila brojne razgovore s drugim protagonistima ili ljudima koji nisu završili u filmu, ni jedan iskaz nije bio na razini tog sna, tako da sam strukturu filma prilagodila njemu.

Koliko je priča stanovnika Vrbnika slična pričama ljudi koji se nakon ratova, ali u daleko manjem broju vraćaju u polupuste krajeve na ovim prostorima i nastoje sačuvati zajednicu?

Osjećaj doma vezan je za cijelu Dalmatinsku zagoru i to se vidi. Tamo živi tip ljudi koji su jako vezani za svoj dom u koji se nastoje vratiti. Tako je vjerojatno i na drugim područjima koja je pogodio rat. U kraju odakle dolazim ne osjećam takav zavičajni naboj, možda zato što su se ljudi kroz povijest stalno doseljavali i zato što nije doživio takva

ratna stradanja. Što se tiče konkretne teme mog filma, bilo mi je jako bitno i drago čuti od vrlo bliske prijateljice iz Gornje Stupnice kod Dvora na Uni da ju je film jako dirnuo jer za nju predstavlja univerzalno iskustvo povratnika nakon Oluje.

Koliko su vam u priprema za film pomogle priče prijatelja ili medijski napisi?

Medijski napisi su mi jako puno pomogli u smislu pretraživanja arhiva na internetu, a i tih sela nema bezbroj. Bavila sam se Olujom, čitala članke, gledala film 'Oluja nad krajinom', čitala i knjigu koja je nastala na temelju tog filma. Pripremala sam se za slučaj da se u razgovorima susretne s pričama o takvim stradanjima, ali ih nije bilo, izuzev protagonistice IKE koja mi je pričala o tome kako joj je kuća bila do temelja spaljena pa je morala obilaziti razne institucije po Kninu i Šibeniku da bi joj država sagradila novu kuću. Ne znam jesu li protagonisti i ljudi koje sam susretala bili traumatizirani ili nisu imali povjerenje u mene, no činjenica je da su protagonisti – a pogotovo JAŠO, čijim snom završavam film – jako fokusirani na pozitivne stvari. Jašo jednostavno nije želio prepričavati loše priče i vaditi loše primjere, pa nisam mislila da bi od mene bilo u redu da izvlačim negativnosti i idem za nekim senzacionalizmom. Ljudima je pozitivno što žive u svom rodnom kraju.

U kojoj su vas mjeri protagonisti prihvatili, kakva je bila suradnja s ljudima iz njihove okoline i koliko je trajao rad na filmu?

Na terenu sam provela dvadesetak dana, uključivši i dane kad sam se samo vozila u trgovini i nisam snimala kamerom, istražujući potencijalne protagoniste i s ciljem da me ljudi upoznaju, pa da im ne bude čudno kad me vide s kamerom. Prihvatili su me u velikoj mjeri jer zbog izmijenjenih i smanjenih socijalnih interakcija vole svakog tko dođe s njima razgovarati. Pripreme za film trajale su tri akademska semestra, dakle ukupno godinu dana, uključujući i rad na filmu i terensko snimanje. Snimala sam na prijelazu s proljeća na ljeto kada taj kraj živne, pa rodbina iz okolnih zemalja, pogotovo Srbije, dolazi u svoj zavičaj, a usput i na more koje je blizu.

S obzirom na to da se vidi kako mještani plaćaju u kunama, jasno je da film nije sni-

mljen jučer. Što se u međuvremenu desilo s protagonistima?

Moja troje glavnih protagonista još su uvijek na istim mjestima. BORKA i Jašu sam zvala na premijeru filma pa smo se nedavno čuli telefonski. Nažalost nisu mogli doći, ali dobro su. Također sam u kontaktu s unukom bake Ike i ona mi kaže da je dobro – kako Ika uvijek kaže, 'po starački'. Od Borkovih kupaca u filmu za jednog sam saznala da mu je umrla žena pa je otišao živjeti u Srbiju kod djece jer više nije mogao biti sam.

Jeste li za vrijeme snimanja čuli za neke od projekata kojima je cilj pomoći mještanima, npr. SNV-ov 'Od vrata do vrata'?

Čula sam za taj projekt. Kad smo razgovarali o idejama za film bilo je vrijeme potresa na Baniji, a jedan od kolega je potencijalno htio raditi film o tome. Mogu reći da i je SNV dao doprinos filmu. Naš profesor GORAN DEVIĆ s Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu u kontaktu je s njima i kad vidi da se neka od tema filma tiče srpske nacionalne manjine, kontaktira SNV i oni pomognu koliko mogu financijski, pa su u fazi postprodukcije mogli i mom filmu.

Kaže se da danas svako tko ima mobitel može napraviti dokumentarac. Je li to točno i kakav je bio vaš razvojni put s obzirom na režiju filma?

Mislim da svatko mobitelom može napraviti dokumentarac, a neki će možda biti bolji

nego filmovi visoke produkcije. Nekad su iskreniji i siroviji, ali tu nema pravila. Bila sam i u Restartovoj školi dokumentarnog filma, radionici dokumentarnog filma u Krškima i školi vizualne antropologije u Beogradu, s obzirom na to da sam na Filozofskom fakultetu u Zagrebu završila studij etnologije i kulturne antropologije. To se vidi i u pozadini mog filma u koji sam htjela uključiti tradicijsku glazbu kninske okolice. Film počinje i završava pjesmom, a bilo mi je bitno da se motivi u pjesmama preklapaju s temama filma, služeći kao prolog i epilog.

Kakav je dosadašnji i budući život vašeg filma?

Svjetska premijera bila je na festivalu Doclisboa u Portugalu u sekciji 'Green Years' za studente. Kako je bio u bloku s filmovima o zajednici, film se jako dobro uklopio, a komentari su bili pozitivni. U Zagrebu je imao hrvatsku premijeru, a prijavljivala sam ga i na druge festivale. Želja mi je pustiti film tamo gdje je snimljen i u kontaktu sam s načelnikom Biskupije, čiji je stric Jašo jedan od protagonista.

Koliko su mladim autorima nužni festivali kao što je ZagrebDox?

ZagrebDox je bitna točka za svakog hrvatskog i regionalnog dokumentarista, a kamoli ne za nekog tko tek počinje s filmovima. Super je i što filmovi nas mladih autora igraju zajedno s filmovima autora koji su nam bili mentori, kao što je meni bila ANA HUŠMAN, čiji film je prikazan u bloku s mojim, kao i s filmovima profesora s ADU-a. Mislim da je dobro da se na taj način susrećemo.

Vaš prethodni film 'Dz6' bavio se dionicom od 13 kilometara državne ceste između Ivanić Grada i Daruvara koja nikad nije asfaltirana. Je li to napravljeno u međuvremenu?

Ta dionica kad se od Čazme krene prema Garešnici do danas nije asfaltirana, ali je redovito nasipavaju. Budući da je poprilično izazovna, po njoj se voze reli utrke. Kako prolazi blizu spomenika revolucije u Podgariću, postoji priča da je, kad je Tito otvarao spomenik, planirano da se asfaltira ta cesta da on njome prođe, ali kako je ipak išao preko Kutine, cesta je ostala neasfaltirana. ■

Proljeće, jesen (r: Todd Haynes)

(2023.)

Natalie Portman i Julianne Moore kao Elizabeth i Gracie

PIŠE Damir Radić

Slojeviti minimalizam

Cjelina složene psihološke teksture u kojoj nema lakih razrješenja

KRAJEM 20. i početkom 21. stoljeća ogroman interes američkih, a onda i svjetskih medija izazvao je slučaj MARY KAY LETOURNEAU, koja je kao udana 35-godišnjakinja i majka četvero djece osuđena za silovanje 12-godišnjeg dječaka samoanskog porijekla VILIJUA FUALAUA. Zapravo, Letourneau i dječak bili su u emocionalno-seksualnoj vezi, a ona je u zatvoru rodila čak dvoje djece koje je začela s njim, da bi se po odsluženju sedmoipolgodisnje kazne za tada već punoljetnog mladića i udala. Brak je potrajao punih 14 godina i Fualauu je u to vrijeme tvrdio da se ne osjeća žrtvom i da se ne srami njihova odnosa, no po razvodu pojavila se izjava neimenovane bliske mu osobe koja je rekla da 'on sad stvari vidi jasnije i shvaća da to od početka nije bio zdrav odnos'. Slučaj je evidentno poslužio kao temelj za zadnji film istaknutog autora američke nezavisne produkcije TODDA HAYNEESA nazvan 'Proljeće, jesen' (izvorni naslov 'May December' fraza je koja se odnosi na erotski odnos čije učesnike dijeli velika razlika u godinama).

U Haynesovom ostvarenju, zasnovanom na scenariju SAMY BURCH i ALEXA MECHANIKA, prati se odnos južnjačkog bračnog para Gracie i Joea (on je korejskog porijekla) koji su se upoznali kad je ona imala 36, a on 13 godina. Ona je tada bila udana žena s djetecom, a kad je otkriveno da je imala seksualne odnose s maloljetnikom, završila je u zatvoru gdje je rodila dijete začeto s njim. Po odsluženju kazne vjenčala se s Joeom i taj, čini se, skladan brak traje već više od dvadeset godina. No ispod harmonične površine kriju se turbulentniji slojevi čije će osvjetljavanje potaknuti dolazak glumice Elizabeth, koja u nezavisnom filmu koji se sprema o Gracie i Joeu treba interpretirati Gracie u vrijeme kad je počela odnos s Joeom. Zbog toga Elizabeth privremeno postaje dio Gracieine i Joeove obitelji, ali za potrebe filma i svoje uloge intervjuira i Gracieina prvog supruga, njezina sina iz prvog braka te druge svjedoke, pokuša-

vajući sklopiti mozaik i ući u nutrinu Gracieina lika. Pri tome je središnja interakcija filma ona između Elizabeth i Gracie, koje se međusobno odražavaju po uzoru na protagonistice znamenite BERGMANOVE 'Persone', koju je Haynes eksplicitno naveo kao orijentir. Međutim, za razliku od 'Persone', 'Proljeće, jesen' uspostavlja 'punopravni' trokut, s Joeom kao trećim protagonistom. Dok se Elizabeth i Gracie razotkrivaju, odnosno potvrđuju kao egocentrične narcisoidne predatorice, pri čemu je Gracie i ranjiva i samozavaravajuća, a Elizabeth uznemirujuće proračunata, Joe funkcionira kao najsenzibilniji i najuravnoteženiji član trokuta, jedini koji nije usredotočen isključivo na sebe i koji promišlja što mu se događa i što mu se događalo prije.

Haynes je baveći se opisanim interakcijama sklopio cjelinu složene psihološke teksture u kojoj ima i suptilnosti i općih mjesta, ali nema lakih razrješenja. Joe će shvatiti da je u odnosu s Gracie na neki način bio zarobljenik njezine emotivne dominacije, ali i vlastitih osjećaja, no film ne odlazi u banalizaciju kojim bi njegov lik jednodimenzionalno sveo na puku žrtvu, odnosno ne osporava iskrenost njegovih osjećaja prema Gracie. Potonja je evidentno psihički pomaknuta i ima nešto djetinjte u sebi što je čini simpatičnijim likom od Elizabeth, kod koje je svjesno parazitski dio karaktera puno jače izražen. Velike glumice JULIANNE MOORE i NATALIE PORTMAN očekivano su kvalitetne kao Gracie i Elizabeth, a otkriće je malo znani CHARLES MELTON, izvanredan kao Joe. 'Proljeće, jesen' nema impresivnu dizajnersku raskoš nekih ranijih Haynesovih filmova ('Daleko od raja', 'Carol') niti fascinantnu sumanutost njegova davnog dugometražnog prvijenca 'Otrov', nego se oslanja na izvedbeni minimalizam i 'čistu' psihologiju. U tome je umješan i uspješan, premda bi dojam bio snažniji da je film stilski ekspresivniji. ■

Davor Sanvincenti: oko spava, uho diše, KONTEJNER

(16. travnja – 30. travnja 2024.)

Sanvincenti je kreativni arhivar fragmenata prirodnih fenomena (Foto: Sanja Bistričić Srića/KONTEJNER)

PIŠE Bojan Dmitrović Krištofić

Zamka zova divljine

Postav koji ukazuje na naličje potrebe da se izgubimo u prirodi

U SVOM prošlom tekstu za Novosti, pišući o skupnoj izložbi 'Što bi nam priroda rekla kad bismo postavili prava pitanja?', u kustoskoj koncepciji IVANE MEŠTROV i produkciji Umjetničkog paviljona u Zagrebu, vaš kritičar si je dopustio skicirati kontekst trenutnog izraženog zanimanja za živi svijet i prirodni okoliš i među lokalnom zajednicom sudionika svijeta umjetnosti. Jedan umjetnik iz Hrvatske, koji gotovo od samog početka djeluje i međunarodno, na tom je tragu još od ranih dvijetisućitih mogao služiti kao putokaz za smjer kojim će se kretati kurentni interesi institucionalnih i alternativnih odjeljaka umjetničkog polja, motivirani, naravno, neumoljivom klimatskom katastrofom. Istodobno, ta je katastrofa postala i unosna, kako u simboličkom, tako i opipljivom, kapitalnom smislu. Taj umjetnik je DAVOR SANVINCENTI. Međutim, njegova se motivacija za pristupanje prirodnom okolišu umjetničkim oruđima, pa čak i za trajno prožimanje s njim, čini izvornom, jer u vrlo intimno intoniranim radovima na tome ustraje već četvrt stoljeća. Putem svojih multimedijских instalacija u galerijskim, javnim i prirodnim prostorima, projekcija i performansu uživo, serija fotografija i filmova, Sanvincenti se prirodi i živim bićima koja nisu ljudi približava iz romantičarske svjetonazorske i filozofske pozicije, no lišene isticanja vizionarske ili 'šamanske' uloge umjetnika u povezivanju ljudske zajednice s nepredvidivo nastrojenom prirodom. Umjetničko mu polazište teži univerzalnom. Povezujući svoje intuitivne romantičarske temelje s konceptualnom razradom u postmodernističkom i postavangardnom duhu, on uvjerljivo i logično postupno minimizira vlastito autorstvo te nastupa kao kreativni arhivar fragmenata prirodnih fenomena i pokretač udruživanja s drugim kulturnim radnicima, čime se skupa s publikom svojih radova trudi doprinostiti iskustvu cjeline živog i neživog svijeta.

Slučaj je to i sa Sanvincentijevom aktualnom samostalnom izložbom 'oko spava, uho

diše' u galeriji kustoskog kolektiva Kontejner, smještenoj u dijelu bivše Vjesnikove tiskare sa stražnje strane zgrade. *Ruin porn* ugođaj poststranzicijski-postapokaliptičnog galerijskog okruženja pogoduje Kontejnerovoj uhodanoj praksi izvrtanja uvriježenih shvaćanja svrhovitosti neprekidnih tehnoloških revolucija, čija je inženjerska i računarska sveobuhvatnost na raspolaganju umjetnicima i kustosima koji karakteristični eskapizam kasnog kapitalizma pokušavaju obrnuti u smjeru kritičkog pogleda na odnos čovjeka, stroja i prirode, što zna rezultirati oduđenjem tog odnosa, no i tek još jednim prozorom u virtualnu stvarnost. Uz sigurnu kustosku potporu DAVORKE BEGOVIĆ i suradnju s inženjerom elektroakustike MIODRAGOM GLADOVIĆEM, Sanvincentijev novi postav, proizašao iz istraživanja zvukova u Nacionalnim parkovima Risnjak i Peneda-Gerês u Portugalu, itekako profitira od specifičnog galerijskog prostora time što je 'hladni' okvir izgrađenog okoliša udomio 'topli' sadržaj prirodnog, tj. zvukove noćnog kretanja i glasanja životinja, kao i uopće šumova divljine koja nikad posve ne miruje. Odijeljeni visokim crnim zavjesama koje naglašavaju sceničnost izložbenog postava, dva nova dijela jedinstvene prostorije pozivaju građanina da zvuk zova divljine doživi na dva komplementarna načina: liježući na isječak monumentalnog tristogodišnjeg debla koji je iz prirodno srušenog stabla oblikovao JAKOV HABJAN i opuštajući se slušanjem i suočavajući se s videoprojeksijom noćnih kretanja životinja koja, umjesto relaksirajuće, potiče prijeteću atmosferu. U tekstu izložbe rabi se izraz 'zvučna zamka' za uređaj kojim su Sanvincenti i Gladović neprimijećeni snimali zvukove životinja i biljaka, a zbog negativnog prizvuka tog izraza vaš si kritičar ne može pomoći da ne interpretira izložbu kao svojevrsnu zamku za posjetitelje. Jer, iako postav isprva djeluje eskapistički, Sanvincenti zvukom i ambijentom ukazuje i na naličje potrebe da se izgubimo u prirodi, čime se postavlja i pitanje: je li nam, gubeći se, nužno sačuvati i ono što smatramo ljudskošću? ■

PREPORUKE: SERIJE

Baby Reindeer

(Netflix)

TORETIČARI već nekoliko desetljeća traumu tretiraju kao kulturalni trop koji se iz kliničkog koncepta povrede ili oštećenja preobrazio u figuru i postao savstavnim dijelom kolektivnog društvenog ustroja. Njezinu interpretaciju smatraju nužnim preduvjetom za doseganje posttraumatskog društva, a upravo ona trauma koja se tome opire postaje uvjetom njezine mogućnosti. Britanski komičar RICHARDA GADD u tom je tumačenju otišao vjerojatno najdalje dosad, nesputano i hrabro podastrijevši vlastito jezivo iskustvo u psihološkom trileru od sedam polusatnih epizoda u kojima plastično razlaže funkcioniranje mehanizma traume. Odlukom da sam zaigra glavnu ulogu Donnyja/sebe, komičarskog

aspiranta u čiji se život infiltrirala uhoda Martha (fantastična JESSICA GUNNING) pa mu godinama zagorčavala život, Gadd je postigao autentičnost koju drugom glumcu ne bi bilo tako lako doseći, i usput je bez imalo uljepšavanja, ne štedeći pritom ni samoga sebe, ispisao univerzalni prikaz mentaliteta žrtve koja se vraća na mjesto zločina i traži da je se iznova povrijedi. Dinamika interakcija u zlostavljačkim odnosima uspostavlja se kroz psihološku manipulaciju kojom se zlostavljači koriste u kontroli i zbunjivanju svojih žrtava, a sretniku koji kroz takav odnos nije prošao postupci žrtve gotovo su nepojmljivi. Gadd upravo kroz tu pretpostavku polako i precizno gradi napestost, dovodeći u prve tri epizode gledatelja do ludila svojim reakcijama na Marthino ponašanje; tek u četvrtoj postaje jasno da je priča o uhođenju tek povod da ispriča priču o manifestaciji duboko ukorijenjene traume koja ga je u tim reakcijama uvjetovala, stvorivši petlju koja se ponavlja, a istovremeno i odgovor na pitanja zašto se ljudi boje progovoriti o zlostavljanju. Ova slojevita priča, koja na vrlo human način osim traume tematizira i usamljenost i izoliranost, jedinstven je iskorak autofikcije u televerzumu i vjerojatno najvažnija serija o mentalnom zdravlju koju je Netflix producirao još od 'Bojacka Horsemana'.

The Sympathizer

(HBO Max)

PRED kraj Vijetnamskog rata 1975., u Vijetnamu zvanom američkim, dvostruki tajni agent francusko-vijetnamskog porijekla zvan Kapetan (HOA XUANDE) bježi u SAD i nastanjuje se u izbjegličkoj zajednici, nastavljajući potajno izvještavati za komunističku Frontu nacionalnog oslobođenja Južnog Vijetnama. Njegova odiseja, kojom nas kroz fluidnu i fragmentiranu struk-

turu provodi od burnih posljednjih dana pada Saigona, preko egzila u L.A. i konačnog povratka u Vijetnam, zrcali povijesnu i političku složenost danas već pomalo zaboravljenog vremena koju je vijetnamsko-američki pisac VIET THANH NGUYEN ispisao u Pulitzerom nagrađenom romanu prema kojem je sedmodijelna mini-serija ekranizirana. Ambiciozna špijunska satira, koja se poigrava kanonima žanra špijunskog trilera, kroz razrađeni zaplet i sjajne likove ispituje složenost identiteta, koncepta lojalnosti i

pripadnosti u svijetu neprekidnih sukoba i promjena. Osim konkretnog rata, kojim se raščlanjuju mnogi aspekti zla moderne politike, vješto se proniče i u psihu protagonista; fragmentirana naracija odražava polomljeni identitet i unutarnji moralni sukob koji proizlazi iz njegovih dvostrukih uloga komunističkog špijuna, južnovijetnamskog policajca i čovjeka razlomljenog između dviju kultura. Temu stabilnosti identiteta u vihoru rata podcrtava i angažman urnebesno sjajnog ROBERTA DOWNEYJA JR. koji se pojavljuje u čak četiri uloge arhetipova 'zlog Amerikanca'.

Elsbeth

(Paramount+)

UMORU šašavih epizodista koji su jurcali univerzumom pravničkih drama 'The Good Wife' i 'The Good Fight' autorskog i bračnog para KING, ponajviše se isticala Elsbeth Tascioni (CARRIE PRESTON), luckasta sredovječna odvjetnica šarene odječe i neobično briljantnog pravničkog uma koju bi protivnici redovito na vlastitu štetu podcijenili. Stoga nije

neobično što je upravo njezin lik konačno dobio svoj *spin-off* u svojevrsnom odgovoru Kingovih na prošlogodišnju hit-seriju 'Poker Face'. Radnja je iz Chicaga izmještena u New York, gdje je Elsbeth angažirana kao promatračica u policiji nakon niza problematičnih hapšenja, no potajno istražuje i korumpiranost šefa policije. Osebnost, šarm i entuzijazam protagonistkinje dopuštaju inverznu, kolumbovsku strukturu u kojoj je gledatelju zločinac poznat i promatra samo način na koji Elsbeth nepogrešivo deducira tok događaja u ovom pitkom i zabavnom prelijevanju iz pravničkog u kriminalno-polijski milje.

■ Jelena Svilar

Novinar i povjesničar stripa, autor izložbe 'Antifašistički strip u Jugoslaviji, od 'Pionira' do 'Partizana'

VELJKO KRULČIĆ Tko god se hoće baviti NOB-om, ne može preskočiti stripove

Od 4. do 25. maja u Bosanskom kulturnom centru u Sarajevu održava se izložba 'Antifašistički strip u Jugoslaviji'. Produkcija je to, čini se, kojoj nedostaje sustavna i dublja valorizacija?

Puni naziv izložbe je 'Antifašistički strip u Jugoslaviji, od 'Pionira' do 'Partizana', kojim sam pokušao odrediti razdoblje koje izložba obuhvaća, makar je antifašizam u stripu nedvosmisleno prisutan i ranije, još u MAUROVIĆ-KOVAČEVIĆEVOJ 'Ljubavnici s Marsa' iz 1935. Dakle, izložba je dokumentarna 'priča' koja je trajala skoro pola stoljeća, od pojave prvih radova koji padaju pod formu stripa u partizanskom listu za djecu Pionir 1942/43., tiskanom na šapirografu, do posljednje epizode serijala 'Partizani' RADILOVIĆA i scenariste LEBOVIĆA, objavljivana u Večernjaku 1989., pred raspad tadašnje države. S nestankom Jugoslavije, 'partizanskih' stripova jednostavno više nije bilo, kao da nisu nikad ni postojali, premda je to bio jedan od dva ili tri najdominantnija žanra našeg stripa, pogotovo u šezdesetima i sedamdesetima. U Hrvatskoj, ali i u drugim državama nastalim iz SFRJ-a, trebalo je proći dvadesetak godina da se neki od tih stripova ponovno pojave u formi albuma ili knjiga. Paradoksalno, ali gotovo sve te novoobjavljene knjige izbjegavale su objaviti predgovor ili pogovor koji bi se mogao smatrati onim što ste označili 'sustavnim i dubljom valorizacijom'. Ideja je da izložbom izvučemo iz ropotarnice ono najbolje i najkarakterističnije iz produkcije partizanskih stripova – izložba predstavlja više od stotinu autora od Makedonije do Slovenije, među njima i prva imena stripa kod nas. I da potaknemo nova istraživanja, nove valorizacije, studije.

Koja je uloga stripa u očuvanju pripovijesti o NOB-u i kako se ona s vremenom mijenja?

U golemoj produkciji antifašističkog stripa naravno i da ima i škarta, bilo je u njoj 'tvorničke' proizvodnje, mitologije i crno-bijele

Foto: Screenshot/Vida tv

slike, inzistiranja na tadašnjoj političkoj korektnosti. Ali bilo je i subverzivnosti. Osim toga, htio to netko prihvatiti ili ne, strip je u bivšoj Jugoslaviji često znao biti ogledalo vremena i društva. Utoliko smo dobili brojne strip-adaptacije kvalitetnih filmova i tv-serija: 'Kapetan Leši', 'Valter brani Sarajevo', 'Kuda idu divlje svinje', 'Otpisani' itd. Ista je stvar i sa književnošću: 'Demonja', 'Kurir sa Psnunja', 'Besmrtna mladost'. Tko god se hoće baviti NOB-om, ne može preskočiti stripove na tu temu.

Uz glavno događanje odvijaju se i popratne izložbe posvećene antifašističkom stripu u BiH te Maurovićevoj produkciji na tu temu. Koji je Maurovićev značaj za antifašistički strip i ilustraciju?

Maurović je bio u partizanima devet mjeseci, od kolovoza 1944. do oslobođenja Zagreba. Njegov opus koji se odnosi na antifašizam i rat ne samo da je ogroman, nego je i likovno, estetski i komunikacijski fascinantan. Osim sjajnim stripovima, ilustracijama i slikama, sada ga prvi put na primjeren način predstavljamo i kao ilustratora vojnog magazina Front, sarajevske Prosvjete, ali i serijom razglednica na temu partizana koje je izdao Vjesnik 1945/46. godine.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Četiri kulturne organizacije iz Srbije – NKSS, ULUS, Stanica i aica – objavile su ovih dana priopćenje kojim upozoravaju na 'alarmantno stanje' u tamošnjoj kulturi, upozoravajući kako resorno ministarstvo još nije objavilo rezultate konkursa za programe i projekte u kulturi, dok Grad Beograd svoj konkurs za 2024. nije ni raspisao.

■ L.P.

Uskličnik da se na kulturu ne stavi točka (ilustracija: NKSS)

Hip-klopka

Dok i naše okoštale muzičke institucije s dominacijom trapa počinju prihvaćati prevladavajući ukus publike kao novi mainstream, kritika se i dalje bori s nemogućnošću baratanja referencama mlađim od dvadesetak ili tridesetak godina

Šve do druge polovice desetih činilo se da domaća publika teško ili nikako ne prihvaća hip-hop kao globalno najzastupljeniji i najpopularniji žanr popularne glazbe današnjice. Skoro dvadeset godina od pojave TBF-a, EDE MAAJKE, Blackouta i pripadajuće mu generacije zagrebačkih MC-ja i drugih pionira popularizacije žanra kod nas činilo se da forma neće nikad zaživjeti izvan fuzije s bendovskim formatom. Za ovaj razvoj situacije bilo bi najjednostavnije optužiti inherentni rokizam koji je u tuzemnoj domaćoj kritici prisutan od pojave novog vala, a koji je u nultima dobio vjetar u leđa zahvaljujući bujanju brojnih retro trendova, kao i samo starenje generacije X koja je u tom trenutku sačinjavala dobar dio onih koji pišu o glazbi u domaćim medijima. No dio odgovora vjerojatno se krije i u jednostavnoj činjenici da je tek prije desetak godina ovdašnja publika bila daleko manje spremna platiti koncertnu kartu za 'DJ plus MC' postavu. Nastup uživo ponajprije je simbolizirala prisutnost instrumenata na pozornici, bez obzira na to koliko takav aranžman imao smisla u odnosu na ono što se čuje na studijskoj snimci. Tu tezu ilustrira i činjenica da su čak i Dječaci, splitski trio koji je tijekom druge polovice nultih i prve polovice desetih bio najviše u dosluhu sa svjetskim trendovima žanra i s osjećajem za masovni ukus domaće publike, posegnuli za živim bandom sastavljenim od lokalnih metal i hard rock glazbenika.

No usponom trapa kao globalno dominantnog, pa i definitivnog stila unutar hip-hopa tijekom desetih stvari su se polako mijenjale. High5 bili su prvi popularniji tuzemni izdanci trap zvuka, a njihovo mirovanje u drugoj

polovici desetljeća iskoristili su KUKUŠ, trio koji se kroz svojih desetak godina postojanja pokazao sposoban posvojiti sve od emo rapa i pop punka pa do trap cajki, žanra koji je kroz fuziju s nasljeđem turbo folka popularizirao ovaj stil produkcije u regiji. Ništa manje bitno nije istaknuti ni YEM, promotora i izdavača čija je agilnost i prilagodba vremenu odgovorna za izvođače poput Z++, GRŠE i MIACH koji pune dvorane od nekoliko tisuća ljudi. Posljedica tog angažmana je da su izrazito okoštale institucije poput radiopostaja, glazbenih nagrada i Hrvatske glazbene unije morale prihvatiti prevladavajući ukus publike kao novi *mainstream*. Nakon ogromnog prošlogodišnjeg uspjeha singla 'Mamma Mia' Grše je prihvaćen kao spasitelj hrvatske komercijalne glazbe, a u domaćim medijima se posebno ističe kako je on dosad najuspješniji hrvatski izvođač na Billboard Croatia Songs, agregiranoj listi slušanosti istoimenog američkog časopisa koja je prije dvije godine udarila hrvatsku glazbenu industriju kao mokra krpa mamurnu glavu nakon burnog vikenda.

Negdje u pozadini te modernizacije hrvatske pop glazbe stoji figura mladog i izrazito produktivnog MIHOVILA ŠOŠTARIĆA LOCKROOMA, producenta odgovornog za, moglo bi se slobodno reći, dvije trećine najvećih hrvatskih hitova u tekućem desetljeću. Šoštarić posjeduje nesvakidašnji dar naizgled bešavnog transponiranja svjetskih trendova u hrvatske okvire bez obzira radi li se o minimalističkim baladama, reggaeton poskočicama ili trap himnama, pa ovakav razvoj situacije nimalo ne čudi, koliko se kod činio naglim nakon skoro desetljeća dominacije MASSIMA i Vatre lista slušanosti radijskih postaja. Za razliku od cehovskih udruga, hrvatska glazbena kritika

pak još uvijek muku muči s rokističkim postavkama unutar kojih je svaka glazba koja ne uključuje gitare 'kuruza', glazbeni ekvivalent *fast fooda* u najboljem slučaju.

Nekoliko nedavnih primjera ilustrira ovu tezu. Prvi, koji nema direktne veze s hip-hopom, ali ima s nepoznavanjem aktualne glazbene produkcije, karakterizacija je pjesme

Hvala kojom je album 'KINK' Ivana Grobenskog dočekan svodi se na 'svjetski, a naše' narativ, što potvrđuje činjenicu poznatu još od 1990-ih: praćenje globalnih trendova našoj kritici je poželjno, ali samo ako je percipirano kao europsko ili svjetsko, a nikako kao narodno

ovogodišnjeg Eurosong favorita BABY LASAGNE kao neuspjele prerade 'You Spin Me Round and Round' benda Dead or Alive, od čega je glazbeni kritičar Večernjeg lista HRVOJE HORVAT tek djelomično reterirao u kasnijim istupima i tekstovima. U toj usporedbi uopće nije problem što ga energične *synth* linije podsjećaju na dobro znanu *one-hit wonder* pjesmu iz osamdesetih, a još manje što mu se pjesma ne sviđa, nego što nije prepoznao ili je propustio istaknuti očigledne poveznice s prošlogodišnjim favoritom KÄÄRIJOM ili popularnim njemačkim bandom Electric Callboy, koje je u kasnijim istupima sam izvođač navodio kao uzore. Nepoznavanje suvremene njemačke

Spasitelj hrvatske komercijalne glazbe? Grše s Miach u zagrebačkom Domu sportova (Foto: Mia Šlafhauzer/PIXSELL)

metalcore i hard rock scene zasigurno nije kardinalni grijeh, no pokazuje bitnu značajku ovdašnje glazbene kritike – nemogućnost baratanja referencama mlađim od dvadesetak ili tridesetak godina. Tu tezu potvrđuje i nedavni tekst ALEKSANDRA DRAGAŠA o hip-hopu u Jutarnjem u kojem se poziva na istraživanje iz Scientific Reportsa o tome kako su tijekom posljednjih trideset godina tekstovi popularne glazbe postali 'jednostavniji, agresivniji i općenito narcističiji'. Dragaš se poslužio 'duhovitom' opaskom KEITHA RICHARDA o tome kako ne sluša rap jer 'ne voli da viču na njega' i potom se pomalo očekivano pozvao na nekadašnju društvenu osviještenost žanra koja je dominirala u razdoblju prije gangstara rapa. Pozivanje na citat osamdesetogodišnjaka iz legendarnog rock benda koji je poznat po mnogočemu, ali daleko najmanje po sociopolitičkom angažmanu, teško je opisati kao išta doli ironiju. No bit spomenutog teksta ionako nije propitivanje klasne i društvene svijesti suvremenog hip-hopa nego signaliziranje istomišljenicima da je njihov ukus bolji od masovnog.

Što se pak dogodi kad 'jedan od nas' odbaci gitare i krene u vode percipiranog glazbenog *fast fooda*? Odgovor na to pitanje daje 'Kink', zanimljivi i još zanimljivije percipirani novi album talentiranog koprivničkog kantautora IVANA GROBENSKOG. Grobenski se tijekom posljednjih par godina istaknuo kao eklektičar nezadovoljan kreativnim stajanjem na mjestu. Nakon sjajnog podravskog gothic folk albuma 'Siromahi i Lazari', na 'Apocalipstick' je skrenuo u soul/funk stilizacije koje je sad nadogrudio koketiranjem s repanjem i upotrebom semplova umjesto žive instrumentacije. Premda je sam izjavio da mu repanje tehnički izazovnija disciplina nego li mu se na prvu činilo, većina domaće kritike njegov je izlet istolerirala zbog upotrebe engleskog jezika i sasvim dovoljne količine pjevanja i organski zvučičih bas linija da se album može svrstati u percipirano vredniju soul/jazz/funk kategoriju. Ipak, oprezna hvala kojom je album uglavnom dočekan svodi se na očekivani 'svjetski, a naše' narativ rezerviran za bendove poput riječkog Jonathana kojem se godinama predviđaju najveće svjetske pozornice. Osim što takav tretman pokazuje krajnje nerazumijevanje strukturalnih i žanrovskih trendova današnje glazbene industrije, prepuštene naizgled hektičnom ritmu algoritma koji je naposljetku opet prilagoden najvećima i najbogatijima, pokazuje i određen – sasvim razumljiv – elitizam po pitanju upotrebe engleskog jezika. Engleski naprosto zbog svoje višedesetljetne dominacije zvuči prirodnije pop glazbi. Ironično je stoga da je tematika 'Kinka', koliko god samosvjesnije izražena, podjednako digitalna, a možda i više 'vječno online' od one koju njeguju Grše ili HILJSON MANDELA. Sve navedeno još jednom potvrđuje činjenicu poznatu još od vremena kada su Aquariusovi 'Lagano, lagano' izvođači i Fiju Briju generacija rockera dočekan kao protuteža cro danceu u devedesetima: praćenje globalnih trendova je poželjno, ali samo ako je percipirano kao europsko ili svjetsko, a nikako kao narodno ili populističko. Naravno, isto tako treba imati na umu da stavovi i želje nas koji pišemo o glazbi nisu automatski bezvrijedni samo zato što ne odgovaraju stanju masovnog ukusa, kako nas to često poptimizam nastoji uvjeriti. Kao što ni glazbeni ukus nije nužno civilizacijski barometar, kako nas pak ljubitelji Stonesa, Azre ili DYLANA godinama pokušavaju uvjeriti. Možda su baš pjesme o brzim autima i još bržem bogaćenju pravo zrcalo društva, voljeli ih mi ili ne. Ne treba brkati ukus i klasnu svijest. Prvo ima svatko, kakav god bio, a drugo rijetko tko, bez obzira skuplja li boce na tramvajskim stanicama ili uvozne jazz vinile. ■

TV RAŠETANJE

Air Sombor

PIŠE Boris Rašeta

Nikola Jokić opet oduševljava, doznajemo u jutarnjim vijestima nesrećne televizije. George Karl, trener s više od tisuću pobjeda u NBA-u, dao mu je kompliment kakav se rijetko čuje. 'Mislim da je Jokić vjerovatno najbolji igrač koga sam gledao kako igra košarku. On čini da košarkaška igra izgleda nevjerovatno jednostavno', kaže Karl.

Dobro jutro, Srbijo, Happy TV, 22. travnja, 6:00

NIKOLA JOKIĆ opet oduševljava, doznajemo u jutarnjim vijestima nesrećne televizije. Trenutno je favorit za osvajanje treće titule MVP-a u NBA-u! GEORGE KARL, trener s više od tisuću pobjeda u NBA-u, dao mu je kompliment kakav se rijetko čuje. 'U košarci sam pedeset godina', rekao je, 'gledao sam nevjerovatne igrače, uključujući CONNIEJA (HAWKINSA), JULIUSA (ERVINGA), MICHAELA (JORDANA), TIMA (DUNCANA), SHAQA (O'NEALA), KAJ-a (KAREEMA ABDUL-JABBARA), KOBEA (BRINTA) i LBJ-a (LEBRONA JAMESA). Ali s ovim iskustvom, mislim da je Jokić vjerovatno najbolji igrač koga sam gledao kako igra košarku.' Ljudi moji, pa je li to moguće? I 'ajd ti to ne prenesi! 'Jokić čini da košarkaška igra izgleda nevjerovatno jednostavno', kaže Karl. 'On čini dečke boljima, ne želi se gurati u centar pažnje, što smo toliko puta vidjeli kod drugih, nego čini suigrače boljima. Savršeno razumije zamršenost malih stvari i važnost malih stvari u dobivanju utakmica. Naši dečki iz NBA-a nastoje igru učiniti teškom, Jokić je nastoji učiniti lakom... Nije ga briga za All Star, nije ga briga za NBA, nije ga briga za bodove. Jedino do čega mu je stalo je natjerati suigrače da budu dobri i pobjeđuju. On je poseban, Denver je blagoslovljen.' Kao bivši dugogodišnji trener Denvera Karl je možda donekle pristran, ali i brojke nešto govore. Nikola Jokić jedini je igrač u povijesti NBA-a koji je u playoff utakmicama u prosjeku postizao više od 25 koševa i imao deset ili više skokova i sedam ili više asistencija, objavljeno je na službenoj stranici.

Newsnight, N1, 22. travnja, 20:00

UNEWSNIGHTU smo čuli nekoliko zanimljivih komentara od šefa liberala DARIJA HREBAKA i VIKTORA GOTOVCA, profesora s Pravnog fakulteta, pa ćemo ih u ovoj zemlji kratkog pamćenja i dugih jezika zateferiti kao podsjetnik o kriterijima. Gotovac misli da PLENKOVIĆU trebaju i manjinci i desnije opcije, samo je pitanje koliko daleko može otići. 'Prihvati ZLATKA HASANBEGOVIĆA za ministra kulture izravna je pljuska Andreju Plenkoviću. Onog časa kad na to pristane, priznao je da je izgubio. Manjine su se tu postavile jako čvrsto – ili mi ili nitko. Nemoguće je napraviti većinu bez manjina', rekao je Gotovac. Ni Hrebak ne da manjine. 'Ako nema manjina, onda nema ni liberala', kazao je šef HSLS-a. 'Kampanja je završila, ne moramo više impresionirati glasače, moramo doći do 76 ruku. Volja birača je takva kakva je, nisam ni ja zadovoljan, ali birači su uvijek u pravu. Ako ćemo biti isključivi, nećemo postići većinu. Kompromis je rješenje da iz nemogućeg dođeš u poziciju mogućeg. Mislim da je danas MARIO RADIĆ pokazao volju za kompromisom. Recept je vrlo jednostavan: s jedne strane moraju popustiti manjine i liberali, s druge strane Domovinski pokret (DP) mora popustiti od želje da

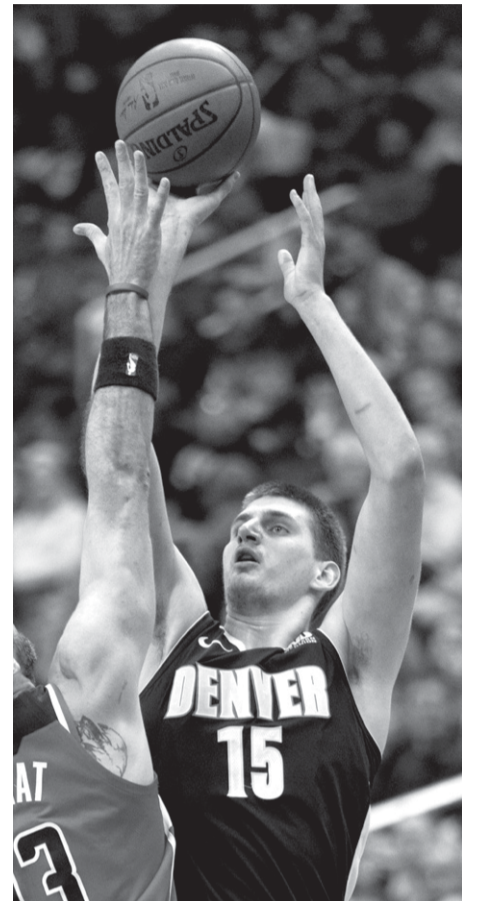
vrši ideologiju, a svima nam je zajednička ključna stvar za birače, poput povećanja plaća. Mislim da mandatar mora sjesti posebno s manjinama, DP-om i liberalima. Vidio sam volju kod Marija Radića, a gdje postoji volja, postoji i način', rekao je Hrebak. U trenutku kad ovaj tekst bude objavljen, znat ćemo je li bilo volje i načina. Mi bismo se naslijepo kladili da je bilo.

Jedan dan... u New Yorku 1882., HRT, 25. travnja, 17:35

PREPORUČUJEMO njemačku dokumentarno-igranu seriju 'Jedan dan... u New Yorku 1882.'. Kako se vidi iz naslova, autori su sjeli u vremeplov i otišli u grad u kojemu još nije bilo nebodera, grijalo se na ugljen, a živjelo teško, siromašno i raskatno. Otkud interes Nijemaca za takvu seriju? Ne može jednostavnije, u Americi danas živi 45 milijuna ljudi koji su potomci njemačkih doseljenika (najbrojnija su grupa). Oni su iz Europe bježali tijekom 17. i 18. stoljeća od strašnog siromaštva, a u New Yorku ih je zatekla bijeda, ali puno podnošljivija od one njemačke, koju je proizvodila prenapučena i agrarno siromašna europska zemlja. Prenaseljenost će stvoriti očajničku potrebu za širenjem, za 'životnim prostorom' na istoku. Elem, New York 1882. ima etničke kvartove, u kojima žive Kinezi, Irci, Talijani i, naravno, Nijemci. Zahvaljujući socijaldemokratskoj klimi među njemačkim doseljenicima, uglavnom radnicima, u New Yorku se razvija ono što taj grad i danas čini sličnijim Europi nego ostatku Amerike. Serija nas vodi kroz grad i živote nekoliko aktera s različitim pozicijama na socijalnoj ljestvici. Dojmljivo, zanimljivo, informativno.

Pad Italije, Klasik TV, 26. travnja, 20:05

Ovo je zapravo preporuka za HRT-ove Posebne dodatke: Trebalo bi konačno u tom ciklusu pošteno, estetski i ideološki valorizirati Zafra-
novičev opus, odnosno njegovu ratnu trilogiju – 'Okupaciju u 26 slika', 'Pad Italije' i 'Večernja zvona'. Bila bi to divna tema za ŠOŠU, TOMIĆA i KRAGIĆA, a da u studio pozovu i POLIMCA, sreći i veselju ne bi bilo kraja. Klasik TV je prikazao 'Pad Italije', najslabiji od spomenuta tri filma. U njemu pomalo šteda dramaturgija, a neke su scene loše režirane – prizor u kojemu partizanski tenk ulazi u oslobođeno mjesto na Šolti izgleda kao kazališna inscenacija. No način na koji ZAFRANOVIĆ barata slikom i zvukom je impresivan – njegovi prizori imaju brojgelovsku snagu, to su moćne alegorije, koje pojačava genijalna upotreba harmonike, čiji zvuci izazivaju efekt paklene strave. Prizor četničkog klanja nije ništa slabiji od scene ustaša u autobusu iz 'Okupacije', ali nije privukao ni približnu pozornost. 'Pad Italije' snimio je BOŽIDAR BOTA NIKOLIĆ, veliki srpski režiser i kameraman ('Balkanski špijun', 'Beštije', 'Tamna

Vojvodanin koji rastura u NBA-u
– Nikola Jokić (Foto: Keith Allison/Wikimedia Commons)

strana sunca', 'Život je lep' itd.). U Nikolićevom filmu 'Tamna strana sunca' iz 1988. prvu glavnu ulogu u životu, s MILENOM DRAVIĆ, odigrao je mladi BRAD PITT. 'Otišao sam u Los Angeles na audiciju na kojoj se pojavilo 400 momaka. U užem izboru ostala su dvojica. Agenti su me nagovarali da odaberem drugog momka, ali ja sam se odlučio za Brada Pitta. Kad je saznao da je dobio ulogu, skakao je od sreće', kazao je Nikolić za Jutarnji list.

Dnevnik, N1, 27. travnja, 18:00

DOMAGOJ NOVOKMET složio je zanimljiv prilog o političarima koji sami sebi skaču u usta. U prilogu čujemo ton tajno snimljenog Andreja Plenkovića koji za DP kaže 'to su zli ljudi, zli ljudi. S njima nećemo imati nikakvog posla.' Nakon toga isti Plenković u kameru kaže: 'jedno se govori prije izbora, drugo poslije izbora'. Potom čujemo PENAVU, koji (naravno, prije izbora) kaže: 'S Plenkovićem nećemo imati nikakva posla.' Poslije ide ton BOŽE PETROVA o Mostu, homogenom i čvrstom kao stijena, koji je brana svim 'lijevim i anacionalnim politikama' (dobro se sjećamo Bože kad se zaklinjao u formulu 'ništa ideologije, samo reforme'). Nakon toga, naravno, isti Petrov koji kaže pa-pa bračnom paru RASPUDIĆ... Šteta je što neće biti novih izbora – bit će samo novih žetončića – jer bi, čak i s kratkim pamćenjem, građani otpuhali bar još jedan ešalon prevaranata, kojima politika vrvi. I to ne samo naša politika. Sjetimo se BORISA JOHNSONA, koji je prije Brexita tvrdio da će Britaniji nakon izlaska iz EU-a ostati deseci milijardi funti, da bi se s vremenom pokazalo da ništa što je rekao nije istina. Postali smo svet, reklo bi se. ■

366

12

7

24